

Svenskspråkiga folkpensionärers upplevelser av sin ekonomiska och sociala trygghet ur ett livsloppsperspektiv

Lotta Erica Corin

Helsingfors universitet

Statsvetenskapliga fakulteten

Sociologi

Avhandling Pro gradu

Februari 2013

Tiedekunta/Osasto ☐ Fakultet/Sektion – Faculty Statsvetenskapliga fakulteten		Laitos ☐ Institution – Department Institutionen för socialvetenskap	
Tekijä ☐ ☐ Författare – Author <u>Lotta Erica Corin</u>			
Työn nimi ☐ Arbetets titel – Title Svenskspråkiga folkpensionärers upplevelser av sin ekonomiska och sociala trygghet ur ett livsloppsperspektiv			
Oppiaine ☐ Läroämne – Subject Sociologi			
Työn laji ☐ Arbetets art – Level Avhandling Pro Gradu		Aika ☐ Datum – Month and year 11.2.2013	Sivumäärä ☐ Sidoantal – Number of pages 104 (+4)
Tiivistelmä ☐ Referat – Abstract <p>Syftet med denna avhandling är att ur ett livsloppsperspektiv granska hur 65-85 åriga svenskspråkiga folkpensionärer med full folkpension upplever sin ekonomiska och sociala trygghet. Det centrala är att analysera hur (1) könet och (2) generationen ur ett livsloppsperspektiv samspelar med de uppfattningar som folkpensionärerna har gällande sin ekonomiska och sociala trygghet.</p> <p>I avhandlingen utnyttjas socialgerontologiska teorier gällande livsloppet, generationer och genusteorier. Ett livsloppsperspektiv ger en möjlighet att analysera huruvida det samhälle folkpensionärerna växt upp i och de livserfarenheter de har påverkar deras upplevelser om tryggheten. Könsperspektivet ger en möjlighet att analysera i vilken mån de olika livsvillkor män och kvinnor har haft påverkar de subjektiva upplevelserna individerna har av sin välfärd. Generationsteorier av JP Roos, Semi Purhonen och Karl Mannheim används för att skapa en bild av huruvida de gemensamma erfarenheter som individer som levt under samma tidpunkt i ett samhälle delar kan inverka på upplevelserna av den ekonomiska och sociala tryggheten.</p> <p>Som material används 14 stycken temaintervjuer utförda sommaren 2011 samt enkäter som samlats in i samband med Folkpensionsanstaltens och Svenska social- och kommunalhögskolans forskningsprojekt "Folkpensionärers sociala och ekonomiska trygghet". Intervjuerna ges en större analytisk tyngdpunkt än enkäterna. I analysen av intervjuerna används narrativa metoder och innehållsanalys. I analysen av enkäterna används frekvensanalyser samt korstabeller.</p> <p>Det centrala resultatet är att folkpensionärerna upplever sin ekonomiska situation som trygg och de är även relativt nöjda med den, trots deras objektiva sätt låga inkomster. Paradoxen i att folkpensionärerna är rätt nöjda trots sina små inkomster förklaras delvis med egendom, besparingar och samboende. Den sociala tryggheten skapas i sin tur av möjligheten av att bo självständigt samt de sociala kontakterna. Centralt är därmed att folkpensionen ensam inte erbjuder en källa till ekonomisk och social trygghet.</p> <p>Paradoxen som framställs förklaras vidare med folkpensionärernas uppväxt och livserfarenheter. En ekonomisk knapphet i uppväxten eller under livsloppet överlag samt en anpassning till att leva ekonomiskt noggrant har lett till att förväntningarna gällande ekonomin med tanke på pensionsåldern inte varit höga. Pensionsåldern utgjorde för många folkpensionärer inte heller någon stor förändring i det ekonomiska och dessutom påpekades att konsumtionsbehoven i pensionsåldern är låga. Genom att jämföra sin livssituation med finländares situation tidigare i historien upplever folkpensionärerna sig också ha det relativt bra ställt. Folkpensionärernas ekonomiska trygghet och nöjdhet har därmed formats dels av pensionärernas individuella livslopp och dels av olika generationserfarenheter som uttrycks aningen olika bland de som är födda på 1920–30-talen i jämförelse med de som är födda på 1940-talet. Gällande männens och kvinnornas uppfattningar av sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern framkommer däremot inga tydliga skillnader. Skillnaderna mellan männen och kvinnorna framkommer främst gällande livsvägarna till att erhålla folkpension och sakna arbetspension.</p>			

Sammanfattningsvis visar föreliggande avhandling att det finns också andra förklaringar till upplevelsen av den ekonomiska och sociala tryggheten än bara de faktiska inkomsterna. Det framkommer vidare att det finns flera olika vägar till "folkpensionärsskapet". Folkpensionärer är därmed inte en homogen grupp, trots att de folkpensionärs män som intervjuades haft liknande livslopp med knappa ekonomiska resurser i barndomen, något annat arbete än traditionellt lönearbete i vuxenlivet, en låg utbildning och olika, främst hälsorelaterade, skäl till att inte ha kunnat jobba fram till pensionsåldern medan kvinnorna ofta levt ett liv präglad av omsorg av barnen och/eller föräldrarna och deltagit i arbetslivet i en begränsad utsträckning. I denna avhandling fokuseras bara på finlandssvenska folkpensionärer, vilket kan ha en inverkan på resultaten.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

folkpensionärer

folkpension

ekonomisk trygghet

social trygghet

livslopp

generationer

kön

nöjdhetsparadox

Innehållsförteckning

1 INLEDNING.....	1
2 TIDIGARE FORSKNING OM FOLKPENSIONÄRERS VÄLMÅENDE.....	4
3 SAMHÄLLSUTVECKLINGEN OCH PENSIONSFORMÅNERNAS 7	7
3.1 Välfärdssamhällets framväxt.....	7
3.2 Pensionsförsäkringarna.....	10
4 TEORETISK REFERENSRAM.....	14
4.1 Livsloppsteorier.....	14
4.2 Generationsteorier.....	16
4.3 Feministiska teorier gällande fattigdom och åldrande.....	18
5 PRECISERING AV FORSKNINGSFRÅGAN OCH CENTRALA BEGREPP.....	20
6 MATERIAL OCH METOD.....	23
6.1 Temaintervjuer och enkäter.....	23
6.2 Urvalet av intervjupersonerna.....	24
6.3 Utförandet av intervjuerna.....	26
6.4 Intervjuer och enkäter som forskningsmetoder.....	28
6.5 Narrativer och innehållsanalys.....	29
6.6 Analysprocessen.....	31
6.7 Enkäternas roll i undersökningen.....	33
6.8 Generaliserbarhet och mättnad.....	34
6.9 Etiska aspekter.....	36
6.10 Avhandlingens samhälleliga betydelse.....	38
7 FOLKPENSIONÄRERS UPPFATTNINGAR OM SIN EKONOMISKA OCH SOCIALA TRYGGHET.....	38
7.1 Männens.....	39
7.1.1 De intervjuade folkpensionärsmännen.....	39
7.1.2 Männens uppväxt.....	39
7.1.3 Männens vuxenliv och vägar till folkpensionärskap.....	41
7.1.4 Männens ekonomi i ett livsloppsperspektiv.....	47
7.1.5 Männens uppfattningar om sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern.....	51
7.2 Kvinnorna.....	55
7.2.1 De intervjuade folkpensionärskvinnorna.....	55
7.2.2 Kvinnornas uppväxt.....	55

7.2.3 Kvinnornas vuxenliv och vägar till folkpensionärskap	57
7.2.4 Kvinnornas ekonomi i ett livsloppsperspektiv	63
7.2.5 Kvinnornas uppfattningar om sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern	68
7.3 Generationsbundna erfarenheter och upplevelser	73
7.3.1 Generationsmedvetenheten och nyckelerfarenheter ur ”massans” perspektiv	73
7.3.2 Generationstillhörighet ur ett samhälleligt perspektiv.....	77
7.3.3 ”Fattigstoltheten” uttryckt i de två olika generationerna.....	79
7.4 ”Int kan man klandra” -Den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten bland folkpensionärer	82
8 DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	86
8.2 Diskussion av studiens centrala resultat	86
8.3 Framtida forskning	93
LITTERATUR	97

BILAGOR

Bilaga 1. Intervjuguide för temaintervjuer

TABELLFÖRTECKNING

Tabell 1: Männens biografier i tabellform.....	44
Tabell 2: Svenskspråkiga manliga folkpensionärers huvudsakliga sysselsättning innan pensioneringen enligt enkätsvaren.....	46
Tabell 3: Männens ekonomi i pensionsåldern.....	50
Tabell 4: Kvinnornas biografier i tabellform.....	60
Tabell 5: Kvinnornas ekonomi i pensionsåldern.....	65
Tabell 6: Hur nöjda svenskspråkiga folkpensionärer är med hushållets nuvarande levnadsstandard och konsumtionsmöjligheter.....	83

1 INLEDNING

Pensionärers ekonomiska och sociala trygghet samt de utmaningar som den förändrade åldersstrukturen medför för Finland är teman som fått mycket uppmärksamhet under de senaste åren. För att trygga pensionärers välmående har man bland annat i Finlands nationella pensionsstrategirapport (2005) ställt pensionspolitiska mål både på en nationell nivå och en EU-nivå. Via olika forskningsutredningar och undersökningar har man försökt skapa en bild av pensionstagarnas ekonomiska och sociala trygghet för att kunna uppnå de pensionspolitiska mål som ställts. Under de senaste åren har också bl.a. pensionärernas konsumtionsmöjligheter och risk för fattigdom undersökts (t.ex. Tuominen (red.) 2008). Även om statistik och kvantitativa undersökningar kan ge nyttig information gällande pensionärernas ekonomiska och sociala trygghet kan denna typ av forskning inte ge en djupare bild av hur pensionärerna subjektivt uppfattar sin ekonomiska och sociala trygghet. Kunskap om pensionärers subjektiva erfarenheter behövs ändå för att kunna få en bredare inblick i pensionärers välmående och en bättre uppfattning om hur det finska välfärdssystemet svarar på pensionärernas behov i Finland.

Syftet med denna avhandling är att ur ett livsloppsperspektiv granska hur 65-85 åriga svenskspråkiga folkpensionärer med full folkpension subjektivt upplever sin sociala och ekonomiska trygghet. Avsikten är inte att forska kring fattigdom i sig, eftersom utgångspunkten är att folkpensionärerna inte nödvändigtvis är fattiga eller ens upplever sig vara fattiga. Många olika faktorer kan inverka på den subjektivt upplevda ekonomiska och sociala tryggheten, men jag valt att beakta hur (1) könet och (2) generationen ur ett livsloppsperspektiv samspelar med de uppfattningar som folkpensionärerna har gällande sin ekonomiska och sociala trygghet.

Idén för min avhandling fick jag i och med min anställning som forskningsassistent vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet (SSKH). Som assistent för forskningsprojektet ”Folkpensionärernas ekonomiska och sociala trygghet” som utförs i samarbete mellan SSKH och Folkpensionsanstalten (FPA) fick jag en inblick i frågor kring folkpensionärers välfärd. SSKH: s och FPA: s forskningsprojekt vill utreda 65-85 åriga folkpensionärers upplevelser om sin sociala och ekonomiska trygghet för att kunna producera kunskap om folkpensionärernas ekonomiska och

sociala situation som kunde fungera som underlag vid arbetet med att utveckla FPA:s verksamhet och det finska socialskyddssystemet i allmänhet. Tanken är att min avhandling utgör en del av detta forskningsprojekt.

Orsaken till att jag valt att utnyttja ett livsloppsperspektiv i min forskning är att jag på basis av tidigare forskning utgår ifrån att det liv man levt och den bakgrund man har inverkar på hur man upplever sin ekonomiska och sociala trygghet i ålderdomen (Gunnarsson 2009; Snellman 2009). Ett livsloppsperspektiv ger en möjlighet att analysera huruvida t.ex. det samhälle man växt upp i eller de livserfarenheter man har påverkar de förväntningar och upplevelser folkpensionärer har gällande sin ekonomiska och sociala trygghet i ålderdomen. Det samhälle folkpensionärerna levt i kan på många olika sätt ha påverkat deras livslopp, men i min avhandling blir det centralt att analysera hur välfärdssamhällets framväxt och socialpolitikens utveckling inverkat på folkpensionärernas livslopp. Jag anser det viktigt att beakta välfärdsstaten med dess socialpolitik i denna typ av forskning som har som syfte att förstå hur individer, som mer eller mindre är beroende av välfärdssamhällets socialskydd, själva uppfattar sin ekonomiska och sociala trygghet i det välfärdssamhälle de lever i.

Jag har valt att beakta (1) könet i min analys, eftersom könsfrågor allmänt taget är lite beaktade i tidigare forskning gällande fattigdomsrisker bland pensionärer (Ahonen & Bach-Othman 2009, 10). Fördelen med att beakta könets betydelse för upplevd välfärd är att det ger en möjlighet att analysera i vilken mån de olika livsvillkor män och kvinnor har haft och har än idag påverkar de subjektiva upplevelserna individerna har av sin välfärd. Forskning som inte beaktar könets betydelse gällande upplevd välfärd osynliggör de olika livsvillkor och livslopp som män och kvinnor haft/har, även om de kan vara av stor betydelse för upplevelsen av den ekonomiska och sociala tryggheten (Gunnarsson 2000.) En (2) generationsaspekt kan i sin tur producera kunskap om hur det samhälle folkpensionärerna växt upp i påverkat deras livslopp samt uppfattningar och förväntningar gällande välfärden i pensionsåldern. Utgångspunkten är då att individer som levt under samma tidpunkt i ett samhälle delar vissa gemensamma erfarenheter och upplevelser som kan vara betydande för hur de uppfattar sin livssituation och hur de ser på det samhälle de lever i (Purhonen 2008a).

Jag börjar min avhandling med att redogöra för tidigare forskning inom området. Sedan går jag över till att beskriva samhälls- och pensionsutvecklingen i Finland fram till dagens samhälle, eftersom jag anser det viktigt att beakta samhällskontexten i forskning

med ett livsloppsperspektiv. Därefter går jag över till att beskriva min teoretiska referensram för min undersökning. Efter att jag preciserat min forskningsfråga ger jag en beskrivning av min metod och mitt material. Som material för min avhandling kommer jag att använda 14 stycken temaintervjuer som jag utfört under sommaren 2011 samt enkäter som samlats in i samband med forskningsprojektet "Folkpensionärers sociala och ekonomiska trygghet". FPA:s och SSKH:s forskningsprojekt beaktar både finsk- och svenskspråkiga folkpensionärer i Fasta Finland och på Åland, men i min avhandling fokuserar jag på det svenskspråkiga materialet som samlats in i Fasta Finland. Det åländska materialet kommer jag inte att behandla, eftersom jag anser att Åland är ett område som inte går direkt att jämföra med det övriga Finland. Detta motiverar jag med att samhällsstrukturen på Åland varit och är annorlunda än i det övriga Finland. Jag ger en större analytisk tyngdpunkt åt intervjuerna jag utfört och använder enkätmaterialen snarare för att göra mina resultat mera generaliserbara. I slutsatserna sammanfattar jag mina resultat och i kapitlet om framtida forskning ger jag en inblick i frågor jag anser vara relevanta för forskning gällande upplevd ekonomisk och social trygghet.

Den socialgerontologiska forskningen har i allmänhet varit könsblind, även om kvinnor över historien generellt sett mött annorlunda utmaningar än männen (Gunnarsson 2000). Jag anser det ändå viktigt att försöka förstå hur mäns och kvinnors livslopp formats i förhållande till välfärdssamhällets framväxt och de samhälleliga könsnormerna och hur dessa livslopp inverkat på pensionärernas uppfattningar om sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern. Generationsaspekten kan i sin tur ge kunskap om hur vissa generationsbundna erfarenheter och upplevelser påverkat folkpensionärernas livslopp och uppfattningar om sin ekonomiska och sociala situation. Jag önskar därmed att med min avhandling kunna bidra till forskningsområdet genom att skapa en djupare förståelse av hur de ovannämnda individuella, samhälleliga och strukturella aspekterna kan inverka på folkpensionärers subjektiva uppfattningar om sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern.

2 TIDIGARE FORSKNING OM PENSIONÄRERS VÄLMÅENDE

Vad gäller tidigare forskning på området kan man konstatera att det i allmänhet finns få studier om pensionärers subjektiva upplevelser om sin välfärd (Kautto, Palomäki, Rantala, & Tuominen 2009; Palomäki 2011). Pensionärers fysiska välmående undersökts i en större utsträckning (Tuominen 2008, 18). Det är ändå viktigt att forska kring individers subjektiva upplevelser om sin välfärd eller socioekonomiska trygghet, eftersom trygghetskänslan påverkas även av andra faktorer än de faktiska inkomsterna eller mängden egendom. Genom att analysera pensionärers egna upplevelser om sin välfärd kan man också lättare fastställa hurudan typ av ekonomisk otrygghet som upplevs, hur de eventuella inkomstsvårigheterna upplevs och hur utspridd fattigdomen är (ibid. 27.) Genom att ta fasta på subjektiva erfarenheter kan man också bättre få de fattigas egen röst hörd och skapa en djupare förståelse av inkomstsvårigheterna (Snellman 2009).

Den tidigare forskning som gjorts inom området har visat att den subjektiva uppfattningen gällande livskvaliteten i allmänhet också påverkar individens upplevelse gällande sin ekonomiska trygghet (Tuominen 2008). Det har visat sig att individer med små inkomster kan uppleva sin ekonomiska trygghet på varierande sätt bland annat beroende på hur nöjda de är med sitt liv i allmänhet. Tidigare forskning har visat bland annat att individer som allmänt är nöjda med sin livskvalitet med tanke på sin hälsa, sina sociala kontakter och sitt boende också tycks uppleva sin ekonomi lättare i jämförelse med de individer som överlag är missnöjda med sin livskvalitet (ibid., 17.) Forskning har också visat att den upplevda ekonomiska och sociala otryggheten kan förutom av små pensionsinkomster skapas av rädslan av att bli beroende av andra (Laitalainen, Helakorpi & Uutela 2008, 17). Dessa forskningsresultat visar att endast de faktiska inkomsterna inte alltid är ett bra mått på upplevd ekonomisk trygghet eller otrygghet, eftersom den subjektiva upplevelsen kan påverkas både av materiella och icke-materiella faktorer. Därför kräver forskning gällande det som jag i denna avhandling kallar för upplevd ekonomisk och social trygghet en mångsidig analys.

I Finland har bland annat Palomäki (2009) forskat kring de faktorer som påverkar upplevelsen av fattigdom. Palomäki har analyserat förhållandet mellan de faktiska inkomsterna och den upplevda välfärden i termer av en *nöjdhetsparadox*

(tyytyväisyysparadoksi) (ibid. 543). Med begreppet nöjdhetsparadox syftar man inom fattigdomsforskningen till en paradox gällande åldringars positiva upplevelser om sin ekonomiska trygghet trots små inkomster. Palomäki förklarar paradoxen genom att konstatera att förutom inkomsterna inverkar bland annat upplevd hälsa, livsglädje, trygghet och ensamhetskänsla på individens subjektiva upplevelse om sin ekonomiska trygghet. Palomäki menar att bland annat goda sociala kontakter och en god hälsa kan inverka positivt på hur man upplever sin ekonomiska trygghet. Andra faktorer som Palomäki nämner som kan ha en positiv inverkan på den upplevda ekonomiska tryggheten är boendet, möjligheten att spara pengar och möjligheten att i mån av önskan kunna åka på en fritidsresa (ibid.)

I en del studier har nöjdhetsparadoxen förklarats med att åldringar anpassar sig till de ekonomiska och fysiska begränsningar som ålderdomen medför, vilket leder till att de accepterar sin situation som låginkomsttagare och nöjer sig med färre tillgångar. Andra studier har gett livslopps- och generationsförklaringar till nöjdheten genom att påstå att åldringar ställer lägre krav på sin välfärd än personer av de yngre generationerna på grund av att de i sin ungdom vant sig vid att leva med knappa resurser (Hansen, Slagsvould & Moum 2008.) Bland annat Hansen et al. menar att en individs tidigare levnadsstandard och livslopp kan ha en inverkan på hur man upplever sin ekonomi som åldring. Hansen et al. menar att vidare pensionärer som i sin barndom och ungdom levt i anspråkslösa förhållanden uppskattar de tillgångar de har till sitt förfogande som pensionärer, eftersom deras levnadsstandard kanske ändå är högre än den varit. Även om livsloppet och anpassning kan förklara nöjdhetsparadoxen till en del bland äldre menar Hansen et al. ändå att man inte skall överdriva dess betydelse för den upplevda ekonomiska nöjdheten. Hansen et al. menar därför att studier som undersöker ekonomisk trygghet och nöjdhet bland äldre borde förutom inkomster också beakta b.la. besparingarnas och egendomens inverkan på den upplevda ekonomin, eftersom dessa kan vara av en större betydelse för den ekonomiska nöjdheten bland äldre än man tidigare påvisat (ibid.).

Även Kautto, Palomäki, Rantala och Tuominen visar i sin forskning (2009) att den levnadsstandard man vuxit upp med kan inverka på upplevelsorna av den ekonomiska tryggheten i en högre ålder. Denna typ av livslopps- och kohortförklaringar skulle ändå enligt Kautto et al. kräva mera forskning. Problemet med denna typ av

livsloppsförklaringar är nämligen att man antar att individer av en kohort automatiskt skulle dela samma erfarenheter (ibid.). Enligt en kohortförklaring skulle man kunna anta att de kommande generationerna skulle vara mera missnöjda som åldringar än den nuvarande generationen, eftersom dagens välfärdssamhällen erbjuder en högre levnadsstandard än samhällen för några årtionden sedan (Hansen et al. 2008). Lika som Hansen et al. (ibid.) menar också Kautto et al. (2009) att generationsaspekten borde analyseras på ett mångsidigare sätt och utgångspunkten borde vara att en generation inte kan betraktas som en homogen grupp med samma livsvillkor, trots att individer av en generation ofta delar liknande livserfarenheter.

Så som det nämndes i inledningen har fattigdomsforskningen kritiserats för att den ofta förts i könsneutrala termer, även om kvinnors och mäns livsvillkor skiljer sig från varandra och även om kvinnor över historien också i välfärdsstater utgjort en stor andel av den fattiga befolkningen (Gunnarsson 2000, 57). Gunnarsson konstaterar att det finns få undersökningar om könets inverkan på fattigdomsrisker och för lite kunskap om socialbidrag och socialbidragstagare ur ett könsperspektiv. I tidigare forskning har ofta männens åldrande utgjort en norm varigenom man granskat också kvinnornas åldrande, vilket betyder att mäns och kvinnors olika livsvillkor osynliggjorts (ibid.; Snellman 2009). Åldrande kvinnor möter ändå andra utmaningar än åldrande män, men i och med den manliga normen har man inte beaktat de utmaningar som kvinnor möter. I stället har man konstruerat kvinnor som ”problem” i och med att de inte uppfyllt de normenliga förväntningar som man ställt för dem (Snellman 2009). Enligt Snellman (ibid.) har man först under de senaste trettio åren börjat fokusera på hur olika välfärdssystem upprätthåller ojämlikhet mellan könen. Välfärdsstaten med dess bidrag har ändå en stor betydelse för individens livslopp och därför behövs könsspecifik kunskap om systemens inverkan på individens livsmöjligheter (Gunnarsson 2000).

Sammanfattningsvis är det viktigt att i studier som undersöker upplevd ekonomisk trygghet och nöjdhet beakta i ett hurudant samhälle och i vilken historisk kontext de undersökta vuxit upp i för att bättre förstå deras subjektiva upplevelser i ett livslopps- och generationsperspektiv. Att studera könets betydelse i folkpensionärers livslopp är i sin tur viktigt för att kunna förstå hur männens och kvinnornas olika livsvillkor inverkat på deras ekonomiska trygghet över livsloppet.

3 SAMHÄLLSUTVECKLINGEN OCH PENSIONSFORMÅNERNAS

För att förstå svenskspråkiga 65-85 åriga folkpensionärers livssyn och subjektiva upplevelser om sin trygghet måste man enligt mig skapa en uppfattning om det samhälle som pensionärerna vuxit upp i. Jag utgår ifrån att de värderingar och uppfattningar som pensionärerna har är påverkade av den miljö och den historiska samt kulturella kontext som pensionärerna är uppvuxna i. De historiska händelserna samt de samhällsliga strukturerna och förändringarna som pensionärerna upplevt har utan tvekan också inverkat på deras livslopp och valmöjligheter, vilket är en ytterligare orsak till att beakta historien (Snellman 2009). I följande kapitel vill jag därför kort beskriva samhällsutvecklingen i Finland från efterkrigstiden till dagens läge med betoning på välfärdssamhällets framväxt och socialpolitikens utveckling. Jag anser det också viktigt att ge en inblick i de förändrade uppfattningarna om välfärden samt familje- och kvinnorollen för att skapa en bakgrund till analysen om hur de svenskspråkiga folkpensionärerna nu som åldringar uppfattar sin ekonomiska och sociala trygghet mot bakgrunden av sitt livslopp. Därefter ger jag i kapitel 3.2 en skild beskrivning av pensionsförmånernas utveckling, med en betoning på folkpensionen och garantipensionen, eftersom pensionerna har en central position i min avhandling.

3.1 Välfärdssamhällets framväxt

Ännu under mellankrigstiden var Finland ett agrart land och den ekonomiska politikens tyngdpunkt låg i jordbruket. Finlands socialskydd var länge också relativt outvecklat i jämförelse med många västeuropeiska länder i och med att den ända försäkring som fanns var en olycksfallsförsäkring stiftad 1895 som gällde bara för arbetarbefolkningen. De flesta finländare var de facto ännu på 1920-talet utan socialförsäkring och den sociala tryggheten baserade sig främst på kommunal fattigvård (Niemelä & Salminen 2006, 9.) Den långsamma socialförsäkringsutvecklingen berodde dels på ekonomin och dels på att det fanns politiska skäl till att upprätthålla ett svagt socialskydd. Ännu på 1920–30-talen var det politiska idealet liberalism med betoning på företagsamhet och folkets eget initiativ (ibid., 10).

På 1930-talet stoppade den stora depressionen utvecklingen mot en högre levnadsstandard. Depressionen drabbade hårdast byggnadsarbetarna, jord- och skogsarbetarna samt småbrukarna och arbetslösheten spred sig mest på landsbygden. Finland återhämtade sig ändå snabbt från depressionen och redan i slutet av 1930-talet var den ekonomiska tillväxten förhållandevis snabb. Levnadsstandarden höjdes åter och de inkomstskillnader som depressionsåren skapat började utjämnas (Karisto, Takala & Haapola 1998.) Samtidigt började finländarnas tankesätt gentemot socialförsäkringar förändras mot en positivare inriktning. En viktig socialpolitisk reform på 1930-talet blev stiftandet av folkpensionslagen år 1937 som ändrade socialförsäkringen till att bli en rättighet för hela folket och inte bara arbetarbefolkningen (Niemelä & Salminen 2006, 10.)

Efter kriget blev ekonomisk tillväxt och industrialisering centrala målsättningar för Finland. Allt flera finländare blev sysselsatta inom industrin och samtidigt ökade produktionen snabbt. Idén om ett agrart Finland ersattes med ett ideal om Finland som ett modernt, industrialiserat land. Allt flera finländare flyttade från landsbygden till staden och inledde arbetar- eller tjänstemannayrken i stället för det tidigare jordbruksarbetet. Intresset av att minska ojämlikheter inom utbildningen växte och utbildningsnivån började höjas. Samtidigt ville man minska regionala skillnader, könsojämlikheter och sociala ojämlikheter och utveckla ett modernt välfärdssamhälle (Karisto et al. 1998.) Den nationella samhörigheten började betonas och socialförsäkringsreformer ansågs erbjuda en möjlighet i att återföreina folket (Niemelä & Salminen 2006, 10.) Utvecklingen skedde inte ändå problemfritt. Livsmedelsbristen, som varit stor under krigstiden höjde priserna på livsmedlen och konsumtionsvarorna, medan lönenivån hölls lika, vilket till sist ledde till en generalstrejk år 1956. Efter generalstrejken blev Finlands mål att fortskrida utvecklingen mot en inkomstutjämning och välfärdsstatens expansion (Karisto et al. 1998.) Under samma tid stiftades också lagen om socialhjälp, vilken gav rätt till att ansöka om socialhjälp i situationer av tillfälliga ekonomiska svårigheter. I praktiken betydde detta att individer med små inkomster kunde börja få förebyggande socialhjälp (Niemelä & Salminen 2006, 11.)

Efter andra världskriget började folk också i allt större mängder flytta från landsbygden in till staden för att jobba med industriarbeten. Den stora flyttningsvågen och urbaniseringen innebar regionala och kulturella förändringar. Fritiden ökade, förorterna växte fram och tekniken utvecklades. Bilarna och tv:n gjorde livet bekvämare och

kvinnorna fick elektroniska hjälpmedel till hemmen. Under denna tid anslöt sig Finland till Europeiska frihandelssammanslutningen (Efta), blev medlem i OECD och ingick avtal med EEC. Ekonomisk tillväxt och industrialisering var i fokus, eftersom man ville förbättra Finland konkurrenskraft i internationella sammanhang och modernisera socialskyddet (Niemelä & Salminen 2006, 12.)

På politiskt håll var 1960-talet fram till 1970-talet en tidsperiod präglad av förändringar. Kulturradikalismen, studentrörelserna och olika vänster-gröna politiska väckelser blev populära (Karisto et al. 1998, 156.) Feminismen fick likaså fotfäste och kvinnornas position i hemmen och på arbetet blev centrala teman för de feministiska rörelserna. Trots de feministiska rörelserna var kvinnornas löner ännu under 1960–70-talen betydligt lägre än männens löner beroende på könsdiskriminering, kvinnors yrkesområden och större andel deltidsarbete. Den ökade andelen jobb inom servicesektorn ökade ändå kvinnornas yrkesverksamhet. Kvinnor hade börjat förvärvsarbete utanför hemmen redan tidigare, men då hade det varit främst ensamstående kvinnor. Det nya var att också gifta kvinnor började arbeta i en högre grad. Efter andra världskriget började Finland alltså utvecklas mot ett flerbäringssamhälle (ibid., 174.) Detta skedde ändå inte över en natt, utan snarare stegvis. Utvecklingen innebar en ändrad livsstil och nya rollideal för kvinnorna. En del kvinnor började försvara den traditionella kvinnorollen, eftersom de upplevde kravet på att börja förvärvsarbete som ett uttryck för en nedvärdering av hushållsarbetet. Inom arbetarklassen var hemmafruidealet ännu eftersträvat, medan medelklassens kvinnor allt oftare valde förvärvsarbete framom hemarbete. Inom arbetarklassen ansågs hemarbetandet vara en fördel som tidigare hade varit möjligt bara för de förmögna, och därmed såg arbetarna det som ett privilegium att kunna stanna hemma (ibid., 173-176.) Enligt Karisto et al. (ibid. 173) kan man därmed inte utpeka någon viss generation av kvinnor som skulle ha stigit in i arbetslivet i och med att utvecklingen var snarare klass- än generationsbunden.

Den ekonomiska utvecklingen på 1950–70-talen hade en betydande inverkan även på socialpolitiken i Finland. Industrialiseringen och tillväxten möjliggjorde moderniseringen av den sociala tryggheten, vilket betydde att Finland på en relativt kort tid omvandlades till ett industri- och servicesamhälle från att länge ha varit ett agrarsamhälle (Niemelä & Salminen 2006, 12.) Viktiga socialpolitiska reformer efter andra världskriget på 1960–70-talen var förbättringen av pensions- och hälsoskydd som

tryggade den äldre befolkningens situation. Arbetspensionslagarna gjorde att den äldre befolkningen inte längre behövde jobba. Också de arbetslösas situation förbättrades i och med att ett utkomststöd tillsattes. Den tredje betydande socialpolitiska reformen på 1960-talet var införandet av en obligatorisk sjukförsäkring (ibid., 13.) Alla dessa tre reformer innebar en utveckling och förbättring av den sociala tryggheten. Denna utveckling på 1960-talet började följa universalismens principer och man ville avstå från allt som syftade till fattigvård och i stället övergå till ett tänkande om socialservice åt alla medborgare. En viktig roll i denna utveckling hade socialvårdens principkommitté som på 1970-talet betonade att socialvården borde nå alla medborgare och att servicetänkandet borde utvecklas (Muuri 2009.). Också arbetsmarknadsorganisationerna hade en stark roll i denna utveckling (Niemelä & Salminen 2006, 13).

I början av 1990-talet drabbades Finland sedan av en ekonomisk depression. Ekonomin i västvärlden rasade och Finlands östhandel led ytterligare av Sovjetunionens fall. Depressionen höjde arbetslösheten till en hög nivå, vilket ledde till minskade skatteintäkter och ökade socialutgifter. Finland återhämtade sig ändå från krisen och i början av 2000-talet var den internationella ekonomiska tillväxten redan stark i OECD-länderna. Trots depressionen och dess nedskärningar kunde Finland behålla den sociala trygghets grundstruktur oförändrad (Niemelä & Salminen 2006, 17-18.). Nu under 2000-talets andra tionde återhämtar sig de europeiska länderna från den ekonomiska kris som drabbade världen kort innan 2010-talet. Nya utmaningar bland annat gällande demografin, arbetslösheten och konkurrenskraften står framför. Den finska välfärdsmodellen har ändå till stora drag hållits oförändrad även under den ekonomiska krisen, men upprätthållandet och förnyandet av välfärden kräver ändå åtgärder på en nationell nivå och ett samarbete på EU-nivå (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010.).

3.2 Pensionsförsäkringarna

Som tidigare nämnt stiftades av folkpensionslagen år 1937, men den trädde i kraft först 1939. Första folkpensionerna betalades ut så sent som år 1949 (Karisto et al. 1998, 68). Folkpensionsanstalten måste ännu efter krigsåren försöka övertyga folket om att folkpensionen inte handlar om fattigvård. Folkpensionsanstalten ville i stället betona att

folkpensionen var ett försäkringssystem och den administrativa modellen efterliknade privata försäkringsarrangemang (Häggman 1997, 15.).

En viktig reform i folkpensionslagen utfördes år 1956 då folkpensionen från att ha varit inkomstrelaterad dels blev behovsprövad och dels jämnstor. Den nya lagen innebar att många småbrukare på landsbygden fick det bättre ekonomiskt ställt. För kvinnorna var reformen särskilt nyttig, eftersom många äldre kvinnor från landsbygden för första gången började få en regelbunden egen inkomst (Niemelä & Salminen 2006, 11.) År 1961 infördes i sin tur arbetspensionslagarna, vilket var en stor socialpolitisk förändring. Orsaken till införandet av arbetspensionerna var att folkpensionen inte längre ansågs räcka till, eftersom den inte längre var inkomstrelaterad. Arbetspensionens syfte blev att garantera löntagare den konsumtionsnivå i pensionsåldern som de uppnått under arbetslivet. Från och med 1975 har arbetspensionerna varit primära i förhållande till folkpensionen. Reformen som gjordes under åren 1980-85 innebar i sin tur bland annat att folkpensionen blev skattepliktig och oberoende av inkomstprövning. I praktiken betydde detta att folkpensionen kom att utgöra en minimipension för alla finländska invånare (ibid.13-14.) År 2001 slopades ändå basdelen av folkpensionen helt, vilket betyder att folkpensionen i dagens läge är en pensionsavhängig minimipension (ibid. 19).

I dag består Finlands pensionsförsäkring av två lagstadgade pensionssystem, dvs. inkomstrelaterade arbets- och företagspensioner och folkpensionen. Utöver arbetspensioner och folkpensionen kan pensioner betalas enligt arbetsolycksfalls- och trafikskadeförsäkringar. En ytterligare möjlighet för att trygga sin pension är att köpa individuella, frivilliga pensionsförsäkringar. Arbetspensionen fastställs enligt lönen och antalet år i arbete, medan folkpensionen betalas enligt inkomster. De som inte arbetat under sin livstid och därmed inte beviljas någon arbetspension kan få folkpension till ett fullt belopp. I fall man erhåller en låg arbetspension kan man få folkpension till ett minskat belopp (Niemelä & Salminen 2006, 24.) Folkpensionen skall därmed kunna trygga en minimiutkomst för pensionärer som saknar andra pensionsinkomster eller som endast erhåller en liten arbetspension. Den inkomstrelaterade arbets- och -företagspensionen utbetalas av olika pensions- och arbetsorganisationer. Folkpensionen administreras i sin tur av FPA.

För att få folkpension måste man omfattas av det finska socialskyddet, vilket betyder att man måste bo i Finland och uppfylla vissa i folkpensionslagen fastställda kriterier.

Folkpensionen är därmed en bosättningsbaserad social trygghet. Folkpension kan betalas för ålderspensionärer, invalidpensionärer och som arbetslöshetspension. Rätten till ålderspension börjar vid 65 års åldern, men förtida pensionsuttag kan beviljas i åldern 60-64 år. Invaliditetspension utbetalas för arbetsoförmögna pensionärer i åldern 16-64 år och i åldern 60-64 år som individuell förtidspension. För långvarigt arbetslösa födda 1949 eller tidigare kan arbetslöshetspension beviljas i åldern 60-64 år (Niemelä & Salminen 2006, 28.) Andra av FPA administrerade pensioner är allmän familjepension för i Finland bosatta änkor och änklingar, efterlevnadspension samt barnpension (ibid., 29).

De som undersöks i min avhandling och inom projektet ”Folkpensionärens ekonomiska och sociala trygghet” är pensionärer som fyllt 65 år och erhåller ålderspension. År 2011 då forskningsmaterialet samlades in var den fulla folkpensionen fram till 1.3.2011 586,46 euro i månaden för ensamstående pensionärer. Inkomstgränsen för en ensamstående pensionär med full folkpension var 515,79 euro i månaden och inkomstgränsen som uteslöt folkpension för en ensamstående pensionär var 1212, 21 euro i månaden. För gifta pensionärer eller pensionärer med sambo var den fulla folkpensionen fram till 1.3.2011 520,19 euro i månaden. Inkomstgränsen för full folkpension för pensionärer i äktenskap/med sambo var den samma som för ensamstående pensionärer och inkomstgränsen som uteslöt folkpension var 1079, 17 euro i månaden (FPA 2012, 93).

Efter 1.3.2011 höjdes ändå minimipensionen då garantipensionen trädde i kraft. Instiftandet av garantipensionslagen fick sin början då Statsrådet i juni 2007 tillsatte en kommitté för att bereda en reform av den sociala tryggheten. Kommittén började kallas för SATA-kommittén och dess uppgift blev att i enlighet med Matti Vanhanens andra regerings program utarbeta ett förslag till en totalreform av den sociala tryggheten i Finland. Centralt blev att förnya grundskyddet så att grundskyddets nivå skulle vara tillräckligt högt i olika livssituationer (Regeringens proposition 50/2010, 14.). En av kommitténs uppgifter blev därmed att finna en modell för att höja de allra lägsta pensionerna, eftersom nivån på de lägsta pensionerna ansågs vara för låg. Kommitténs förslag, som framskred till lagstiftning, var att stifta en garantipension. Syftet med garantipensionen blev att trygga en skälig inkomstnivå för pensionärer med de allra lägsta inkomsterna och utgöra en ny minimipensionsnivå (Regeringens

proposition 50/2010.) Ett av garantipensionens mål var också att minska inkomstskillnaderna mellan pensionerade män och kvinnor. I propositionen konstateras det att kvinnornas genomsnittliga pensionsnivå är lägre än männens och att största delen av folkpensionstagarna kvinnor. Därmed ansågs i synnerhet kvinnorna ha en nytta av instiftandet av garantipensionen (ibid., 13.)

Garantipensionen höjde folkpensionen från dryga 500 euro i månaden till 687,74 euro i månaden. I FPA:s statistiska årsbok 2011 (FPA 2012, 100) kommer det fram att 31.12.2011 fanns det ca 104 000 pensionärer som mottog garantipension. Detta utgör ca 10 % av alla pensionstagare. Till en ensamstående pensionär med full folkpension (586,46 euro i månaden) betalas därmed från och med 1.3.2011 101,28 euro i månaden som garantipension. Till en person som lever i äktenskap eller ett motsvarande förhållande betalas 520,19 euro i folkpension och 167,55 euro i garantipension. Detta betyder att garantipensionen höjde ensamstående pensionärens och samboende pensionärens inkomstnivå till en jämlik nivå på 687,74 euro i månaden. Den sammanlagda pensionsinkomsten (full folkpension och garantipension) är alltså från och med 1.3.2011 den samma, oberoende av familjeförhållande (ibid., 93). Faktorer som kan minska på folkpensions- och garantipensionsbeloppet är förtidspensionering (Eläketurvakeskus [ETK] 2012, 20), samt utlandsvistelse (ibid. 14). Folkpensionen och garantipensionen kan i sin tur förhöjas om man som ålderspensionär skjuter upp sin pensionsansökan till en senare tidpunkt (ibid. 20).

Även om garantipensionen höjt på minimipensionen och utjämnat inkomstskillnader mellan folkpensionärs män och kvinnor kan man fortfarande konstatera att arbetspensionerna ligger på en betydligt högre nivå än de statliga pensionerna. De ålderspensionärer som av en eller annan orsak inte deltagit eller kunnat utföra lönearbete i Finland fram till pensionsåren har därmed en betydligt lägre pensionsinkomstnivå än de som förtjänat in en arbetspension. Sammanfattningsvis kan man konstatera att en överblick av utvecklingen av pensionssystemet i Finland gällande folkpensionerna och arbetspensionerna visar att det finska pensionssystemet haft lönearbetarnas förmåner i fokus av utvecklingen. Folkpensionärerna, som till en stor del varit utanför vanligt lönearbete har därmed inte alltid haft en tillgång till välfärden i samma utsträckning som lönearbetarna. Därmed kan välfärdsutvecklingen uppfattas i någon mån utgöra ett medelklassprojekt, där de som följer en normalbiografi

innebärande ”vanligt” lönearbete fram till pensionsåldern utgör de som har den största nyttan av välfärdsutvecklingen. Till detta tema återkommer jag senare.

4 TEORETISK REFERENSRAM

I min avhandling kommer jag att utnyttja mig av socialgerontologiska teorier gällande livsloppet, generationer och genusteorier. Jag anser att dessa teorier kan vara till hjälp för att förklara hur livsloppet, könet och generationen samspelar på ett individuellt, strukturellt och samhälleligt plan och hur dessa inverkar på folkpensionärernas subjektiva upplevelser om sin ekonomiska och sociala trygghet. Jag är medveten om att även andra faktorer än könet och generationen kan ha inverkat på folkpensionärernas livslopp och därmed på hur de subjektivt upplever sin ekonomiska och sociala trygghet, men jag har valt att fokusera på dessa två faktorer. Ur ett livsloppsperspektiv kan man visserligen också studera många olika fenomen, men jag fokuserar på att studera hur livsloppen inverkat på den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten bland pensionärerna. En upplevd ekonomisk trygghet kan också påverkas av många olika faktorer och det finns många olika vägar att uppnå ekonomisk trygghet. Förutom familjen och arbetsmarknaden inverkar bland annat välfärdsstaten med dess socialpolitik och normer på den ekonomiska tryggheten och därför är jag tvungen att analysera folkpensionärernas upplevelser ur ett mikro- och ett makroperspektiv. I följande kapitel ger jag en sammanfattning av de teorier som är relevanta för min avhandling.

4.1 Livsloppsteorier

Kritisk socialgerontologi har sedan 1980–90-talen förespråkat en teoribildning som beaktar både strukturella ojämlikheter och individuella erfarenheter av åldrandet. Därför har man inom det socialgerontologiska forskningsområdet under de senaste årtionden börjat betona betydelsen av att beakta ett livsloppsperspektiv i studier av åldrande (Estes 2003.) I Sverige har bland annat Gunnarsson (2000) lyft fram betydelsen av att forska i pensionärers subjektiva erfarenheter ur ett livsloppsperspektiv. Även inom den

finländska fattigdomsforskningen har man sedan 1990-talet börjat beakta individens livslopp och livserfarenheter i en högre grad (Virkkunen 2010). Fördelen med ett livsloppsperspektiv är att den kombinerar makro- och mikronivåer genom att fokusera på både sociala strukturer, sociala processer och individens sociopsykologiska processer. Livsloppsteorierna utgår därmed ifrån att åldrandet är en psykologisk, social och biologisk process som pågår från barndomen till ålderdomen. Denna åldringsprocess formas i sin tur av kohortspecifika erfarenheter och olika historiska händelser. Ett livsloppsperspektiv utgår därmed ifrån att ålderdomen inte är något som plötsligt inträffar när vi uppnår en viss ålder, utan att ålderdomen är en process som formas under vårt livslopp (Estes 2003.)

Ett livsloppsperspektiv hjälper att förstå hur individens tidigare erfarenheter under olika faser i livet formar individens situation som pensionär (Snellman 2009, 59). Livsloppsperspektivet betonar därmed att olika livsfaser är sammankopplade och att man därför borde analysera livet i sin helhet. Ett livsloppsperspektiv kan också hjälpa att förstå hur individens livshändelser format individens livssyn och förväntningar gällande olika livsområden. Genom detta perspektiv kan man också analysera hur olika förhållanden, möjligheter och val i det tidigare livet påverkar den situation man har som äldre. Snellman menar vidare att ett livsloppsperspektiv hjälper forskaren att finna mångfalden bland äldre och deras erfarenheter, vilket i sin tur kan hjälpa att motverka skapandet av stereotyper och antaganden gällande de äldre och deras liv (ibid.).

Snellman (2009) betonar också att de äldres livserfarenheter skapas av individen själv i olika samhällskontext och i och med olika samhälleliga händelser över tiden. Därmed kan händelser eller val som verkar vara individuella ändå ha påverkats av yttre orsaker och samhällsförändringar, så som av lagstiftningar eller olika samhälleliga beslut. De beslut och val man gör påverkas dessutom av olika roll- och statusförväntningar som man hanterar på olika sätt (ibid.). Livsloppsperspektivet kombinerar med andra ord ett handlingsperspektiv och ett strukturellt perspektiv i och med att utgångspunkten är att en individs livslopp påverkas både av individuella val och handlingar och av sociala strukturer. Tanken är då att individen kan handla aktivt, men att handlingen påverkas av den tid, rum och plats där individen handlar i (Settersten 2003a, 30.). Likaså kombinerar ett livsloppsperspektiv en analys på både en makro- och mikronivå, eftersom intresset ligger både i individen som en del av ett samhälle och i individens subjektiva

upplevelser och erfarenheter (ibid.). Utgångspunkten är alltså att livsloppen är något som individer och grupper aktivt konstruerar inom ramen för det samhälle, den miljö och de strukturer de lever i (Morgan & Kunkel 2011, 87).

Det intressanta i livsloppsperspektivet är att försöka förstå hur de värderingar och livssyner som man anammat tidigare under livet påverkar de val man gör och de värderingar man har senare i livet (Snellman 2009). För att kunna förstå hur de äldre skapar sina erfarenheter och vad deras värderingar baserar sig på måste man försöka analysera de äldres liv i sin helhet, utan att ställa vissa förhandsuppfattningar och utan att skapa stereotyper gällande de äldre. Som Snellman påpekar är det de äldres egna perspektiv som man skall fokusera på (ibid.).

En ytterligare orsak till att beakta livsloppet i denna typ av forskning är att individers ekonomiska situation är känslig för olika livsförändringar som att bli ensamstående, att bli förälder eller att bli pensionerad. Analyser som beaktar olika livsfaser som en helhet hjälper att förstå hur livets olika händelser inverkar på individens livslopp och därmed ekonomi. Därmed kan ett livsloppsperspektiv vara nyttigt också gällande forskning som är intresserad av socialpolitikens betydelse för samhällsindividerna (Gunnarsson 2000.).

4.2 Generationsteorier

I min avhandling är jag intresserad av att studera hur generationen i koppling till ett livsloppsperspektiv inverkar på hur folkpensionärer upplever sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern. Generationen är ändå ett mångbottnat begrepp och hur man definierar en generation varierar i sin tur beroende på om man vill definiera en politisk generation, en kulturellt sammanhängande generation eller en födelsekohort (Karisto 2005, 18). Jag kommer att använda mig av tre olika perspektiv på generationsteorier som jag beskriver nedan.

Karl Mannheim, som är känd för sin definition av generationer, definierar generationer i sin essä "Das Problem der Generationen" (Generationens problem) (1928, ref. Purhonen 2008b, 16) att bestå av individer som levt sin ungdom under samma historiska tid och så att de delar eller åtminstone känner igen vissa bara för denna grupp gemensamma upplevelser. Resonemanget gällande ungdomen är enligt Mannheim viktig, eftersom

han anser att ungdomen starkt formar en individs senare livslopp och identitet (ref. Hoikkala 2008, 73). En generation handlar därmed inte endast om en kohort, utan med en generation avses i detta sammanhang en kohort med gemensamma upplevelser och erfarenheter (ibid.). Speciellt viktiga erfarenheter är traumatiska erfarenheter, som t.ex. krig. Dessa centrala erfarenheter kallas också för ”nyckelerfarenheter” (Purhonen 2008b, 161.)

Ett annat perspektiv på generationsteorier erbjuds av Semi Purhonen (2005) som menar att problemet med Mannheims teori är att den inte kan analysera skillnaderna mellan den så kallade ”elitens” och icke-elitens” erfarenheter. Mannheim utgår nämligen ifrån att gemensamma generationserfarenheterna också är grunden för ett så kallat generationsmedvetande (Purhonen 2008b, 159). Med generationsmedvetande avses den kollektiva känsla, den självmedvetenhet och den ”vi-anda” som förenar en generation. Purhonen ställer sig ändå kritisk till antagandet om att alla medlemmar av en generation delar en gemensam generationsmedvetenhet. Purhonen menar att även om generationsmedlemmar har gemensamma upplevelser beroende på att de gått igenom en viss samhällsutveckling under en viss tid betyder det inte att alla inom samma generation skulle uppleva utvecklingen på samma sätt (ibid.) Skillnaderna i generationserfarenheterna inom en generation kan enligt Purhonen bero på generationsmedlemmarnas kön, utbildning, bostadsområde och socioekonomisk bakgrund. Därför anser han att man borde analysera generationsupplevelsorna mot bakgrunden av individens socioekonomiska status och livslopp (ibid., 210). Viktigt med tanke på hur man analyserar generationer är enligt Purhonen därmed att fundera på hur medlemmarna av en viss generation själva beskriver sin generation och generationens ”vi-anda” (ibid., 159).

Ett tredje perspektiv, som påminner om Mannheims syn på generationer som en grupp av individer som delar gemensamma erfarenheter, utgör JP Roos (1987) generationsteori som baserar sig på finländska livshistorier. Roos kända teori baserar sig på vanliga finländares livshistorier som han forskat i och på basis av sina resultat indelat eller beskrivit i fyra olika generationer. Dessa generationsbeskrivningar är bundna till ett visst historiskt och samhällsligt kontext, vilket gör dem lätta att koppla ihop med livsloppsteorier som likaså är bundna till en viss kontext. Roos har indelat generationerna i krigets och nödens generation som är född på 1910- och 1920-talen, återuppbyggnads generation som föddes efter under mitten av 1920-talet och slutet av

1930-talet, den stora förändringens generation som föddes under kriget eller direkt efter kriget på 1940-talet och i förörternas generation som består av 1950-talister (ibid.) I analysen av mitt intervjumaterial kommer jag att använda mig av Roos generationsindelning, eftersom jag anser den vara lämplig för att skapa en bild av den samhällsutveckling och de historiska händelser som inverkat på folkpensionärernas uppväxt och livslopp. Eftersom Roos (ibid.) menar att den första och andra generationen påminner om varandra p.g.a. delvis samma erfarenheter och upplevelser kommer jag att gruppera mitt intervjumaterial i (1) 1920-1930-talister samt (2) 1940-talister. I mitt material förekommer inga 1950-talister och därmed lämnar jag denna generation utanför mina analyser.

Generationer kan därmed studeras ur ett manneiskt perspektiv som utgår ifrån en kohort som delar gemensamma erfarenheter och som därmed har ett gemensamt generationsmedvetande. Alternativt kan man som Purhonen (2005; 2008b) ifrågasätta om man kan anta att en hel ålderskohort skulle kunna forma sin generationsmedvetenhet och generationsuppfattning ur samma utgångspunkter. I Roos (1987) generationsindelning i sin tur samhällsutvecklingen och kontexten en central betydelse för hur man beskriver generationer.

4.3 Feministiska teorier gällande fattigdom och åldrande

Enligt Estes (2003) hör feministiska teorier idag till de mest signifikanta teorierna inom sociologisk teoriutveckling gällande socialpolitik och åldrande. Ett av målen för de feministiska teorierna är att förstå hur staten, ekonomin och könssystemen producerar och reproducerar de institutioner som upprätthåller kvinnornas sårbarhet och underordnade position genom hela livsloppet (ibid.). Trots ökningen av teorier gällande könsspecifika upplevelser av ålderdomen finns det ändå även internationellt få undersökningar om ämnet (Gunnarsson 2000). Därför är jag intresserad av att analysera könets inverkan på folkpensionärernas livslopp och förväntningar samt uppfattningar gällande sin ekonomiska och sociala trygghet.

I Skandinavien har kvinnofattigdom främst undersökts med hjälp av kvantitativt material. Kvantitativa ansatser osynliggör ändå ofta sambandet mellan socialt kön och fattigdom. Den kvantitativa undersökningen har ofta varit intresserad av att se hur

många kvinnor som är fattiga och hur detta fattigdomsmönster förändrats över tid. Kvalitativa undersökningar gällande kvinnofattigdom är få även i Skandinavien och därför kunde forskning som skulle basera sig på kvinnors egna berättelser ge en djupare inblick i könsrelaterade frågor kring fattigdom (Gunnarsson 2000.).

Många amerikanska diskussioner kring fattigdomens könsstrukturering relaterar till Diane Pearce artikel ”The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare” från år 1978 (Gunnarsson 2000). I artikeln lanserar Pearce begreppet ”Feminization of poverty”, ett begrepp som Gunnarsson (ibid., 58) översätter till ”feminiseringen av fattigdomen”. Begreppet används än idag inom fattigdomsforskningen både i USA och i Europa. Det finns ändå inte någon entydig tolkning av begreppet. Enligt referering till Gunnarsson (ibid.) är huvudpoängen i Pearce begrepp att kvinnor är utsatta för ett strukturellt förtryck och en systematisk underordning, vilket leder till att kvinnor löper en större risk än männen att bli fattiga. Feminiseringen av fattigdomen är därmed ett begrepp som vill förklara kvinnors större fattigdomsrisk. För att få en djupare förståelse av vilka faktorer som påverkar feminiseringen av fattigdomen måste man analysera hur bland annat staten med dess socialskyddssystem påverkar kvinnors situation och livslopp. Socialpolitiken kan ha en avgörande betydelse för hur en individ kan upprätthålla sitt ekonomiska oberoende i olika livsfaser. För att förstå hur olika livsfaser inverkar på livsloppet måste man utgå ifrån att livsfaser inte är enskilda händelser som kan analyseras separat (ibid.). Därför känns det naturligt att kombinera könsperspektivet med ett livsloppsperspektiv i denna typ av undersökning.

I könsspecifik fattigdomsforskning är det också viktigt att beakta kvinnors och mäns olika livsvillkor. För att kunna göra det måste man placera pensionärernas livserfarenheter och upplevelser i ett kulturellt, socialt och historiskt kontext. Man måste utgå ifrån att könet är socialt och kulturellt konstruerat och att betydelsen av att vara kvinna och man varierar inom olika kulturer och under olika historiska epoker (Snellman 2009). Man kan därmed inte enbart utgå ifrån ett individperspektiv då man är intresserad av att analysera könsspecifika subjektiva upplevelser, utan man måste också beakta könets, samhällets, kulturens och tidsepokens betydelse för de enskilda upplevelsena.

Snellman (2009) , som forskat kring äldre kvinnors livslopp, anser ytterligare att det är viktigt att inte endast fokusera på hur kvinnor skiljer sig ifrån männen. Hon anser att

forskarna också borde beakta kvinnors individuella, unika erfarenheter och upplevelser. En förståelse av kvinnors utmaningar och möjligheter på en makronivå kombinerat med en förståelse av kvinnors individuella erfarenheter på en mikronivå skapar enligt Snellman en mångsidig bild av kvinnors liv (ibid.).

5 PRECISERING AV FORSKNINGSFRÅGAN OCH CENTRALA BEGREPP

I min avhandling analyserar jag ur ett livsloppsperspektiv hur (1) könet och (2) generationen påverkar upplevelsen av ekonomisk och social trygghet bland 65-85 åriga svenskspråkiga folkpensionärer. Ekonomisk och social trygghet är relativa begrepp som är svåra att fastställa. Ekonomisk och social trygghet upplevs varierande av olika individer och kan därmed inte definieras som en viss mängd av socialt eller ekonomiskt kapital. Med ekonomisk trygghet kan man avse en tillräcklig inkomstnivå, en skälig levnadsstandard eller olika konsumtionsmöjligheter, vilket gör fastställandet av en ekonomisk trygghet pengamässigt ännu svårare (t.ex. Moisio 2009, Kangas & Ritakallio 2008). I min analys av folkpensionärernas upplevda ekonomiska trygghet kommer jag därför att ta fasta på hur pensionärerna beskriver sin ekonomi, hur de upplever sin ekonomi och hur de uttrycker att de klarar av sin ekonomi i dagens läge. Vad gäller den sociala tryggheten kommer jag att se på hur pensionärerna uttrycker sin trygghet på ett socialt plan gällande familj, vänner, boende och tillgång till samhällelig service och vård.

En allmän utgångspunkt för definierandet av ett tillräckligt grundskydd eller minimiutkomst är att grundskyddet bör kunna räcka till för en socialt acceptabel levnadsstandard som inte i alltför stor utsträckning skiljer sig från den övriga befolkningens levnadsstandard. Definitionen av en tillräcklig levnadsstandard beror i sin tur på det ifrågavarande samhällets allmänna levnadsstandard. När samhällets allmänna levnadsstandard stiger förändras också den allmänna uppfattningen om ett tillräckligt grundskydd. Den genomsnittliga levnadsstandarden definierar därmed ganska långt vad som krävs för att kunna delta i samhällslivet på ett mångsidigt sätt. Olika samhällen ställer därmed olika krav på vad som behövs för att kunna delta i samhällslivet på ett mångsidigt sätt och därför är det omöjligt att fastslå en viss

inkomstgräns för att definiera vem som är relativt fattig (Niemelä 2005.) Den relativa fattigdomen som begrepp beaktar därmed också andra än människans fysiska behov. Begreppet omfattar också psykiska behov och en uppfattning om en skälig konsumtionsnivå (Karisto et al.1998). Med begreppet relativ fattigdom kan man också beskriva den gräns då en individs ekonomiska situation avviker för mycket från den allmänna ekonomiska nivån i samhället. Det vanligaste sättet att definiera gränsen för relativ fattigdom är att definiera det som 60 procent av medianinkomsten. Varför gränsen dragit just vid 60 procent av medianinkomsten kan inte förklaras vetenskapligt, utan gränsen är snarare politiskt överenskommen. T.ex. inom EU finns det skillnader i gränserna, även om 60 procents gränsen anses vara relativt allmänt beaktad (ibid.).

I den finska grundlagen 19§ garanteras ett grundskydd för alla. Lagen tar ändå inte ställning till vad ett grundskydd pengamässigt innebär. Flera olika arbetsgrupper och instanser har försökt definiera grundskyddets och minimiutkomstens tillräckliga nivå, men ingen entydig nivå har fastställts. År 1971 ansåg socialvårdens principkommitté att socialpolitikens mål är att trygga en skälig levnadsstandard, en social trygghet och trivsel för olika samhällsgrupper, familjer och individer. För att precisera sitt utlåtande menade kommittén att utkomststödet skall räcka till en socialt acceptabel levnadsstandard som räcker till nödvändig och delvis valbar konsumtion. Kommittén tog ändå inte ställning till vad detta skulle innebära i praktiken (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [THL] 2011, 11.) Även om man skulle kunna enas om definitionen på en skälig levnadsstandard är det omöjligt att definiera exakta eurovärden för en skälig ekonomi inom olika hushåll. Detta beror för det första på att det är omöjligt att definiera alla resurser och behov i ett hushåll och därefter fastställa hur mycket resurser som behövs för att fylla hushållets behov. Med samma resurser kan ett hushåll uppnå en tillräcklig levnadsstandard medan ett annat hushåll kanske inte har samma kunskap eller möjligheter att uppnå samma nivå med samma inkomster. För att kunna dra euromässiga gränser borde man alltså för varje hushåll enskilt dra en gräns gällande skäliga resurser och behov. Detta är förstås omöjligt, men empirisk forskning kan ändå bidra till att producera kunskap om den levnadsstandard som hushållen i genomsnitt uppnår med vissa inkomster (ibid. 12-13)

Inkomstnivån berättar heller inte mycket om levnadsförhållandena eller om fattigdomens betydelser. Inkomsterna berättar inte heller hur en person själv upplever sin ekonomiska situation. Därför anser en del forskare, att fattigdomsforskningen i

stället för inkomster borde fokusera på levnadsförhållanden och konsumtionsbrister. Konsumtionsmöjligheterna kan enligt vissa forskare berätta mera om den verkliga situationen än vad själva inkomsterna gör, men å andra sidan berättar konsumtionen inte direkt om konsumtionsmöjligheterna, eftersom individer har olika konsumtionsvanor som inte alltid styrs direkt av konsumtionsmöjligheterna (Niemelä 2005.) Det är också möjligt att kombinera dessa två perspektiv och analysera inkomster och konsumtion samtidigt. Denna utgångspunkt är intressant för min avhandling.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att upplevelsen av ekonomisk och social trygghet är subjektiv och kan påverkas av många olika faktorer. Jag använder mig av ett livsloppsperspektiv för att kunna bilda en uppfattning om hur pensionärernas tidigare livsskeden och erfarenheter inverkat på den ekonomiska och sociala situationen de har idag. Samtidigt är jag intresserad av att få fram hur olika samhällsliga strukturer och händelser format pensionärernas livslopp och inverkat på deras valmöjligheter. Sammanfattningsvis är jag intresserad av livsloppet både ur ett individperspektiv (folkpensionärernas egna upplevelser och individuella livslopp), ett strukturellt perspektiv (socialpolitikens betydelse i folkpensionärernas livslopp) och ett samhällsligt perspektiv (välfärdssamhällets och de kulturella normernas samt förväntningarnas betydelse). De feministiska teorierna betonar i sin tur att det finns strukturella orsaker till att kvinnor, även som äldre, ofta har det ekonomiskt och socialt sämre ställt än männen och detta kommer jag att beakta i min analys. Förutom könet inverkar också generationen på hur en individs livslopp formas. Mitt intresse är därmed också att betrakta hur generationen reflekteras i livsloppet och hur generationen inverkar på hur folkpensionärerna upplever sin ekonomiska och sociala trygghet som äldre. Som tidigare nämnt kommer jag att använda tre olika perspektiv på generationsteorier. Dessa tre perspektiv betonar på varierande sätt generationsmedvetandet ur ett kollektivt, individuellt och samhällsligt perspektiv.

6 MATERIAL OCH METOD

6.1 Temaintervjuer och enkäter

I det följande går jag över till att beskriva mitt material och min metod. Som mitt material använder jag temaintervjuer jag utfört mellan juni och augusti år 2011 samt de svenskspråkiga enkäter som samlats in vid årsskiftet 2010-2011 i samband med FPA:s och SSKH:s forskningsprojekt. Även om både intervjuerna och enkäterna är relevanta för min avhandling kommer jag i besvarandet på min forskningsfråga ge en betydligt - större analytisk tyngdpunkt åt de temaintervjuer jag utfört. Enkätdata utnyttjar jag främst i ett jämförande och generaliserande syfte. Jag återkommer till temat om generaliserbarheten i ett senare skede.

De temaintervjuer som jag använder som mitt material utförde jag i samband med min anställning inom forskningsprojektet. Jag intervjuade sammanlagt 14 folkpensionärer. Intervjuerna gjordes i Nyland, Österbotten, Mellersta Österbotten och Norra Österbotten på landsbygdsorter, i småstäder och i storstäder. Intervjuerna utgjordes av temaintervjuer, dvs. de frågor jag ställde handlade om vissa teman gällande upplevd ekonomisk och social trygghet under pensionärens livslopp. Via intervjuerna ville jag få en djupare förståelse av hurdana val pensionärerna gjort i sina liv, hurdana möjligheter de haft, varför de inte får någon arbetspension och hur deras ekonomiska och sociala situation sett ut under deras livslopp. Jag var intresserad av att få reda på vad som lett till att pensionärerna inte förtjänat in någon arbetspension och i vilken utsträckning de själva uppfattade att de kunnat påverka sitt livslopp. Jag önskade att genom intervjuerna också kunna förstå skillnader i männens och kvinnornas beskrivningar av sina livslopp och därmed skapa en uppfattning om de möjligheter som pensionärerna haft i livet. Jag ville också få fram generationsskillnader i pensionärernas beskrivningar och skapa en förståelse av hur det samhälle pensionärerna levt i format deras livslopp. Med tanke på avhandlingens syfte låg mitt intresse också i att få kunskap om folkpensionärernas ekonomiska och sociala situation och förstå hur de upplever sin situation vara i dagens läge mot bakgrunden av sitt livslopp.

Som kvantitativt material kommer jag i min avhandling att använda de svenskspråkiga enkätsvar som samlats in i det finska fastlandet i samband med forskningsprojektet. Enkäterna skickades till 2000 finskspråkiga och 990 svenskspråkiga folkpensionärer på finska fastlandet samt till 96 åländska folkpensionärer. De undersökta folkpensionärerna

var 65-85 åriga hemmaboende folkpensionärer med full folkpension. I de åländska och de svenskspråkiga fallen på fastlandet handlar det om en totalundersökning, medan det finskspråkiga materialet består av en urvalsundersökning. Frågorna i enkäten gällde folkpensionärernas nöjdhet med sina konsumtionsmöjligheter och sin subjektivt upplevda sociala och ekonomiska trygghet. Det frågades bland annat hur pensionärerna upplever sin ekonomiska och sociala situation i dagens läge i jämförelse med sitt övriga livslopp, hur hushållets pengar räcker till, hur ofta de behöver hjälp av myndigheterna eller av familjen, hur nöjda de är med sin ekonomi jämförande med andra pensionärer osv. Svarsprocenten för det svenskspråkiga materialet är 55 %. Svarsprocenten för hela materialet är 52 %. Även om svarsprocenten på 55 % kan anses vara låg så representerar den ändå relativt bra den ålders- och könsfördelning som denna population har (Airio, Blomberg, Kangas, Kroll & Niemelä, i tryck).

6.2 Urvalet av intervjupersonerna

I det följande beskriver jag bakgrunden för hur jag valde ut de personer jag intervjuade för min avhandling. Utgångspunkten för urvalet var den att i samband med enkäten skickades det ett följebrev åt respondenterna där det frågades om de är villiga att ställa upp för en eventuell intervju som skulle behandla samma typ av frågor som ställts i enkäten. Genom att underteckna följebrevet kunde respondenterna ge sitt samtycke för en eventuell intervju. Av de 529 svenskspråkiga pensionärer som besvarade frågeformuläret meddelade 258 pensionärer (varav 206 var kvinnor och 52 män) att de är villiga att ställa upp för en intervju i fall det behövs. Av dem valde jag ut 14 personer.

Urvalet skedde så att jag först gjorde en lista över personer som givit sitt samtycke för en intervju och som dessutom angett att de är uppvuxna på landsbygden. Av dessa personer valde jag först ut sådana som var födda antingen på 1920- eller 1940-talet och som angivit att de hade varit något annat än hemmafruar eller icke yrkesaktiva. Orsaken till att välja ut pensionärer som angett att de är uppvuxna på landsbygden var den att jag antog att en relativt stor del av de som vuxit upp på landet flyttat till städerna, vilket skulle underlätta mitt mål i att hitta respondenter från olika håll av Fasta Finland. Orsaken till att jag ville kontakta respondenter som vuxit upp på landsbygden var också

att jag antog att de strukturella villkoren skulle ha varierat för stort om jag valt ut pensionärerna ”slumpmässigt”. Jag var alltså inte intresserad av en rural aspekt i sig.

Orsaken till att i första hand välja ut 1920- och 1940-talister var den att jag var intresserad av att få fram eventuella generationsskillnader i pensionärernas beskrivningar av sina upplevelser och livslopp och jag ansåg att detta skulle förverkligas lättast genom att välja ut representanter ur den yngsta och den äldsta kohorten. Jag utgick ifrån att livsloppet och möjligheterna i livet ser ganska annorlunda ut beroende på om man är född på 1920-talet eller 1940-talet och därför ville jag intervjua pensionärer av olika kohorter. I männens fall måste jag ändå ge upp detta kriterium, eftersom jag inte fick tag på tillräckligt många män som skulle ha varit födda på 1920- eller 1940-talet och som dessutom skulle vara uppvuxna på landsbygden och givit samtycke för en eventuell intervju. I hela det svenskspråkiga materialet hade allt som allt 18 män födda på 1920-talet och 15 st. män födda på 1940-talet gett sitt samtycke för en intervju. Av de män som gett sitt samtycke till en intervju fick jag ändå inte tag på alla p.g.a. att de angivit fel telefonnummer, tagits in på sjukhus, flyttat till ett serviceboende med mera. Bland de intervjuade männen finns således också 1930-talister och män som är uppvuxna i en stadsmiljö med.

I praktiken betyder detta i männens fall det att jag intervjuade en man född på 1920-talet, fyra män födda på 1930-talet och två män födda på 1940-talet. I kvinnornas fall intervjuade jag fyra kvinnor födda på 1920-talet och tre kvinnor födda på 1940-talet. Genom att intervjua både män och kvinnor ville jag skapa en förståelse av skillnaderna i mäns och kvinnors upplevelser och erfarenheter. Jag antog att det finns vissa skillnader i upplevelsorna av den ekonomiska och sociala tryggheten mellan männen och kvinnorna, eftersom män och kvinnor generellt sätt har olika livsvillkor.

Ett önskemål var att intervjua pensionärer som i frågeformuläret angett sig ha varit någonting annat än hemmafruar. Orsaken till att undvika att intervjua hemmafruar var den att det är mera allmänt att sådana kvinnor som kunnat stanna hemma haft en maka/make som kunnat stöda dem ekonomiskt, vilket gett dem andra valmöjligheter under livsloppet i jämförelse med de kvinnor som arbetat. De kvinnor som varit främst hemmafruar har antagligen också som pensionärer en bättre ekonomi än de som deltagit i arbetslivet. Detta framträder tydligt i enkätmaterial som visar att de som angett sig vara hemmafruar har en bättre ekonomi än de kvinnor som angett sig ha deltagit i arbetslivet i någon form eller under någon period (Airio et al., i tryck). Jag var därmed

främst intresserad av att intervjua pensionärer med relativt låga hushållsinkomster för att kunna skapa en förståelse över hur en folkpensionär klarar sig i en situation där folkpensionen har en central betydelse för individens/hushållets ekonomi.

Sammanfattningsvis var jag alltså främst intresserad av att intervjua män och kvinnor som arbetat, men som inte av en eller annan orsak förtjänat in någon arbetspension. Jag lyckades nästan med mitt mål, eftersom klart största delen av de intervjuade varit ute på arbetsmarknaden åtminstone under en del av sitt liv, men på grund av utlandsvistelse eller det utförda arbetets art inte förtjänat någon arbetspension. Endast två av de sju intervjuade kvinnorna kan beskrivas som hemmafruar, även om dessa två inte heller stannat hela livet hemma med barnen.

6.3 Utförandet av intervjuerna

De utvalda intervjupersonerna kontaktade jag personligen per telefon. Under samtalet gav jag information om forskningsprojektet och syftet med min avhandling och försäkrade pensionärerna om att intervjuerna är konfidentiella. Därefter kom vi överens om var och när vi skulle ses. Alla utom två intervjuer gjorde jag hemma hos informanten. Orsaken till att jag föreslog att besöka informanterna hemma hos dem var att göra intervjun så lätt som möjlig så att pensionären själv inte skulle måste anstränga sig genom att ta sig till något av mig angivet ställe. Pensionärerna verkade nöjda med att kunna bli intervjuade hemma, eftersom många påpekade att de hade svårt att röra sig eller att de bodde långt borta från ortens centrum. Att få intervjua pensionärerna i sin hemmiljö upplevde jag intressant, eftersom jag då lättare kunde skapa en uppfattning om pensionärens livssituation och boendemiljö, vilket också kan ha en inverkan på hur pensionären upplever sin ekonomiska och sociala trygghet. Fördelen med att intervjua pensionärerna hemma var också den att de intervjuade fick vara i en bekant och trygg miljö och därmed få möjligheten att berätta om sådana saker som de kanske inte skulle ha velat ta upp i en miljö där det funnits en risk för att någon kunde följa med det som berättas. En nackdel med att intervjua personer i sina egna hem är att det lätt kan finnas störande faktorer som kan avbryta eller störa intervjun. Hos en del av de intervjuade var t.ex. maken/makan eller någon annan de bodde tillsammans med hemma, vilket ibland kunde störa intervjun då de ville kommentera något som diskuterades eller då de ville

bjuda på något ät- eller drickbart. Jag betonade ändå åt sambona att intervjun är personlig och att de helst inte skall delta i dem. I ett par fall kunde sambon ändå inflika med något, vilket kan ha påverkat den intervjuades svar.

Andra störande faktorer som förekom var ringande telefoner och i ett fall en skällande hund och en granne som kom på besök mitt under intervjun. Jag anser ändå att det var bra att utföra intervjuerna hemma hos pensionärerna, eftersom det kan finnas störande faktorer också utanför hemmet. En av intervjuerna gjordes i en park medan pensionärens hund lekte omkring och i ett annat fall gjordes intervjun på en offentlig plats där det var omöjligt att helt undvika personer som promenerade förbi.

Intervjuerna räckte i genomsnitt en timme, men längden varierade beroende på hur långa svar informanten gav på de frågor jag ställde. Intervjuerna bandades in på en digital bandningsapparat. Innan intervjun började berättade jag för informanten vilken typ av frågor jag kommer att ställa, vad syftet med intervjun är och att all material behandlas anonymt och konfidentiellt. Under intervjuerna ville de intervjuade i de flesta fallen bjuda på kaffe och sötsaker, vilket jag upplevde att gjorde intervjutillfället avslappnat och skapade en god atmosfär. Många ville också berätta om sina liv utöver de teman jag var intresserad av och detta anser jag att skapade ett förtroende mellan mig och den intervjuade. Om den intervjuade började i detalj gå in på teman som inte var relevanta för intervjun försökte jag på ett artig sätt stoppa diskussionen och föra in den på rätt spår igen.

Transkriberingen av intervjuerna är gjord av Tutkimustie Oy. Företaget transkriberade intervjuerna i sin helhet. Intervjuerna är mycket noggrant transkriberade och omfattar anmärkningar gällande pauser, skratt med mera. Det sammanlagda sidantalet transkriberat material är ca 170 sidor. Transkriberingarna är utförda mellan september och oktober 2011, dvs. strax efter att intervjuerna gjordes mellan juni och augusti samma år. Fördelarna med att transkriberingarna är gjorda av professionella transkriberare är att de är mycket noggrant utförda och i en snabb tidtabell, vilket underlättade också mitt arbete. Att jag själv inte transkriberat materialet kan ses som en nackdel, eftersom själva transkriberingen kan ses som en del av analysprocessen då man måste fördjupa sig i varje mening som de intervjuade säger. Jag anser ändå inte att det att transkriberingen är gjord av ett företag skulle ”distansera” mig från mitt material, eftersom jag ändå lyssnat på intervjuerna flera gånger och läst igenom det transkriberade materialet flera gånger. I och med att Tutkimustie Oy transkriberade

intervjuerna kunde jag också få dem kort efter själva intervjutillfällena, vilket inte skulle ha varit möjligt om jag själv skulle ha utfört transkriberingen. Jag hade därmed intervjuerna i ett färskt minne ännu i det skede jag fick transkriberingarna. Dessutom hade jag gjort små anteckningar efter varje intervju om själva intervjutillfället, vilket underlättade mig att komma ihåg intervjutillfället.

6.4 Intervjuer och enkäter som forskningsmetoder

Även om intervjuer är ett bra sätt att samla in kunskap om hur individer subjektivt upplever sitt liv och sin ekonomiska situation är det som tidigare nämnt samtidigt viktigt att komma ihåg att intervjusituationer alltid infattar maktrelationer. Även om jag upplever att informanterna berättade öppet och ”ärligt” om sina liv och sina upplevelser så kan det vara känsligt att tala om sin ekonomi och sitt livslopp. Det kan därmed hända, som jag tidigare påpekade, att alla inte ville eller vågade berätta hur de verkligen upplever sin ekonomi och sin sociala trygghet, även om jag i intervjusituationen försökte skapa en öppen och tillförlitlig stämning (se Kuula 2006, 136-139).

Det som jag också funderade över är att jag är mycket yngre än de intervjuade, vilket betyder att jag har svårt att sätta mig in i deras samhällsuppfattningar och livserfarenheter, eftersom pensionärerna vuxit upp i ett helt annorlunda samhälle än jag själv. Jag har ingen personlig erfarenhet om hur kriget kan påverka ens liv eller hur kvinnornas situation sett ut i Finland för 50 år sedan. Det kan hända att de intervjuade inte alla gånger berättade allting som skulle ha varit relevant för mig att veta eller att de inte kunde beskriva deras livslopp på ett sådant sätt att jag skulle förstå vad de egentligen menade. För att förstå informanternas livsberättelser och erfarenheter har jag visserligen läst mig in på olika teman, så som generationsuppfattningar, välfärdssamhällets utveckling, feminismens framväxt med mera, men trots det är det utmanande att göra tolkningar om individers berättelser och upplevelser som formats i ett helt annorlunda samhälle än det som jag vuxit upp i. Å andra sidan gav intervjuerna som var en typ av livsberättelser en tillgång till ett aktörsperspektiv och en möjlighet för mig att förstå de äldres upplevelser från ett ”inifrånperspektiv”, trots att jag tillhör en annan generation än de intervjuade (Öberg 1997, 24).

Det finns därmed både för- och nackdelar med att intervjua människor ”ansikte mot ansikte”. Fördelen är att man i bästa fall kan skapa en öppen stämning och ge en chans åt informanten att i lugn och ro svara på frågorna. Nackdelen är att alla inte av olika orsaker vågar eller vill tala öppet om det som tillfrågas. Det som Snellman (2009, 53) påpekar är att livsberättelser å ena sidan ger en röst åt pensionärerna, men den slutliga produkten, dvs. tolkningen av intervjuerna görs ändå av forskaren och inte pensionärerna. Detta betyder att det i sista hand snarare är forskarens än den intervjuades röst som bli hörd. Å andra sidan är det ju forskarens uppgift att göra en vetenskaplig tolkning av forskningsmaterialet.

Eftersom enkätundersökningen i detta projekt utgör en totalundersökning bland de svenskspråkiga folkpensionärerna anser jag att den kan ge en bra bild av hur åtminstone de svenskspråkiga folkpensionärerna uppfattar sin ekonomiska och social trygghet. Nackdelen med enkäterna är att de inte kan ge en djupare inblick folkpensionärernas subjektiva upplevelser eller individuella livslopp. Därmed anser jag att en kombination av intervjuerna med enkätsvaren kan ge en mera nyanserad bild av folkpensionärernas ekonomiska och sociala trygghet.

6.5 Narrativer och innehållsanalys

Snellman (2009, 47) anser att analysprocessen inte skall ses som ett skilt arbetsskede i forskningen, utan att analysen snarare skall vara en ständigt pågående process under forskningen. Denna tanke har jag försökt komma ihåg då jag analyserat mitt material. Eftersom min analytiska tyngdpunkt ligger på mitt kvalitativa material bestående av intervjuerna började jag med att analysera dem. Därefter gick jag över till att se hur enkätsvaren förhöll sig till de resultat jag kommit fram till om folkpensionärernas ekonomiska och sociala trygghet på basis av intervjuerna.

I analysen av intervjuerna använde jag mig av narrativa metoder och innehållsanalys. Johansson (2005) skriver att det inom sociologin är vanligt att man som forskare letar efter teman eller ett innehållsligt mönster då man analyserar sitt material. Johansson menar ändå att det samtidigt kan vara bra att fokusera på hur den intervjuade berättar om det som frågas. Inom narrativ analys kallas detta för att man är intresserad av

berättelsens innehåll och form. Johansson menar vidare att innehåll och form är ömsesidigt beroende av varandra (ibid.) Detta har jag försökt tänka på i min analys, eftersom jag inte endast var intresserad av innehållet i intervjuerna utan i likhet med Snellman (2009) också av hurdana beskrivningar pensionärerna ger av sin ekonomiska och sociala trygghet i en viss historisk, social och kulturell kontext. Därmed strävade jag efter att göra en innehållsanalys av intervjuerna i den mån att jag lyfte fram de teman jag var intresserad av, men samtidigt var jag intresserad av att analysera hur de intervjuade berättade om sin ekonomiska och sociala trygghet och hur de konstruerade sina upplevelser och erfarenheter mot bakgrunden av sitt livslopp och i en viss kontext. Även om de intervjuer jag gjorde inte är ”fria” livsberättelser utan snarare temaintervjuer med ett livsloppsperspektiv anser jag med hänvisning till Snellman (ibid., 35) att jag kan använda mig av en narrativ metod, eftersom intervjuerna jag gjort ändå har en karaktär av livsberättelser då de är kronologiska, subjektiva och har ett livsloppsperspektiv.

Narrativitet tvingar forskaren att placera livsberättelserna i en kontext och ett tids- och rumssammanhang (Johansson 2005, 95). Johansson menar att den som berättar om sitt liv samtidigt konstruerar sitt liv i ett sammanhang och ger en egen tolkning om vad som hänt i livet eller hur man upplevt olika situationer. En narrativ analys har alltså en socialkonstruktionistisk karaktär. Utgångspunkten är att berättaren konstruerar sitt liv och frågan huruvida berättelsen är ”sann” i sig är då inte lika relevant (ibid.) Jag upplever att min uppgift som forskare är att skapa tolkningar om de intervjuades berättelser och försöka förstå dem i ett historiskt och kulturellt sammanhang och enligt min forskningsfråga försöka hitta generations- och könsspecifika reflektioner kring berättelserna. Som Johansson påpekar är det inte forskarens uppgift att hitta en objektiv ”sanning”, utan snarare att göra tolkningar av formen och innehållet i berättelsen (ibid., 314). Jag är därmed intresserad av att fästa uppmärksamhet både vid den sociala och ekonomiska tryggheten som pensionärerna objektivt sätt kan tolkas ha och vid de tolkningar och meningar som pensionärerna själva ger åt sitt livslopp och sin upplevda trygghet.

6.6 Analysprocessen

Jag började min analys av intervjuerna genom att både lyssna på dem och genom att läsa igenom transkriberingarna. I första skedet av analysen såg jag på männens och kvinnornas intervjuer skilt. Jag började med att kategorisera männens och kvinnornas intervjuer i barndom, ungdom, den arbetsföra åldern och pensionsåldern för att få en bild av de intervjuades livslopp. Därefter började jag med hjälp av Atlas.ti-programmet koda livsloppen i teman som var ekonomisk trygghet, valmöjligheter, konsumtionsmöjligheter och livskvalitet. Fördelen med att använda ett dataprogram i analysen var att det underlättade att skapa en helhetsuppfattning om det omfattande materialet som bestod av ca 170 sidor transkriberad text. I det första skedet fäste jag ännu inte en större uppmärksamhet vid likheterna eller olikheterna gällande generationerna eller könen. I andra skedet började jag sedan göra jämförelser i svaren mellan könen och generationerna. I praktiken betydde detta att jag i detta skede försökte hitta mönster i männens och kvinnornas livslopp och upplevelser samt likheter och olikheter mellan de två olika generationerna. För att underlätta min analys började jag alltså med att behandla materialet i sin helhet och först i andra hand analysera köns- och generationsaspekterna i materialet.

En undersökning som stannar vid analytiska slutsatser är enligt Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen (2010, 29) ännu halvfärdig och måste kunna anknytas till en teoretisk bakgrund. I analysen och tematiseringen av materialet utnyttjade jag teorier och tidigare forskning gällande livsloppet, åldrandets och könets betydelse för upplevelsen av den ekonomiska och sociala tryggheten. I analysen av hur livsloppen inverkar på folkpensionärernas upplevelser beaktade jag hur folkpensionärerna själva tolkar och beskriver de utgångspunkter och valmöjligheter de haft, vilka livsskedena som de upplever ha varit viktiga och hur de själva anser att de kunnat påverka sitt livslopp. Så som Snellman (2009) och Johansson (2005) påpekar skapar individen själv mening av sina erfarenheter, vilket är viktigt att beakta då man använder sig av ett livsloppsperspektiv. Ändå måste man konstatera att forskaren konstruerar den slutliga versionen av livsloppen och gör tolkningarna av dem. Som Snellman skriver är ”*den ursprungliga upplevelsen [...] därmed konstruerad och omkonstruerad av individen och forskaren i flera olika led, inom ramen för en viss samhällelig och kulturell kontext*” (Snellman 2009, 31).

I analysen av könsperspektivet fäste jag uppmärksamhet vid hur männen och kvinnorna beskriver sitt livslopp och sin ekonomiska trygghet och hur könet kommer fram i dessa beskrivningar. Eftersom könet och konstruktionen av könet formats av det samhälle och den kultur folkpensionärerna växt upp i kunde jag inte enbart beakta beskrivningarna ur ett individperspektiv och därmed försökte jag koppla dem i ett specifikt socialt och kulturellt kontext. I detta fall var det intressant att analysera hur folkpensionärerna födda på 1920-1940-talen konstruerade sina livslopp och sina erfarenheter ur ett könsperspektiv med tanke på de valmöjligheter de haft och de värderingar som varit rådande under deras livslopp.

I analysen av generationsaspekten var jag intresserad av att se på hur generationen ur ett samhällsligt perspektiv inverkat på folkpensionärernas livslopp gällande t.ex. deras utbildnings- och arbetsmöjligheter. För att beskriva till vilken generation folkpensionärerna åldersmässigt tillhör använde jag som tidigare nämnt JP Roos (1987) indelning. Generationerna som beskrivs är: (1), krigets och nödens generation som är född på 1910- och 1920-talen och återuppbyggnads generation som föddes under mitten av 1920-talet och slutet av 1930-talet samt (2): den stora förändringens generation som föddes under kriget eller direkt efter kriget på 1940-talet. Orsaken till att 1920- och 1930-talisterna grupperas som en generation hänvisas till Roos (ibid.) syn på att individer av dessa generationer påminner om varandra med tanke på sina erfarenheter och upplevelser. Hädanefter betecknar jag alltså 1920- och 1930-talisterna med siffra (1) och 1940-talisterna med siffra (2). I kapitel 7.3.2 ger jag en noggrannare beskrivning av Roos indelning.

För det andra har jag sett på generationstillhörighetens och generationsmedvetandets betydelse för livsloppen. Då har jag tagit fasta på hur generationen uttrycks i folkpensionärernas beskrivningar gällande sin ekonomiska trygghet och vilka betydelser generationstillhörigheten ges/icke ges. Då har det centrala varit att analysera hur generationen reflekteras i pensionärernas livslopp och hur de olika samhällliga normerna och värderingarna speglas i pensionärernas generationstillhörighet och –uppfattningar. Jag var även intresserad av hur pensionärerna själva beskriver sin egen generation, den föregående generationen samt generationerna efter dem. I detta samband var det också intressant att se vilken generation de intervjuade de själva anser sig tillhöra och vad som kännetecknar den generationen.

Även om nästan alla av pensionärerna är uppvuxna på landsbygden bor alla inte längre i en landsbygdsmiljö. Pensionärernas bostadsmiljöer och levnadsförhållande ser därmed rätt varierande ut i dagens läge. De olika levnadsförhållandena har jag försökt beakta i pensionärernas beskrivningar om sin ekonomiska och sociala trygghet då de på ett eller annat vis varit centrala för individens livslopp, men jag använder mig inte direkt av en rural aspekt i min analys, eftersom aspekten inte är central för min frågeställning.

6.7 Enkäternas roll i undersökningen

Det svenskspråkiga enkätmaterialen använder jag för att reflektera kring de analyser jag gjort på basis av intervjuerna. Via enkätsvaren är jag främst intresserad av att se på om det finns generations- och könsskillnader i svaren gällande upplevelsorna av den ekonomiska och sociala tryggheten. I enkäterna fanns det frågor bland annat om subjektiva upplevelser av ekonomin. Frågorna som ställdes var t.ex.: 1) ”Hur nöjda är Ni med ert hushålls nuvarande levnadsstandard och konsumtionsmöjligheter?” samt 2) ”Hur lätt/svårt är det att klara av försörjningen av Ert hushåll med de nuvarande inkomsterna?”. Dessa frågor anser jag att kan ge en bild av folkpensionärernas upplevelser, men problemet är att man inte kan veta vad folkpensionären fäst uppmärksamhet vid då hon/han besvarat frågorna. Det är därmed svårt att veta om pensionären jämför sin levnadsstandard och konsumtionsnivå mot bakgrunden av sitt eget livslopp, med andra pensionärer och bekanta eller t.ex. med den allmänna levnadsstandarden i Finland (Airio et al., i tryck).

I analysen av enkäterna använder jag mig av frekvensanalyser samt korstabeller med vilka jag försöker få fram köns- och generationsskillnader gällande upplevd ekonomisk och social trygghet. Med hjälp korstabeller kan man med rätt lite tekniskt arbete analysera materialet och därmed är tabellerna en vanlig analysmetod inom socialvetenskaperna (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994). Jag kommer dessutom att utnyttja mig av statistiska analyser på materialet rapporterade av Airio et al. (i tryck).

6.8 Generaliserbarhet och mätnad

En styrka med min undersökning är således att jag kan utnyttja både kvantitativt och kvalitativt material. Vad gäller generaliserbarheten av kvalitativt material anser b.l.a. Silverman (2011) att en god och logisk analys av ett kvalitativt material ge svar på de frågeställningar man har även på en makronivå, även om materialet skulle vara litet. Även om kvalitativt material kan ge en bra bild av det jag vill undersöka ser jag det som en fördel att jag också kan använda enkätdata. Med hjälp av enkätdata kan jag nämligen precisera och generalisera de tolkningar jag gör på basis av intervjuerna. En enkätundersökning som utgör en totalundersökning berättar redan ganska mycket om hur i synnerhet svenskspråkiga folkpensionärer har det i Finland idag. Bristen med enkätsvaren är att de inte kan ge någon djupare uppfattning om hur pensionärerna upplever sin situation i förhållande till sina livslopp, sin generation och sitt kön och därför ger jag en större analytisk tyngdpunkt åt intervjuerna.

När man inom kvalitativ forskning talar om generaliserbarhet syftar man snarare på analysens inre logik och representativitet än på hur generaliserbara resultaten i verkligheten är på en större grupp människor (Uusitalo 1991). Uusitalo kallar de tolkningar man gör på basis av ett kvalitativt material för teoretiskt generaliserbara (ibid. 78). För att analysen av det kvalitativa materialet, i mitt fall av intervjuerna, skall vara pålitlig och vetenskapligt intressant är det ändå viktigt att beskriva hur materialet kodats, klassificerats mm. så att läsaren skall kunna följa med analysprocessen (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010). Detta har jag försökt förverkliga genom att ovan beskriva hur jag framskridit med min analysprocess. I kvalitativt material är därmed beskrivningen av materialet och det fenomen man undersöker viktigt i sig, eftersom analysen inte handlar enbart om att skapa abstrakta teoretiska modeller av det man vill undersöka (Mäkelä 1990, 42).

En beskrivning och en definiering av ett material betyder trots allt att man teoretiserar materialet, eftersom själva definierandet av materialet kräver vissa teoretiska verktyg och begrepp (Mäkelä 1990, 43). En teoretisk analys av materialet kan beskrivas som en ”analytisk generaliserbarhet”, som syftar till att forskaren via sin analys försöker generalisera sina resultat mot en samling av teorier (Chenail 2010, 4). I praktiken betyder det att forskaren utnyttjar tidigare forskning och teorier som stöd för sin analys

och försöker i sin analys förhålla sitt material till en viss teoretisk referensram. Då är det de teorier som man kan anknyta till sin analys som talar om materialets generaliserbarhet (ibid.)

Varför jag valt att göra just 14 intervjuer och inte fler kan förklaras med tid och resurser och med att jag antog att 14 intervjuer tillsammans med enkäterna redan kan ge en mångsidig bild av de frågor jag var intresserad av. Bland de 14 intervjuade fanns det lika många män som kvinnor och representanter av olika generationer, vilket också var centralt för mig. Eskola och Suoranta (1998) menar att det inte finns något entydigt svar på vilken mängd material som är tillräckligt stort, men de anser att en tumregel är att det finns tillräckligt med material då materialet börjar ha ett mönster i den mån att man kan anta att en större mängd material inte skulle hämta någon relevant ny information. Jag anser att det intervjumaterial jag samlade in följer denna tumregel, vilket tyder på att materialet är mättat.

Problemet med forskning som behandlar dylika frågor är i allmänhet att de mest utsatta individerna inte blir representerade i materialet. Det betyder att de allra svagaste, sjukaste och mest utsatta folkpensionärerna antagligen inte besvarar enkäter eller ger sitt samtycke för en intervju. I min avhandling är ändå köns- och generationsfrågorna de mest centrala för analysen av den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten och därmed är bortfallet av de mest utsatta pensionärerna inte central för min frågeställning. Trots det anser jag det viktigt att i framtida forskning som behandlar dylika teman att beakta också de mest utsatta pensionärernas situation.

Jag är medveten om problemet med att kunna generalisera min analys till att gälla också den finskspråkiga befolkningen. Enkätsvaren visade nämligen att modersmålet hade en statistisk betydelse för hur folkpensionärerna upplevde sin ekonomiska och sociala trygghet. De svenskspråkiga folkpensionärerna upplevde sig vara nöjdare än de finskspråkiga folkpensionärerna (Airio et al., i tryck). Tidigare forskning har påvisat att den finlandssvenska befolkningen bland annat begär färre skilsmässor (Finnäs 1997) och har ett längre aktivt liv än den finskspråkiga befolkningen (Hyypä & Mäki 2001) och detta har man förklarat bland annat med mängden socialt kapital. Jag kommer ändå inte att gå djupare in på denna frågeställning i denna avhandling, eftersom en undersökning om varför de finlandssvenska folkpensionärerna upplever sig vara nöjdare än de finskspråkiga folkpensionärerna skulle kräva en hel del forskning. Jag påstår

istället att det svenskspråkiga materialet ganska långt kan anses motsvara det finskspråkiga materialet, eftersom folkpensionärerna oberoende av modersmål har relativt liknande inkomster, representerar samma åldersgrupp och har vuxit upp i samma samhällsliga kontext. Därmed anser jag att de intervjuer jag utfört tillsammans med enkätsvaren överlag kan ge en god beskrivning av hur finländska folkpensionärer upplever sin ekonomiska och sociala trygghet, även om mitt huvudsakliga intresse är hur livsloppet, könet och generationen inverkar på upplevelserna i nuläget.

6.9 Etiska aspekter

Intervjuerna och enkäterna kan anses följa en god forskningsetisk praktik bland annat genom att informanterna är noggrant anonymiserade och genom att de undersökta på förhand blev informerade om forskningens syfte. Enkäterna och de bifogade följebreven där mottagaren skriftligen fick ge sitt tillstånd för en eventuell intervju är också godkända av FPA:s forskningsetiska råd. Informanterna var också medvetna om att deltagandet var frivilligt och informationen används endast för vetenskapliga syften (se Kuula 2006). Efter att forskningsprojektet avslutats kommer intervjuerna (både ljudfilerna och det transkriberade materialet) att bevaras en tid på Svenska social- och kommunalhögskolan för att sedan förstöras.

I denna typ av forskning anser jag det särskilt viktigt att försäkra anonymiteten, eftersom intervjuerna utförts bland en språklig minoritet och delvis på små orter, vilket betyder att risken för igenkänning kunde vara stor. För att garantera de intervjuades anonymitet har jag gett påhittade namn åt pensionärerna och avslöjar inte de exakta orterna där pensionärerna bor. Jag anger inte heller den exakta åldern för pensionärerna, utan beskriver dem i stället som 65-70, 70-75 och 80-85 åringar.

Vad gäller intervjuerna bedömer jag att de gick bra och att det uppstod ett konfidentiellt förhållande mellan mig och pensionärerna. Det är ändå som tidigare nämnt bra att komma ihåg att intervjusituationer alltid infattar maktrelationer. Även om jag anser att informanterna berättade relativt öppet och ”ärligt” om sina liv och sina upplevelser så kan det vara känsligt att tala om sin ekonomi och sitt livslopp. Det kan därmed hända att alla inte ville eller vågade berätta hur de verkligen upplever sin ekonomi och sin sociala trygghet, även om jag i intervjusituationen försökte skapa en öppen och tillförlitlig

stämning. I och med att jag under utförandet av intervjuerna jobbade på SSKH i ett projekt som utförs i samarbete mellan FPA kan det eventuellt ha väckt en känsla hos någon av de intervjuade att jag representerade någon form av en auktoritet som kom och ”förhöra” dem. Själv upplevde jag inte denna typ av stämning under intervjuerna, men jag kan inte veta hur informanterna upplevde det. Det faktum att jag jobbade i samarbete mellan FPA kan också ha väckt oro hos någon informant, trots att jag betonade att den information som kommer fram i intervjusituationerna inte har någon inverkan på de förmåner som de erhåller från FPA. I början av en intervju kom det fram att informanten eventuellt var lite nervös över det att jag representerade FPA. Då jag frågade hur han bor svarade han först med vem han bor och lade sedan till att: *”Vi har nog anmält ti magistraten då när vi ha flytta tillsammans. Att där borde int vara någo [...] som någon kan skylla på, att vi int ha uppfyllt våra skyldigheter.”* Denna typ av tillitsfrågor försökte jag beakta under intervjun genom att betona att jag inte var på plats för att ”förhöra”.

Kuula (2006) påpekar att människor kan uppleva olika teman vara känsliga och att det därför är svårt att på förhand avgöra hur informanten upplever undersökningen. Därför är det viktigt att betona att det är frivilligt att delta i undersökningen och att alla frågor inte behöver besvaras i fall de känns för känsliga. I teman som behandlar känsliga frågor är det därmed extra viktigt att följa forskningsetiska normer och låta informanterna själva avgöra i fall de upplever undersökningstemat för känsligt eller ej (ibid.). Innan intervjuerna upprepade jag därför för informanterna vad undersökningen går ut på och betonade att de intervjuade inte behöver besvara på alla frågor om de inte vill.

Trots att jag använder mig av citat i avhandlingen har jag ändå varit noggrann med urvalet av citaten p.g.a. risken för igenkänning. Därmed innehåller citaten inga ortnamn, personnamn eller detaljerad information om den intervjuade. Citaten innehåller snarare intressanta uttryck och tankar som pensionärerna lyfter fram och som därmed enligt mig är värdefulla att ta med. Citaten anser jag viktiga också därför att jag med hjälp av dem vill visa hur pensionärerna beskriver sina livslopp och upplevelser med sina egna ord.

6.10 Avhandlingens samhälleliga betydelse

Klaus Mäkelä (1990) har betonat att det är viktigt att fundera över studiens och materialets samhälleliga betydelse och plats. Jag anser att min avhandling kan bidra till forskningsområdet genom att skapa en djupare förståelse av hur livsloppet, könet och generationen inverkar på den subjektiva upplevelsen av välfärd bland folkpensionärer. Den socialgerontologiska forskningen har i allmänhet varit könsblind och jag anser att det är viktigt att få mera kunskap om könsspecifika skillnader i välfärdsupplevelserna. Generationsaspekten kan i sin tur ge kunskap om hur samhället och omgivningen som individen växer upp i påverkar individens livslopp och uppfattningar om sin ekonomiska och sociala situation. Dessutom anser jag det viktigt att lyfta fram folkpensionärernas subjektiva upplevelser i forskningen gällande deras välmående för att få pensionärernas egen röst och egna upplevelser hörda. Jag anser att kunskap om folkpensionärers subjektiva erfarenheter behövs för att kunna få en bredare inblick i pensionärers välmående och en bättre uppfattning om hur det finska välfärdssystemet stöder folkpensionärerna i Finland. Biografisk forskning, som har en subjektiv och kvalitativ utgångspunkt, är överlag viktig för socialpolitiskt beslutbefattande, eftersom denna forskningsmetod kan lyfta fram klienternas behov, perspektiv och attityder (Öberg 1997, 47).

7 FOLKPENSIONÄRERS UPPFATTNINGAR AV SIN EKONOMISKA OCH SOCIALA TRYGGHET

Jag börjar min presentation av min analys och mina resultat med att kort presentera de intervjuade i deras nuvarande livssituation. Därefter går jag över till att beskriva de intervjuades uppväxt och vuxenliv och till sist ger jag en beskrivning av de intervjuades ekonomi under deras livslopp och i deras nuläge. Jag har valt att beskriva de intervjuades uppväxt och vuxenliv skilt, eftersom jag anser att uppväxten kan ha varit betydande med tanke på de förutsättningar folkpensionärerna haft gällande vuxenlivet. Jag anser att de intervjuades barndom med tanke på bland annat familjens ekonomi och de rådande samhällsstrukturerna kan ha haft en betydande roll för de intervjuades utbildnings- och arbetsmöjligheter.

7.1 MÄNNEN

7.1.1 De intervjuade folkpensionärsmännen

De intervjuade männen är Uvis (2) , som är frilansskribent och bor ensam i en hyreslägenhet. Berndt (2) , som är en före detta sjöman och bor i ett egnahemshus med sin fru. Dan (1) är en frilansskribent och bor i en hyreslägenhet med sin sambo. Jan (1) är en före detta företagare som nu bor tillsammans med sin fru i en lägenhet de äger. Gustav (1) har jobbat till sjöss och bor nu ensam i en hyreslägenhet. Niklas (1) har arbetat utomlands med olika industriuppgifter och bor nu ensam i en stuga som hans släkting äger. Sune (1) har jobbat främst som företagare och är nu bosatt med sin fru. Paret bor i ett egnahemshus som de äger.

7.1.2 Männens uppväxt

I det följande beskriver jag kort männens uppväxt för att skapa en bild av vilka utgångspunkter männen haft för sitt vuxenliv. Jag stävar efter att peka ut de utgångspunkter, valmöjligheter och upplevelser om sin ekonomiska och sociala trygghet som männen haft under sin uppväxt.

Uvis (2) och Berndt (2) är män som vuxit upp utanför Finland. Enligt sina egna ord är Uvis uppvuxen ”i ett kommunistiskt arbetarhem” och Berndt i en ”medelklassfamilj”. Båda två beskriver att de hade en medelklassekonomi i barndomen och de tror att familjerna klarade av sin ekonomi relativt lätt, trots att Berndt inte tror att familjens ekonomi var särskilt bra. Båda männen har därmed levt i en materiell trygghet som barn, men Uvis beskriver sin barndom som känslomässigt otrygg medan Berndt berättar att hans far som var sjökaptan var mycket borta hemifrån.

Dan (1) är uppvuxen i huvudstadsregionen där han bodde med sin familj i en hyreslägenhet. Han beskriver sin familj som medelklass, men menar att ekonomin ändå var ganska tajt. Kriget påverkade familjelivet såtillvida att familjemedlemmarna blev evakuerade för ett tag pga. familjens minoritetsbakgrund. Trots kriget och den knappa ekonomin i familjen säger han sig ha varit nöjd i barndomen.

Jans (1) bakgrund påminner om Dans i den mån att han likaså är uppvuxen i Nyland och kommer från en medelklassfamilj som inte hade något till överflöd, men som

ekonomiskt ändå klarade sig rätt bra. Jan beskriver ekonomin i barndomen med följande ord: *”Min far förtjänade ganska bra så vi klarade oss fint [paus 5 s]. Fint och fint, men vi klarade oss i alla fall.”* Jan, som är född med ett handikapp, var som krigsbarn i Sverige som en liten pojke. Han har få minnen från tiden i Sverige och han berättar att han inte kände igen sina föräldrar då han skickades tillbaka till Finland. På grund av Jans handikapp var familjen också tvungen att flytta till huvudstadsregionen så att Jan kunde gå i en specialskola. Jan säger sig ha fantastiska minnen från barndomen, trots kriget.

Gustav (1), Niklas (1) och Sune (1) har alla haft en ekonomiskt tajt uppväxt. Gustav är uppvuxen i Mellannyanland och efter att hans pappa omkom det sista krigsåret *”försökte väl mamma hålla oss vid liv”*, säger han. Om ekonomin i barndomen säger Gustav följande: *”den har aldrig varit bra men vi har klara oss bra utan att vara nån ti besvär. Så har det ju i princip fortsatt.”* Kriget skuggade Gustavs liv och han beskriver barndomen som en ganska besvärlig tid. Han hade också svårt att klara sig i skolan.

Niklas (1) är uppvuxen i en storfamilj i en nyländsk småstad och beskriver barndomen med följande ord: *[...] under krigsåren så no va de så svårt, ja kommer no så bra ihåg, när mamma sa åt mej, ja kommä ihåg ännu när man hadd så (-) [16:30], lantor, stek-, värmdde mamma där på plattan, heta plattan, där varm, så vi fick äta lantor bara. Int fanns de nå potatis, int fanns de nånting då undä krige. Ja kan int förstå hur man ännu e i liv. Så dålit.”* Trots familjens dåliga ekonomi och de svårigheter som kriget medförde säger han sig ha goda minnen från barndomen. Lyckan bestod av bra föräldrar och en familj som höll ihop.

Även Sune (1) är uppvuxen i en nyländsk småstad och berättar att hans barndom likaså präglades av krig och fattigdom. Familjens ekonomi var svår och han säger att föräldrarna inte kom överens med de andra i trakten. Han säger att mamman var hård och pappan lite alkoholiserad. Sune berättar vidare att det under hans barndom fanns dåligt med mat och att kriget förstörde hans ungdom, eftersom han måste börja tvångsarbete i 14-års åldern.

Sammanfattningsvis beskrev två av de sju männen att de haft en medelklass ekonomi i barndomen, medan två av männen haft det rätt svårt och tre av dem haft det ekonomiskt mycket svårt. De som vuxit upp under krigstiden berättar att kriget påverkade uppväxten och att den förde med sig svårigheter, men männen verkar trots det i de flesta

fallen ha fina minnen från barndomen. De goda minnena från barndomen har att göra med goda familjerelationer och trevliga minnen med barndomsvännerna. De ekonomiska svårigheterna och krigets verkan verkar enligt männens beskrivningar inte helt ha skuggat dessa minnen, även om särskilt Sune (1), Gustav (1) och Niklas (1) kommer ihåg kriget som en ekonomiskt svår tid. Sune, Gustav och Niklas (1) är de av männen som också uttrycker att kriget tvingade dem att börja jobba tidigt. De yngsta männen, Uvis (2) och Berndt (2), växte båda upp utomlands så deras minnen kan inte direkt jämföras med de andras som växte upp i Finland, eftersom de inte har påverkats av kriget och den övriga samhällsutvecklingen i Finland.

7.1.3 Männens vuxenliv och vägar till folkpensionärskap

I det följande beskriver jag de livsspår som männen haft i sin vuxna ålder gällande arbete, utbildning och familjebildande. Jag tangerar männens ekonomi över livsloppet redan i detta skede, men tar upp ämnet skilt i påföljande kapitel.

Det typiska som kommer fram i männens berättelser gällande livet efter barndomen är krigets inverkan och återuppbyggnadens tid. Kriget har i många fall inverkat både på männens utbildnings- och arbetsmöjligheter. I intervjuerna kommer det fram att Gustav (1) och Niklas (1) av ekonomiska skäl inte utbildat sig, utan i stället börjat arbeta i tonåren. Gustav berättar att han dessutom alltid hade svårt i skolan, vilket var en ytterligare orsak till att han beslöt sig för att skaffa sig en yrkesutbildning. Gustav gjorde sin yrkeskarriär till största delen till sjöss. Han ville jobba till sjöss eftersom lönen var bättre än till land och för att det var enligt honom ett billigt sätt att se världen.

Niklas (1) fick i sin tur en chans efter att han avklarat värnplikten att åka utanför Europa för att jobba. Han jobbade med flera olika arbetsuppgifter inom teknik- och industribranschen. I början på 1970-talet skadade han sig ändå illa i en arbetsolycka och måste komma till Finland för att opereras. Hans blev aldrig frisk och han måste sluta jobba i 40-års åldern. Han for ändå på nytt utomlands för att hitta något annat jobb, men han hittade inte något lämpligt och bestämde sig därför att komma tillbaka till Finland och gå i pension.

Även Sune (1) måste börja arbeta i en tidig ålder p.g.a. ekonomiska skäl och krigets spår. Sune grundade ett företag och har jobbat hela sitt liv som företagare, förutom

några kortare jobb som han gjorde i den tidiga ungdomen. Han har yrkesutbildningar inom byggnads- och teknikbranschen. Även Sune råkade ut för en olycka som gjorde honom arbetsoförmögen på sitt företag. Olyckan var allvarlig och läkaren uppskattade att Sune inte skulle ha många år kvar att leva. Då Sune fick höra läkarens diagnos bestämde han sig för att sluta jobba som företagare och börja leva ett pensionärsliv.

Uvis (2) och Berndt (2) som vuxit upp utanför Finland har båda haft en möjlighet till att utbilda sig inom det de önskat. Uvis har studerat på högskolenivå i Finland, men han säger att: *"jag tänkte aldrig på att skaffa mig någon yrke, alltså nånting som skulle leda till ett yrke, utan jag läste "aus liebe zur kunst", jag läste för att bilda min själ"*. Uvis jobbade inom tidningsranchen inom olika länder i Europa. Han trivdes ändå bra i Finland och bestämde sig för att stanna här. Uvis sjukdomsperioder störde ändå hans arbetsmöjligheter under hela den arbetsföra åldern, men han klarade ändå av att arbeta fram till pensionsåldern.

Berndt (2) hade i sin tur alltid vetat att han vill jobba till sjöss och det gjorde han. När Berndt kom till tonåren gick han till sjöfartsskolan och trädde som första gången som 15-åring in i arbetslivet. Han studerade sjöfart både i Europa och utanför Europa och jobbade därefter med olika uppgifter på fartyg runt om i världen. Berndt säger att han förtjänade bra och tyckte om sitt jobb, eftersom han fick resa världen runt. Berndt hade tänkt bo resten av livet utanför Europa och arbeta med ett inom ett projekt, men den ekonomiska krisen bröt ut och han måste tillbaka till Europa. Han kom till Finland, eftersom han kände en vän som jobbade inom båtbranschen och som kunde erbjuda jobb åt Berndt. Han fick ändå inget jobb och led av ekonomiskt svåra tider kort innan han blev pensionerad.

Dan (1) hade likaså en möjlighet till utbildning på högskolenivå. Han har gjort sin karriär inom media. Dan studerade vid ett universitet och samlade arbetserfarenhet också utomlands. Han har jobbat främst som frilans både i Finland och periodvis utomlands och har inte haft någon fast anställning. Han skulle eventuellt ha haft en möjlighet till en fast anställning inom sin bransch, men han berättar att han valde att jobba som frilans. *"Det var nog fint att kunna jobba så där utan någon, att ha någon boss över sig eller någon under sig"*, säger han nu.

Även Jan (1) har trots sitt handikapp utbildat sig inom servicebranschen. Han gjorde sin yrkeskarriär som egenföretagare inom servicebranschen. Han medfödda handikapp

gjorde att *"det fanns int så stora möjligheter då"*. Han fick ändå sitt *"önskedrömsyrke"* och är glad över det, även om branschen inte var välbetald.

Vad gäller familjelivet hann varken Gustav (1) eller Niklas (1) som jobbade utomlands ha något familjeliv och de bor än idag ensamma. Till skillnad från Gustav och Niklas ingick Berndt som också jobbade utomlands (2) ett äktenskap i de unga åren och fick också en son, men han har ingen kontakt med sonen. I dagens läge bor Berndt tillsammans med sin nya fru som jobbar med ett mekaniskt arbete.

Vad gäller frilansarna är Uvis (2) ogift och har inga barn. Dan (1) däremot har en sambo och ett barn från sitt tidigare äktenskap som han har mycket kontakt med. Både Uvis och Dan har fortsatt att jobba med små projekt, även om de gått i pension. Trots sina psykiska sjukdomar anser Uvis sig numera må bättre och därför har han kunnat fortsätta med att jobba med olika små projekt. Han känner sig som pensionär, men säger att *"så här att för en intellektuell, så betyder det bara, pensioneringen att man får en liten tryggad inkomst"*.

Företagarna Jan (1) och Sune (1) har båda en familj. Sunes första fru dog ändå och numera bor han tillsammans med sin pensionerade sambo i samma hus som han en gång i tiden byggde. Trots läkarnas allvarliga diagnoser uppskattar Sune sin hälsa vara någorlunda bra. Sune har ett barn, men har han knappt någon kontakt med sonen. Jan (1) har likaså ett barn från sitt tidigare äktenskap. Han har inte heller någon kontakt med sitt barn Jans första fru dog ändå och numera bor Jan med sin andra fru som är halvtidspensionär. Jan slutade jobba före pensionsåldern och i dagens läge är det hans fru som sköter om familjens ekonomi.

Tabell 1. Männens biografier i tabellform.

Namn	Åldersklass	Civilstånd	Ekonomi i barndomen	Ställning i arbetslivet	Nuvarande hälsotillstånd
Berndt	65-70	gift	ganska bra	till sjöss	dålig
Uvis	65-70	ogift	ganska bra	frilans	ganska bra
Dan	70-75	sambo	ganska dålig	frilans	bra
Jan	70-75	gift	ganska dålig	företagare	medelmåttlig, synskada
Gustav	80-85	ogift	dålig	till sjöss	medelmåttlig
Niklas	80-85	ogift	mycket dålig	utomlands	ganska dålig
Sune	80-85	sambo	mycket dålig	företagare	medelmåttlig

Sammanfattningsvis kan man säga att männen haft rätt varierande livslopp, även om det finns vissa gemensamma drag deras liv. Det som förekommer allmänt är att kriget och den ekonomiska knappheten till en del inverkat på arbets- och utbildningsmöjligheterna. Alla männen har ändå arbetat under största delen av sitt liv och som ovan nämnt skaffat sig någon typ av yrkeskunskap. Ingen av de intervjuade männen har ändå utfört vanligt lönearbete i Finland, vilket förklarar de låga pensionsinkomsterna. Männens arbetskarriärer utgörs istället av företagsamhet, arbete utomlands eller frilansjobb (se tabell 1). Alla utom de två frilansarna har också på grund av hälso- eller andra skäl blivit förtidspensionerade.

Förutom mönstren gällande arbete är det typiska för männen att de ingått ett äktenskap i 20-30 års åldern och eventuellt fått barn. Det finns därmed vissa regelbundenheter i vissa övergångar i männens livslopp som infaller vid en viss tidpunkt. Inom demografin talar man om åldersnormer då man vill beskriva dessa regelbundenheter. Åldersnormerna och vissa strukturella förhållanden kan därmed tvinga individerna till att leva på ett visst sätt i en viss ålder (Henretta 2003). Livsloppsteorier utgår därför ofta ifrån ett antagande om att liv är socialt strukturerade och att livsloppen formas av åldersspecifika skeenden så som vissa skyldigheter och rättigheter som infaller vid en viss ålder (ibid.). Till så kallade *normalbiografier* hör bland annat att man bildar familj, skaffar sig ett yrke eller en utbildning, arbetar och blir pensionerad. Med en normalbiografi avses en typisk livsbiografi där vissa livshändelser infaller vid en viss tidpunkt av individens liv. Tanken är att samhället styr och formar biografier som

förespråkar för en viss typ av livslopp. Exempel på samhälleliga normer som inverkar på livsloppen är normerna gällande skolgång, arbete och äktenskap (Gautun 2007, 56.)

Livsloppen formas därmed förutom av åldersnormer också av många informella och formella samhälleliga normer (Settersten 2003b), vilket syns på olika vis i männens livslopp. Det typiska i de intervjuade männens liv är att de av ekonomiska skäl varit tvungna att börja arbeta i en ung ålder och har därmed har de flesta också en låg utbildning. Den knappa ekonomin i familjen och samhällskontexten utgör orsaker som har tvingat männen att börja jobba tidigt. Finlands svaga ekonomi och återuppbyggandet av landet har begränsat och format i synnerhet 1930-talisternas livslopp med tanke på utbildning (Häkkinen, Linnanmäki & Leino-Kaukiainen 2005, 82). Dessutom kommer många av männen från landsbygden, vilket också kan ha inverkat på deras utbildningsmöjligheter. Männen som föddes på 1930-talen hade överlag sämre möjligheter till utbildning än 1940-talisterna (Roos 1987) och det är därmed knappast ett sammanträffande att de av de intervjuade männen som utbildat sig är 1940-talister eller på gränsen till 1940-talister. I detta fall är det ändå värt att nämna att två av de intervjuade männen vuxit upp utanför Finland och därmed kan deras uppväxt inte placeras in i samma samhällskontext som de andras.

Sune (1) hör till de av männen som var tvungen att börja jobba i en tidig ålder. Ekonomin i landet och i Sunes familj var så svag att han måste lämna skolgången och börja förtjäna. När jag frågar Sune om hans ungdomsdrömmar svarar han följande: *”Nå, mina drömmar dom va ganska svåra domdä drömmarna, när de va dedä krige, vi hadd så dålit me mat. Att man börja tänka bara att man måst ha någo jordbruk att man kan själv försäkra sej me någon mat, att de va dendä maten sen som börja rulla här oppe”*. Sune hade därmed inga möjligheter till utbildning, men han säger nu efteråt att han eventuellt skulle ha varit intresserad av att studera teknik.

Förutom Sune måste också Niklas (1) börja jobba i en tidig ålder för att förtjäna pengar åt sig själv och sin familj. Eftersom ekonomin var så svag i landet bestämde sig Niklas för att åka utomlands för att jobba och för att kunna nå en högre levnadsstandard. Gustav (1) hade likaså ekonomiska skäl till att börja jobba tidigt, men han hade också svårt med skolan och han klarade sig dåligt med studierna. Därmed tyckte familjen att det var, enligt hans beskrivning, bortkastade pengar att utbilda honom.

Uvis (2) och Dan (1) är de enda av männen som har studerat på universitetsnivå. Också Jan (1) fick studera det han önskade, men hans handikapp begränsade hans utbildningsmöjligheter. Berndt (2) beskriver sin utbildning inom sjöfarten likaså som en önskan som kom i uppfyllelse. Berndt betalade själv för sina studier och började jobba inom sjöfarten efter studierna.

Intressant är att en frekvensanalys av enkätmaterialen visar att de flesta svenskspråkiga manliga folkpensionärerna har lika som de intervjuade männen huvudsakligen arbetat med något under sitt liv (se tabell 2.). Av en eller annan orsak, som p.g.a. utlandsarbete eller av att inte som privatföretagare ha pensionssparat har de ändå blivit utan arbetspension från Finland.

Tabell 2. Svenskspråkiga manliga folkpensionärers huvudsakliga sysselsättning innan pensioneringen enligt enkätsvaren (%). N= 90.

Löntagare	34,4 %
Företagare, frilansare	21,1 %
Jordbrukare/fiskare	4,4 %
Medhjälpande på lantgård eller motsvarande	6,7 %
Hemmafru/ej yrkesaktiv	3,3 %
Inget av de ovan nämnda	24,4 %
Bortfall	5,6 %

Som tidigare nämnt hade de flesta av de intervjuade männen ingått äktenskap i något skede av livet och/eller fått barn. Det är ändå endast Dan (1) som har kontakt med barnen/barnbarnen. De informella sociala normerna och förväntningar styr som tidigare konstaterat livsloppen och i männens fall kunde den obefintliga kontakten med barnen vara ett exempel på att det inte var självklart eller ens förväntat att männen skulle vara hemma och ta hand om barnen. Ett undantag gör Sune (1) som tagit hand om sina föräldrar då de blev sjuka. Så säger Sune: *"Nå, ja skötte mina föräldrar, ja hadd lova åt mamma att hon hamna alder på någo fatihus som hon sa"*. Jag tolkar det som att Sune upplevde det som en plikt att ta hand om föräldrarna, eftersom hans föräldrar upplevde

den kommunala åldringsvården som stämplande, då de talat till Sune om att inte vilja hamna på ”fatihus”.

7.1.4 Männens ekonomi i ett livsloppsperspektiv

I det följande ger jag en kort beskrivning av männens uppfattningar om sin ekonomi under deras livslopp. För att göra beskrivningarna klarare börjar jag med att beskriva frilansarna, sedan de som arbetat utomlands eller till sjöss och därefter beskriver jag företagarnas ekonomi. I påföljande kapitel 7.1.5 ger jag en utförligare beskrivning och analys av hur männen uppfattar sin ekonomi som pensionärer.

Uvis (2) hade mycket varierande inkomster i den arbetsföra åldern i och med att han var frilans. Sjukdomen han led av påverkade också hans arbetsmöjligheter. Ibland gick det ekonomiskt bättre och ibland sämre och periodvis var det mycket knapert, säger han. Uvis får ingen arbetspension på grund av att han jobbat med frilansjobb och inte betalat in någon arbetspension åt sig. Han får ändå ca 600 euro i månaden i pension från det land han är medborgare i. Från Finland får han ett bostadsbidrag och uppskattar att hans sammanlagda inkomster är ca 800 euro i månaden. Han har enligt sig själv en billig hyra på 300 euro i månaden. Han påpekar att han av ideologiska skäl aldrig varit intresserad av det materiella och är därmed även i dagens läge nöjd med sin ekonomi. Ibland får han ändå hjälp av sina bekanta och vänner i form av att de t.ex. bjuder på mat.

Dan (1) som också jobbat som frilansare erhåller en typ av statens extra pension som inte inverkar på folkpensionen. Dan får därmed både full folkpension och statens extra pension som tillsammans utgör ca 1200 euro i månaden. Han är inte säker på om han ansökt om garantipension. Han får inga andra bidrag och säger att han inte har något behov av socialservice. Dan har ett ekonomiskt stöd av sin sambo som han delar hushållets räkningar med. Sambon är pensionär och får en arbetspension. Dan verkar nöjd, men säger att han har låga konsumtionsbehov i dagens läge. I den arbetsföra åldern hade Dan mycket varierande inkomster. Han har ändå inte upplevt ekonomiska svårigheter under sitt livslopp, trots att familjen inte hade en god ekonomi i hans barndom.

Berndt (2) som jobbade till sjöss utomlands erhåller ingen arbetspension. Hans barndomsfamilj hade en medelklass ekonomi men däremot hade han själv stora

inkomster i den arbetsföra åldern. Berndt måste ändå sluta jobba innan pensionsåldern och han har inga besparingar kvar. Han säger att hans inkomstnivå i pensionsåldern är betydligt lägre än i den arbetsföra åldern. Berndt erhåller 122 euro i folkpension från Finland och ca 700 euro i månaden från sitt hemland. Den sammanlagda pensionen är därmed ca 800 euro i månaden. Nu bor han med sin fru som ännu jobbar. De äger tillsammans huset de bor i. Berndt är inte nöjd med sin ekonomi och han har problem med hälsan.

Niklas (1) hade en mycket svår ekonomi i barndomen, vilket tvingade honom att börja jobba i en tidig ålder. Niklas har lönearbetat utomlands och berättar att han förtjänade bra i den arbetsföra åldern. Niklas blev ändå förtidspensionerad i och med att han på grund av en arbetsskada utomlands måste sluta jobba på 1970-talet. När han kom tillbaka till Finland måste han först vistas här i 5 år utan inkomster, eftersom han inte längre var finsk medborgare och saknade därmed rättigheter till socialstöd. Han klarade av dessa 5 år genom att låna pengar av sin släkting och leva på sina besparingar. Till slut måste han ändå sälja sin stuga han bodde i åt sin släkting och leva på pengarna han fick i försäljningen. Niklas får ingen arbetspension och erhåller därmed full folkpension. Niklas köper sin mat från hemtjänsten och får hemsjukvård varannan vecka. Han får också 31 euro i bostadsbidrag och avdrag för sina medicinkostnader. Niklas bor fortfarande i den stuga som han sålt åt sin släkting, men det blev lite oklart om han betalar hyra för sitt boende. Niklas lever mycket anspråkslöst och har bland annat inte tillgång till rinnande vatten i sin stuga. Han uppskattar att hälften av hans pensionsinkomster går åt till mediciner. Niklas verkar ändå nöjd, trots en mycket anspråkslös livsstil.

I Gustavs (1) barndom hade hans familj en dålig ekonomi, men i den arbetsföra åldern säger Gustav att han själv förtjänade rätt bra och upplevde inga ekonomiska svårigheter. Efter pensioneringen hade han råd att resa och skaffa sig ett egnahemshus i huvudstadsregionen. Gustav gjorde sin arbetskarriär till sjöss och får därmed ca 1000 euro i månaden i arbetspension från ett annat land. Av FPA får han mellan 300-400 euro i månaden i folkpension, men han kommer inte ihåg den exakta pensionssumman. Hyran tar en tredje del av inkomsterna, så i handen blir det ca 900 euro i månaden. Han får ingen garantipension pga. sina pensionsinkomster från utlandet. Han bor ensam på hyra i och med att han sålde sitt hus i Nyland. Han får inga bidrag från staden och bryr

sig inte om det heller. Gustav upplever en ekonomisk trygghet och säger sig ha låga anspråk.

Jan (1), som jobbade i ca 15 år som företagare betalade inte någon frivillig arbetspension åt sig och saknar därmed en arbetspension. Jan jobbade också en kort tid som lönearbetare, men fick ingen arbetspension för arbetet. I ungdomen upplevde han ekonomiska svårigheter, men han löste problemen genom att ta banklån. I hans första äktenskap var ekonomin rätt svår, men nu säger han att den är ”*jätte bra*”. Jan får full folkpension och han tror att hans nuvarande fru ansökt om garantipensionen för honom. Frun har köpt lägenheten de bor i, men Jan antar att den ägs av båda. Han vet inte vad frun förtjänar, men han berättar att hon jobbar deltid och han tror att hon förtjänar rätt bra. Paret delar på vissa kostnader, men enligt Jans beskrivning står frun för de största kostnaderna i hushållet. Jan säger att han kan spara av sina pensionsinkomster, vilket också tyder på att frun betalar det mesta. För tillfället behöver Jan enligt sig själv inga bidrag, eftersom frun förtjänar bra och de klarar sig på hennes inkomster. Jan verkar nöjd med familjens ekonomi och upplever inga ekonomiska svårigheter.

Sune (1) hade en mycket dålig ekonomi i barndomen, men han upplevde inga direkta ekonomiska svårigheter i vuxenåldern. Sune, som jobbade främst som företagare betalade ingen arbetspension åt sig, eftersom läkaren gav en dålig diagnos gällande hans hälsa och han tänkte att det inte lönar sig att spara in någon pension. Han har en arbetspension på 50 euro i månaden av ett jordbruksjobb som han gjorde i ungdomen. I folkpension får han ca 550 euro i månaden. På Sunes pensionsinkomster har inverkat hans förtidspensionering orsakad av en olycka som gjorde honom arbetsoförmögen. I pensionsåldern har Sune sålt ett hus han själv byggt för att få mera inkomster. I dagens läge är han skuldfri och bor i ett eget hus tillsammans med sin sambo. Han säger sambon ha bättre inkomster än han själv och paret delar bland annat på matkostnaderna. Han säger att han kan sälja egendom ifall det behövs och då syftar han på skog han äger och huset han bor i.

Tabell 3. Männens ekonomi i pensionsåldern.

Namn	Egna inkomster/ mån	Egendom	Upplevelsen av den nuvarande ekonomin
Sune	600€	lägenhet, skog	ganska nöjd
Jan	670€	lägenhet	mycket nöjd
Niklas	700€	besparingar	nöjd
Uvis	820€	ingen	ganska nöjd
Berndt	820€	lägenhet	missnöjd
Gustav	1400€	ingen	ganska nöjd
Dan	ca 1600€	ingen	nöjd

Männens månatliga inkomster varierar mellan 660-1600 euro i månaden och består av pensionsinkomster från Finland och eventuellt från utlandet samt av eventuella bostadsbidrag eller dylika förmåner. De vars pensionsinkomster är över 800€ i månaden erhåller förutom den fulla folkpensionen också någon extra pension, t.ex. från utlandet eller statens extra pension (se tabell 3.). Att männen inte kunnat jobba fram till pensionsåldern har påverkat också på deras pensionsinkomster. Anmärkningsvärt är att företagarna och frilansarna hade kunnat få en bättre pension i fall de själva skulle ha betalat en arbetspension åt sig. Arbetspensionen är alltid bättre än folkpensionen och därmed kunde männen ha tryggt sig en bättre pensionsinkomst genom att själva betala in en pension åt sig. Även om männen jobbat har de därmed som frilansare, företagare eller p.g.a. utlandsvistelse inte kunnat trygga sig en genomsnittlig pensionsinkomst.

Alla av männen har haft inkomster av utfört arbete under sitt vuxenliv, vilket betyder att de med tanke på sina inkomster inte tillhört marginalen under den arbetsföra åldern. Företagarna och frilansarna utgör därmed en grupp folkpensionärer som inte representerar den typiska uppfattningen av en folkpensionär med låga inkomster under hela livsloppet. De har bara inte kunnat dra samma nytta av välfärds- och pensionssystemet som ”de vanliga” löntagarna. Detta överensstämmer med bilden av att pensionssystemet i Finland kan anses vara mest fördelaktig för de som tillhör medelklassen och följer en normalbiografi som innebär vanligt lönearbetande i Finland fram till pensionsåldern.

7.1.5 Männens uppfattningar av sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern

De flesta av männen sade sig uppleva en ekonomisk trygghet och nöjdhet trots objektivt sätt låga inkomster. Paradoxen i att uppleva ekonomisk trygghet eller nöjdhet trots små inkomster kan kallas för en *nöjdhetsparadox*. Den så kallade nöjdhetsparadoxen, med vilken man förklarar en individs subjektiva nöjdhet med sin ekonomi trots objektivt sätt små inkomster har förklarats bland annat med anpassning. Då menas att individer anpassar sig till sin situation som låginkomsttagare (Olson & Schober 1993). Anpassningsteorier menar att människor hellre accepterar sin situation som låginkomsttagare än medger sig vara "förlorare" i den bemärkelsen att deras inkomstnivå är lägre än medelkonsumentens. Forskarna som förklarar nöjdhetsparadoxen med anpassning utgår därmed ifrån att en individ inte klarar av att handskas med sitt missnöje under en längre period, vilket leder till att individen antingen gör något för att förbättra sin levnadsstandard eller accepterar sin situation som den är. Då ekonomiska svårigheter lätt tolkas som misslyckande i det kapitalistiska samhället är det lättare att acceptera sin situation och anpassa sig än att medge dig ha misslyckats i sitt liv (ibid.). En del forskare, som t.ex. Hansen et al. (2008) vill ändå ifrågasätta denna typ av psykologiska och livsloppsrelaterade förklaringar genom att istället hävda att materiella faktorer de facto har en större betydelse för de äldres liv än man tidigare trott.

Jag anser att männens relativa nöjdhet kan förklaras förutom med en eventuell psykologisk anpassning också med männens reellt låga konsumtionsbehov och låga fordringar. Ett typiskt argument som förekommer i männens svar är att de i dagens läge inte upplever ekonomiska svårigheter, eftersom de inte har några fordringar och behöver inte konsumera mer än det nödvändiga. Också tidigare forskning har visat att de äldre i allmänhet inte har lika stora konsumtionsbehov som de yngre (t.ex. Niemelä 2008). Då jag frågar t.ex. Gustav (1) om hans livskvalitet i dagens läge svarar han följande: "*Ja, vad ska man då dra till med då. Det är väl bra, jag lever gott och, inga fordringar och inga skulder*". Sune (1) säger likaså att han klarar sig pga. sin egendom och sina besparingar, men han menar att han varken har pengar eller behov för lyxkonsumtion. Sune menar att han ganska nöjd med sin ekonomi, eftersom han kan konsumera det han behöver. Också Uvis (2) menar att han inte är för att konsumera och han verkar ha ideologiska orsaker till att vara egendomslös. Niklas (1) säger likaså att hans

konsumtionsbehov begränsas till det nödvändiga som t.ex. mat och mediciner. Han är nöjd och upplever en ekonomisk trygghet, trots att han lever ett mycket anspråkslöst liv på landsbygden.

En orsak till att en del av männen inte verkar vara så missnöjda med sina knappa tillgångar kan vara att de vuxit upp med mycket knappa ekonomiska tillgångar och därmed som barn vant sig vid att klara sig med små tillgångar. Bland annat Sune (1), Niklas (1) och Gustav (1) berättar om en barndom som präglades av kriget och knappa ekonomiska tillgångar. Männen kan därmed också tolkas ha anpassat sig till att inte kunna konsumera mer än det nödvändiga. I beskrivningarna av de låga konsumtionsbehoven och fordringarna tolkar jag att det ibland kommer fram till och med en viss stolthet över klara sig med små tillgångar. Jag återkommer till denna typ av stolthet i samband med låga inkomster i ett senare kapitel.

Tidigare studier som kommit fram till anpassningsteorier har ofta mätt bara inkomster, medan andra ekonomiska resurser förbisetts (Hansen et al. 2008). Äldre har ändå ofta mera ekonomiska tillgångar och färre skulder än de yngre generationerna och därför borde man enligt Hansen et al. (ibid.) också beakta hur egendom, besparingar och skulder inverkar på upplevelsen av ekonomisk trygghet bland pensionärer. De flesta av de intervjuade männen hade någon form av egendom, som en lägenhet eller egna besparingar. Tidigare forskning har visat egendomen ha en positiv inverkan på hur man upplever sin ekonomiska trygghet (t.ex. Palomäki 2009). De flesta av männen uttryckte att de inte skulle klara sig endast på sin pension, utan menade att egendom och besparingar är nödvändiga. Dessutom var många av männen antagligen skuldfria eller hade låga skulder, eftersom många berättade att de köpt sina lägenheter som unga. De av männen som bodde tillsammans med sin sambo/fru hade dessutom ett ekonomiskt stöd av samboendet. I synnerhet Jan (1), som bor med sin fru, betonar att han har en god ekonomi pga. fruns inkomster och egendom. Jans fru veckor vara en stor ekonomisk och social trygghetsfaktor i Jans liv och han kallar sin fru för hushållets "*ekonomiminister*". Männens nöjdhetsparadox kan därmed enligt mig delvis förklaras med egendomen, besparingarna och ett eventuellt samboende/äktenskap.

Om folkpensionen hade männen ganska långt samma tankar; de tyckte att det är bra att den finns, men summan ansåg de vara låg. Gustav (1) sade att nivån på den finska folkpensionen är "*ett skämt*" och menade att han inte skulle klara sig ekonomiskt bara på den. Gustav får ytterligare pension från utlandet och dessutom har han besparingar i

och med att han sålt sitt hus han bott i. Han sade ändå att det är svårt att säga vad en lämplig summa för folkpensionen kunde vara, eftersom det enligt honom beror på hurdana boendekostnader man har och hurdan behov man har av hjälp och vård. Sunes (1) åsikt om folkpensionen påminner om Gustavs. Så här säger Sune: ” [...] *dendä pension e så dåli att, när de finns ett som har namn folkpension så den borde vara så hög, att me normal liv så sku man borda kunna leva. Int någo fint, men att i alla fall leva. Men nu går de ju int.*” Sune betonar att han själv är helt nöjd, men han tycker inte att det är rätt att hans pension är så liten då han ändå jobbat hela sitt liv. Han klarar sig ekonomiskt pga. besparingar, men han betonar att alla inte har besparingar. Han anser att den nuvarande nivån på folkpensionen inte räcker till att leva ett normalt liv om man skall klara sig endast på den, utan egendom eller egna besparingar.

Niklas (1) menar i sin tur att han nog kan leva på folkpensionen som hans enda inkomst, men också han påpekar att han har besparingar. ”*Nå, de e ju, ja lever på den så att säja. Utan den så sku man gå under. Jå, de e ju så enkelt*”, säger han. Niklas upplever en ekonomisk trygghet, eftersom han anser att folkpensionen skulle räcka till för honom även om han skulle måsta flytta bort hemifrån till t.ex. ett servicehem. Också Dan (1), som förutom folkpensionen avnjuter statens konstnärspension, anser att folkpensionen är låg om man skall klara sig bara på den. Dan har ändå själv andra inkomster. Även Jan anser att nivån på folkpensionen kunde vara lite högre. Jan (1) är inte heller beroende av folkpensionen, utan han kan använda pensionen också till att konsumera saker som han har glädje av på fritiden, som t.ex. tekniska apparater. Så säger han om folkpensionen: ”*Den är nog kanske lite låg. Den kunde ju nog vara lite högre men, vad gör man. [...] En sex-, åtta-, niohundra euro per månad sku väl va ganska trevligt.*”

De männen som jag frågade om hur de uppfattar folkpensionen svarade att de uppfattar den som en rättighet. Då de uppfattade folkpensionen som en rättighet tyckte de också att summan kunde vara större, eftersom de själva ändå jobbat en stor del av livet och ansåg sig därmed vara berättigade till en pensionsinkomst som räcker till för att leva ett normalt liv.

Till skillnad från de andra tycker Berndt (2) att folkpensionen borde vara så pass hög att man kan konsumera något utöver det nödvändiga. Berndt anser t.ex. att alla borde kunna resa en gång per år. Han tycker att en lämplig nivå på folkpensionen kunde vara ca 2000 euro i månaden. Berndts åsikter kan kanske ha att göra med att Berndt själv är missnöjd med sin ekonomiska situation. Jag tolkar att Berndt var missnöjd delvis på

grund av att hans ekonomiska situation försvagats betydligt sedan de arbetsföra åren och för att han inte har några besparingar. Berndts försvagade hälsa kan också förklara hans missnöje. Hälsa är nämligen en faktor som i tidigare forskning har påvisats inverka på hur man upplever sin ekonomi (t.ex. Palomäki 2009). Berndt är inte heller uppvuxen i Finland och han har inte en knaper ekonomisk bakgrund eller krigserfarenheter som kunde inverka positivt på hans uppfattningar om sin nuvarande ekonomi. Också Niklas (1) hade nämligen upplevt en betydligt bättre levnadsstandard i den arbetsföra åldern i jämförelse med dagens läge och han upplevde inte heller sin hälsa vara mer än medelmåttlig, men Niklas tillhör en annan generation än Berndt och är uppvuxen under kriget, vilket jag tolkar som att Niklas har en annorlunda livssyn och andra värderingar än Berndt. Niklas verkade som tidigare nämnt till och med lite stolt över att han klarar sig med så lite, medan Berndt snarare var missnöjd över att han inte kunnat uppnå en högre levnadsstandard som pensionär.

Det intressanta är att ingen av männen nämner att bostadsbidraget, den kommunala hälsovården eller hemtjänsten skulle skapa en känsla av ekonomisk eller social trygghet, trots att en del av männen anlitat dessa förmåner eller tjänster. Då de talar om sin ekonomiska trygghet nämner de bara pensionen, besparingarna, samboendet och egendomen, men tar inte upp social- och hälsovårdstjänsterna eller förmånerna som de anlitat. Trots en del oro över hälsan hade ändå få av männen tagit reda på vad som skulle hända om de inte längre skulle kunna bo hemma. Männen verkade överlag ha dåliga kunskaper om samhällelig service och vård. En del av männen uttryckte en oro över hur allt skulle ordna sig om hälsan skulle brista, men samtidigt hade ändå många av männen starka åsikter om att inte anlita socialvård i första hand. Många av dem var mycket bestämda över att klara sig självständigt till det sista. Detta verkar motstridigt i och med att männen de facto i många fall redan nu fått ett ekonomiskt stöd av kommunen och/ eller staten, men de upplevde kanske de stöd de fått snarare som rättigheter än som förmåner.

Sammanfattningsvis kan man säga att besparingarna, egendomen och andra pensionsinkomster än folkpensionen inverkade positivt på männens upplevelser av sin ekonomi och skapade en känsla av en ekonomisk trygghet. För en del utgjorde också samboendet en faktor som inverkade positivt på den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten. I dagens läge upplevde sig alla vara trygga, förutom Berndt (2) som upplevde sin ekonomi vara svår. Folkpensionen ansåg männen vara en rättighet, men de

menade överlag att summan på folkpensionen är relativt låg. Samtidigt hade de inga behov för annat än nödvändig konsumtion och att kunna leva ett ”normalt liv”.

7.2 KVINNORNA

7.2.1 De intervjuade folkpensionärskvinnorna

De intervjuade kvinnorna är Maggi (2) som bor tillsammans med sin make i ett egnahemshus. Lena (2) är invalidiserad och bor ensam i en hyreslägenhet. Brita (2) är likaså ogift och bor med sin väninna i en hyreslägenhet. Fanny (1) bor tillsammans med sin man i en lägenhet de äger tillsammans. Gunilla (1) bor i ett eget hus med sin man, som nyss flyttat in på deltid till ett servicehem. Sigrid (1) bor ensam i en stuga som bott hela sitt liv i. Maria (1) bor i sin tur med sin man i ett egnahemshus.

7.2.2 Kvinnornas uppväxt

I det följande beskriver jag kort kvinnornas uppväxt för att skapa en bild av deras bakgrund och de utgångspunkter de haft.

Maggi (2) är den enda av kvinnorna som är född och uppvuxen i Mellaneuropa. Somrarna tillbringande familjen i Finland. I Mellaneuropa bodde familjen i ett eget hus på landsbygden. Maggis pappa jobbade inom industrin och mamman var hemma med barnen. Ekonomin beskriver Maggi som helt normal, de hade inget till överflöd men kunde leva ett bra liv. Hon har delvis negativa minnen från barndomen, i och med att hennes bror dog som ung och även andra familjemedlemmar led av sjukdomar.

Även Maria (1) berättar att familjens ekonomi var hyfsad, även om det inte fanns något till överflöd. Maria var yngst och hade en stor åldersskillnad till det näst yngsta barnet. Mamman var hemma och pappan arbetade som hantverkare. När hon frågas om barndomsminnen berättar hon om glada minnen gällande bland annat umgänge med vänner.

Inte heller Brita (1) kommer ihåg att hennes familj skulle ha haft ekonomiska svårigheter i hennes barndom. Brita växte upp med många syskon på landsbygden och

föräldrarna jobbade som jordbrukare. Då kriget bröt ut skickades Brita till Sverige, eftersom hon var invalid från födseln. I Sverige opererades Brita och därefter fick hon komma tillbaka till Finland.

Fanny (1) kommer från en arbetarfamilj med många barn. Familjen bodde i en liten by. Familjens ekonomi beskriver hon som knaper: *"inte svälte vi int, vi hadd ordentliga föräldrar, men att man va van att, leva knappt elä sådä förståndit, att man int överskred sina tillgångar"*. Pappan var skogsarbetare och mamman var hemma så länge barnen bodde kvar. Barndomen minns hon som en *"ljuvlig tid"*, hon hade alltid sällskap av syskonen och trivdes med att bo nära naturen. Fanny visar tacksamhet gentemot sina förståndiga föräldrar som klarade av att ta hand om familjen trots knappa tillgångar.

Lenas (2) barndomsminnen påminner om Fannys. *"Nå om jag berättar om mitt liv, så först och främst måste jag säga att jag har haft världens bästa föräldrar, för de har inte daltat. De har inte fordrat för mycket, men jag har fått lära mig och arbeta så gott om jag kan"*, berättar Lena om sin uppväxt. Lena insjuknade som barn i en allvarlig sjukdom som gjorde henne invalidiserad. Skoltiden beskriver hon ändå som fin, eftersom hon behandlades som en helt vanlig elev trots sin sjukdom, vilket enligt henne själv byggde upp hennes självförtroende. Familjens ekonomi beskriver hon som ganska dålig. Barndomen beskriver hon ändå ha varit bara positiv, hon har inga negativa minnen.

Också Gunilla (1) är uppvuxen på landsbygden där hon fortfarande bor. Pappan i familjen jobbade med lantbruk och fiske och dessutom hade familjen en butik. Familjens inkomster var inte höga, men Gunilla vill minnas att alla i byn hade en likande, rätt knapp ekonomi. Det fanns inget till överflöd, men familjen behövde inte ändå hungra. Gunilla har goda minnen från barndomen och hon minns att hon i en tidig ålder började hjälpa till på gården, men hon säger att det var vanligt på den tiden.

Sigrid (1) har likaså vuxit upp i en liten stuga på landsbygden. Hon bor i sitt barndomshem än idag. Sigrid var yngst av syskonen i den stora familjen. Hon har goda minnen från barndomen och ungdomstiden beskriver hon som ett nöje. Mamma var hemma och pappan jobbade med lantbruk. Familjens ekonomi var inte god, eftersom pappan var den som stod för inkomsterna. Sigrid säger att *"nog hade vi alltid mat, att inte var vi utan mat inte, det hade vi nog med allt. Inte var det några rikedomar inte"*.

Sammanfattningsvis beskrev fyra av kvinnorna en ekonomiskt rätt svår uppväxt på landsbygden. Resten av kvinnorna kommer från familjer med en medelklassekonomi, men ingen av kvinnorna säger sig ha haft ekonomiskt något till överflöd i barndomen. Lika som männen verkar kvinnorna ändå ha främst positiva barndomsminnen. Intressant är också att två av kvinnorna berömmar sina föräldrar för att de varit så duktiga och förnuftiga att de klarat av familjens ekonomi så väl, trots små ekonomiska tillgångar. Till temat om att göra fattigdomen till en dygd återkommer jag till senare.

7.2.3 Kvinnornas vuxenliv och vägar till folkpensionärskap

I det följande beskriver jag kvinnornas vuxenliv. Jag försöker få fram de uppfattningar som kvinnorna har om sina utbildningsmöjligheter samt sina valmöjligheter gällande att arbeta eller att stanna hemma med barn eller hjälpbehövande släktingar.

Maggi (2) är den enda av kvinnorna som studerat och hon är också den av kvinnorna som deltagit mest i arbetslivet. Maggi gick i skola i Mellaneuropa där familjen bodde, men slutade skolan just innan hon skulle bli student. Hon gick i stället i en hushållsskola och studerade därefter ett år humanistiska ämnen i Finland. Hon gav ändå upp skolgången då hon gifte sig som ganska ung. Efter att hon gift sig fick hon barn som hon tog hand om hemma. Ibland kunde hon hjälpa till inom hennes familjs företag med olika arbetsuppgifter, men för det mesta var hon hemma. Det första äktenskapet tog ändå slut och Maggi flyttade utomlands där hon gifte sig om. Efter skilsmässan med sin första man studerade hon några år i en skola i Europa. I medelåldern grundade Maggi sedan ett företag som hon fortfarande jobbar inom, även om i en mindre utsträckning. Hon känner sig inte som en pensionär, eftersom hon både jobbar och tar hand om sin man och familjens före detta trotjänarinna som också har en hög ålder. Maggi säger att det ibland är *”ett himla pusslande”* med att ta hand om åldringarna och att livet just nu inte alltid är *”såda himla rosenrött, kan man säga”*. I dagens läge får hon ändå hjälp av yrkesmänniskor i vården av sin man och trotjänarinnan. Hennes vardag piggas upp av umgänge med vänner och hennes hund.

Lena (2), som är invalidiserad sedan barn utbildade sig aldrig. I stället stannade hon hemma och tog hand om sina föräldrar tills de dog. Lena har hela sitt liv fått kämpa med sin hälsa och hon har bland annat genomgått ett flertal operationer. Trots sina

hälsoproblem tog hon hand om föräldrarna och hade dessutom tid att hålla kurser inom sin hobby, vilket hon också fick en liten egen inkomst för. Hon säger att hon än i dag har glädje av sin hobby. Lena säger sig vara mycket nöjd med att hon tog hand om föräldrarna, även om det ibland var tungt pga. hennes egen sjukdom. Hon säger ändå att det var ett äkta liv hon levde och att det var svårt då föräldrarna gick bort. Lena har hela livet varit ensam och har inga barn. Hon var i medelåldern då föräldrarna dog och hon flyttade in i en hyreslägenhet. Sedan dess har hon bott ensam.

Också Brita (2) är invalidiserad sedan barn. Hon gick i folkhögskola och två år i en skola där hon läste allmänbildande ämnen. Efter skolgången jobbade hon till en början i familjens butik. Därefter började hon jobba som hembiträde hos en familj och fortsatte med motsvarande jobb ända tills hon i bara 30-års blev invalidpensionär. Efter pensioneringen bodde Brita med föräldrarna på familjens lantgård där hon hjälpte till med hemarbete. Efter att föräldrarna flyttade in på ett servicehem flyttade Brita till en egen lägenhet. Hon har aldrig varit gift och har inga barn. Idag bor hon tillsammans med en väninna i en hyreslägenhet.

Fanny (1) började jobba redan som tonåring på hennes hemort och lärde sig i en tidig ålder att hjälpa till hemma. Genom arbetet sparade hon pengar så att hon kunde gå i en folkhögskola där hon lärde sig hushållning, matlagning och handarbete. Efter skolgången gifte hon sig och fick två barn och stannade hemma med barnen. Fannys man utbildade sig efter att de bildat familj, vilket betydde att familjens ekonomi var på hård prövning. De löste situationen med att tillsammans börja jobba för ett husbolag. Fanny och hennes man delade på arbetsuppgifterna, men arbetet blev i längden för tungt för Fanny, som måste bära mycket ansvar över både jobbet och familjen, då mannen studerade. Då mannen blev klar med studierna hade han ensam ansvaret för familjens inkomster och Fanny stannade hemma med barnen. Efter att barnen flyttat ut försökte Fanny ännu jobba, men måste sluta på grund av hälsoskäl. Hon var runt 60 år gammal då hon blev förtidspensionerad. I dagens läge njuter Fanny av livet tillsammans med sin man. De har gemensamma hobbyn och försöker ha ett fritidsliv. Fanny säger att hon alltid haft ett intresse av att utbilda sig, men hon hade ingen möjlighet till det.

Gunilla (1) har varit hemmafru hela livet och tagit hand om familjens många barn. Gunilla har bott hela livet i samma by. Då det första barnet föddes stannade Gunilla hemma och mannen tog över det ekonomiska ansvaret i familjen, förutom att Gunilla ibland kunde ta emot några ströjobb om det behövdes. Gunilla menar ändå att familjen

klarade sig med mannens inkomster. I 60-års åldern började Gunilla ha hälsoproblem och blev sedan förtidspensionerad. Numera bor Gunilla ensam i familjens egnahemshus, eftersom hennes man bor på ett servicehem och sover endast mycket sällan hemma.

Sigrid (1) har bott hela livet i samma by, i samma stuga. Eftersom Sigrid var yngst av barnen stannade hon hemma för att ta hand om föräldrarna och den äldsta brodern som var invalidiserad. De andra syskonen hade redan hunnit flytta hemifrån. *”Ja, jag var ju hemma hela tiden. Jag ville ha lite jord och kor och inte riktigt klarar mamma sig ensam inte, och när då bror, han ska ju ha alltid sin skötsel”*, beskriver Sigrid det hela. Sigrid säger att den bästa tiden i livet var ungdomen då man var *”ut till världen”* och hade roligt. Hon säger att det inte alltid var lätt ta hand om tre människor som till slut behövde vård dygnet runt. Hon säger ändå att hon inte ångrar en dag att hon blev hemma och tillägger att föräldrarna och brodern inte skulle ha klarat sig ensamma i tjugo år. Alla tre fick dö hemma och Sigrid tog hand om dem in till det sista. På grund av omvårdnaden av familjemedlemmarna har Sigrid inte studerat eller bildat egen familj. Idag bor hon ensam i sin stuga och upplever sin hälsa vara ganska bra. I hennes vardag får hon kraft av handarbete och syskonbarnen samt en väninna som ibland kommer på besök.

Maria (1), som växte upp i en storstad, gick mellanskolan till slut och började jobba med kontorsuppgifter medan hon fortfarande bodde hemma med föräldrarna. Hon började också en utbildning för kontorspersonal, men hon gav upp studierna, eftersom de inte intresserade henne. Hon gifte sig som ganska ung och fick barn. Marias man jobbade som ingenjör och familjen klarade sig med hans inkomster, vilket betydde att Maria stannade hemma med barnen. Idag bor Maria tillsammans med sin man i ett egnahemshus. Hon upplever sin hälsa vara rätt bra och hon njuter av att pyssla i familjens trädgård.

Tabell 4. Kvinnornas biografier i tabellform.

Namn	Åldersklass	Civilstånd	Ekonomi i barndomen	Ställning i arbetslivet	Nuvarande hälsotillstånd
Maggi	60-65	gift	ganska bra	företagare	bra
Lena	65-70	ogift	ganska dålig	Tagit hand om föräldrarna, hållit kurser	medelmåttlig, ett handikapp
Brita	70-75	ogift	ganska bra	Hembiträde i några år	medelmåttlig, ett handikapp
Gunilla	80-85	gift	ganska dålig	hemmafru	ganska bra
Fanny	80-85	gift	ganska dålig	Tillfälliga arbeten, mest hemma	bra
Maria	85-90	gift	ganska bra	hemmafru	ganska bra
Sigrid	85-90	ogift	dålig	Tagit hand om föräldrarna	ganska bra

I kvinnornas livsberättelser utkristalliseras tre olika livsloppsmönster. Det första livsloppsmönstret utgör de kvinnor som gift sig kring 20-års åldern, fått barn och varit hemma med barnen under största delen av sina vuxna liv. Dessa kvinnor har jobbat några kortare arbetsperioder eller haft tillfälliga jobb, men de har inte fått någon arbetspension för de utförda jobben. Det andra livsloppsmönstret utgörs av kvinnor som inte bildat en egen familj, utan i stället stannat hemma för att hjälpa föräldrarna under en viss period eller för att ta hand om dem fram till deras död. Av de kvinnor som stannat hemma med föräldrarna har Brita (2) och Lena (2) haft hälsoproblem från födseln, vilket också inverkat på deras möjligheter att delta i arbetslivet. Det tredje livsloppsmönstret utgörs av Maggi (2) som är den enda av kvinnorna som varit företagare. Hon har också den längsta arbetskarriären. Maggi har ändå lika som de andra kvinnorna varit en stor del av livet hemma med barnen och idag har hon omsorg för sin make och sin före detta trotjänarinna.

Gemensamt för kvinnorna är därmed att de antingen inte jobbat, eller så har de jobbat en så kort tid på arbetsmarknaden att de inte förtjänat in någon arbetspension eller att det inte på den tiden de arbetade fanns någon arbetspension. Det typiska för kvinnorna är också att de haft omsorg för sina barn och/eller sina föräldrar, vilket lett till att de antingen blivit utanför arbetsmarknaden eller haft långa avbrott i sitt arbetsmarknadsdeltagande (se tabell 4.).

Som tidigare nämnt styr samhälleliga lagar och normer våra livslopp. Också välfärdsstaten med dess regler och förmåner stöder en viss typ av livslopp med utbildning, arbete, familj med mera. Dessa livslopp regleras av bland annat ålders- och andra begränsningar (Gautun 2007, 56). Lagar avgör när vi kan rösta, gifta oss, pensionera oss med mera. Förutom lagar styr också samhällets förväntningar och vår biologi vårt livslopp (Settersten 2003b). I de intervjuade kvinnornas fall har också krigstiden, industrialismen, omvärderingar i synen på kvinnors lönearbetande, utbildningsmöjligheter och äktenskapslagen inverkat på deras livslopp. Kvinnorna födda på 1920-1940-talen socialiserades enligt Snellman (2009) in en specifik, tidstypisk kvinnoroll genom att lära sig vad som förväntades av dem som vuxna kvinnor och detta kommer fram även i mina intervjuer.

Typiskt för de intervjuade kvinnorna har varit omsorgen för barnen, hemmet och/eller föräldrarna, vilket delvis kan hänföras till de samhälleliga normer och värderingar som varit rådande under kvinnornas uppväxt. Även om förvärvsarbetandet bland kvinnor blev vanligare efter andra världskriget, så hade kvinnorna vanligtvis ett större ansvar över omvårdnaden av barnen och hemmet än männen. Som Karisto et al. (1998, 174-176) påpekar var det bland kvinnor födda på 1920–30-talen inte ännu självklart att börja förvärvsarbeta. Också de ekonomiska möjligheterna och de sämre möjligheterna till utbildning på landsbygden kan ha inverkat på de intervjuade kvinnornas utbildning och arbetskarriärer. Dessutom var två av de intervjuade kvinnorna invalidiserade sedan födseln, vilket också inverkat på deras utbildning och möjligheter till att delta i arbetslivet.

De händelser eller val som verkar vara individuella i de intervjuade kvinnornas liv har därmed nödvändigtvis också påverkats av yttre orsaker, så som samhälleliga strukturer och normer. Ett exempel på detta är Sigrid (1), som stannade hemma och skötte sina föräldrar och sin bror. Eftersom hon var yngst i familjen blev det hennes uppgift att stanna hemma, trots att hon säger att hon som ung hade drömmar om att arbeta utanför hemmet. Hon vill ändå betona att hon inte valt annorlunda och att det var hennes eget beslut att stanna hemma, trots att hon först låter förstå att det bara blev så, eftersom hon var yngst. Då jag frågar om hon hade gjort något annorlunda om hon kunnat svarar hon *”Nå inte har jag gjort nåt, jag har ju valt att jag inte ska fara ut till världen och arbeta och se hur livet skulle vara [...]”*. Med tanke på samhällskontexten och Sigrids ord om

hennes ungdomsdrömmar verkar det ändå som att hon egentligen inte hade några val och att hon snarare accepterade sin situation och nöjde sig med sin situation. Detta betyder inte att hon skulle ha varit missnöjd, men hon hade knappast någon möjlighet till att välja annorlunda. Hon säger också att det att hon är kvinna hade en inverkan på beslutet att stanna hemma, eftersom det var vanligare att kvinnorna stannade hemma. Också Lena (2) tog hand om föräldrarna hemma trots sitt eget handikapp och säger att hon levtt ett otroligt rikt liv. Trots omvårdnaden av föräldrarna har hon har hela livet kunnat hålla kurser inom sitt intresseområde, vilket varit viktigt för henne. Av hennes bröder har hon aldrig haft någon hjälp, säger hon.

Om utbildningsmöjligheterna och ungdomsdrömmarna säger Fanny (1) följande: *"Ja-a, man vila no ha ett yrke så att man sku klara sej själv. Ja hadd, ja va nästan som denhä vår dotter, barnbarn, att hon, man hadd så många, intressen så man hadd svårt att välja. Men då visste man ju att de fanns begränsningar, ja hadd int råd. Så, ja hoppa nu på denhä folkhögskolan då först genom att ja samla ju in pengar [...] åt mej så ja sku klara mej. Och, ja tänkte väl no, då börja no me ett arbete här, ja utbilda mej [...] men, e blev familjen där emellan då så att vi, vi blev, fick ett familjeliv."* Gunillas (1) svar på samma fråga påminner om Fannys: *"Ja, nå jag vet inte. Kanske säkert om [...] det skulle ha vara tiderna som nu, så skulle jag nog söka mig för nån slags studier eller nånting, men det var nog nästan på den tiden heller, det var nästan att jag fordrades till arbete hemma, vad som fanns till göra, så.. Inte vet jag [...], några flickor och pojkar sökte till nånting, en del, var inte så mycket (fordran) att studera, för det var så svårt att ta sig fram till nån stad, så det var inte på den tiden så lätt inte."*

Maggi (2) är den av kvinnornas som har mest studier och arbetslivserfarenhet bakom sig. Maggi studerade utomlands och grundade efter studierna ett företag. Hon har också en god ekonomisk bakgrund genom sin familj, vilket underlättat hennes möjligheter att utbilda sig. Trots Maggis ekonomiskt bättre bakgrund säger hon följande då jag frågar om hennes drömmar om framtiden som ung: *"Ja-a, nu vet ja inte ens va ja ska säga. Ne, int hadd ja nå speciella drömmar, ja bara så framför mej att man har familj o barn o de va de, jo, jo."* När jag frågar om hon tror att hon hade haft möjligheter att välja nånting annorlunda svarar hon: *"Nej, egentligen int utan de va väl no ganska sådär färdigt utstakat på den tiden. Man gifte sej, tidigare o fick familj o skött om familjen o, de va nu de"*.

7.2.4 Kvinnornas ekonomi i ett livsloppsperspektiv

I det följande ger jag en kort beskrivning av kvinnornas uppfattningar om sin ekonomi under deras livslopp.

Maggi (2) beskriver sin familjs ekonomi i sin barndom som ”*helt normal*”, men berättar samtidigt att hon har en ekonomiskt god bakgrund i och med att hon tillhör en företagarläkt. I sitt första äktenskap säger Maggi likaså att familjens ekonomi var ”*helt okej*”. Maggi har aldrig haft stora löneinkomster, trots att hon jobbat på sitt eget företag, men den goda ekonomiska bakgrunden har gett henne egendom och kapitalinkomster. Maggi har också en bättre pensionsinkomst än de andra kvinnorna, eftersom hon får folkpension både från Finland och från utomlands på en totalsumma på ca 1000 € i månaden. Hon tycker att pensionen är liten, men hon säger sig klara sig ekonomiskt bra p.g.a. sin egendom. Hon anser inte att hennes levnadsstandard har förändrats i och med pensioneringen.

Lena (2) har hållit kurser inom sin hobby, men hon har inte fått någon pensionsinkomst för det arbete hon utfört. Hennes inkomster består av full folkpension, ett vårdbidrag på 120 € i månaden samt ett litet bostadstöd från FPA. Dessutom får hon hemhjälp från kommunen. Ekonomin i barndomsfamiljen var alltid ganska svår och det fanns ingenting till överflöd. Lena hade ändå lite egna inkomster i den arbetsföra åldern i och med att hon trots omvårdnaden av föräldrarna jobbade hela tiden med kurserna. Lena har varit tvungen att leva sparsamt hela livet, men hon har inte upplevt några direkta ekonomiska svårigheter. I dagens läge säger hon sig klara sig ekonomiskt, trots sina små tillgångar. Hon har ingen egendom och säger att hon kan konsumera det nödvändiga, men påpekar att hon har låga fordringar.

Brita (1) upplevde inga ekonomiska svårigheter i barndomen och det ekonomiska såg relativt lika ut i den arbetsföra åldern. Brita arbetade några korta perioder som hembiträde i privata familjer, men hon erhåller ingen arbetspension. Hon bodde hos sina föräldrar tills de dog och blev själv förtidspensionerad i en tidig ålder. Hennes inkomster idag består av folkpensionen och ett litet bostadsbidrag. Brita, som bor tillsammans med en väninna, upplever varken ekonomiska svårigheter eller en ekonomisk eller social otrygghet i dagens läge.

Fanny (1) beskriver barndomen som ekonomiskt rätt svår och berättar att hon varit tvungen att leva sparsamt hela sitt liv. Då Fanny gifte sig med sin nuvarande man var ekonomin stundom knapp, men familjen upplevde inga ekonomiska svårigheter. Hon blev förtidspensionerad p.g.a. problem med hälsan och erhåller ingen arbetspension. Idag får Fanny folkpension till ett minskat belopp p.g.a. förtidspensioneringen. Hon lever tillsammans med sin man och säger att de är nöjda med sitt liv i dagens läge och klarar sig ekonomiskt p.g.a. samboendet och egendom. Fanny har ändå en oro över sin ekonomiska och sociala trygghet i fall hon blir änka.

Gunilla (1) beskriver barndomen som ekonomiskt ganska svår, men hon menar att alla i byn hon bodde i hade brist på pengar, vilket betydde att hennes familj inte utgjorde ett undantag. Hon gifte sig i en ung ålder och fick flera barn som hon tog hand om hemma. Gunillas man arbetade och hade därmed det ekonomiska ansvaret. Gunilla beskriver familjens ekonomi som trygg, men de hade inga stora tillgångar. Folkpensionen hon får utgör Gunillas första egna inkomst. I dagens läge upplever hon ha en ekonomisk trygghet i och med sin mans pensionsinkomster och familjens egendom. Hon klarar av att bo hemma ännu och skulle kunna tänka sig att anlita kommunen i fall hon skulle bli änka och i och med det uppleva eventuella ekonomiska svårigheter.

Sigrid (1) har varit tvungen att leva sparsamt hela sitt liv. Ekonomin i barndomen beskriver hon som skral och under det vuxna livet måste hon likaså vara noga med ekonomin. Sigrid bodde med sin broder och sina föräldrar tills de dog och numera bor hon ensam i sitt barndomshem. Folkpensionen utgjorde för Sigrid en första egen inkomst och därmed upplever hon att hennes ekonomi blev aningen bättre i och med pensioneringen. I dagens läge sparar hon in pengar från sin fulla folkpension varje månad och lever därmed mycket sparsamt. Hon upplever inga ekonomiska svårigheter, men säger att hon någon gång som pensionär haft ekonomiska svårigheter som hon löst med hjälp av sina besparingar. Hon skulle ogärna kontakta socialmyndigheterna i fall on skulle uppleva ekonomiska svårigheter för hon anser att man skall leva efter de inkomster man har.

Maria (1) kommer från en medelklass familj och i barndomen upplevde hon inga ekonomiska svårigheter. Hon gifte sig som ung och beskriver familjens ekonomi ha varit trygg under hela livet. Hon säger att familjen inte haft något till överflöd, men att de klarat sig bra och så anser hon situationen vara än idag. Maria får full folkpension, eftersom hon varit hemmafru hela livet. Folkpensionen utgjorde en första egen inkomst

för henne och därmed anser hon att pensioneringen betydde ”*lite mera pengar*”. Hon verkar nöjd med sin levnadsstandard och upplever inga ekonomiska svårigheter, även om hon anser att folkpensionen kunde vara större. Hon har ett ekonomiskt stöd av sin man som hon bor tillsammans med i ett hus de äger. Maria anser lika som de andra kvinnorna att hon har låga konsumtionsbehov.

Tabell 5. Kvinnornas ekonomi i pensionsåldern.

Namn	Egna inkomster/ mån	Egendom	Upplevelsen av den nuvarande ekonomin
Fanny	540€	lägenhet	ganska nöjd
Sigrid	670€	lägenhet	nöjd
Gunilla	670€	lägenhet	ganska nöjd
Maria	670€	lägenhet	nöjd
Brita	ca 700 €	ingen	nöjd
Lena	ca 850€	ingen	nöjd
Maggi	ca 1000€	lägenhet, investeringar, annat	nöjd, men missnöjd med pensionen

Kvinnornas pensionsinkomster ligger mellan 540-1000 euro i månaden. Förutom pensionen får Lena (2) ett vårdbidrag och ett litet bostadsbidrag och Brita (2) erhåller likaså ett litet bostadsbidrag. Maggi (2) som har de största inkomsterna får pension också från utlandet (se tabell 5.). En överblick av de intervjuade kvinnornas pensionsinkomster visar att de i genomsnitt är lägre än de intervjuade männen. I kvinnornas fall har ofta familjebildandet och/eller den ekonomiskt knappa bakgrunden försvårat eller hindrat deras möjligheter till att utbilda sig och/eller att lönearbeta, vilket också syns i deras pensionsinkomster.

En frekvensanalys av enkäterna visar att 70 % av de svenskspråkiga folkpensionärskvinnorna angett sig ha varit ”hemmafruar” eller ”ej yrkesaktiva” under största delen av sitt liv. Svartalernativet hemmafru/ej yrkesaktiv var ett färdigt svartalernativ i enkäterna, vilket betyder att man på basis av svaren inte kan skilja åt om respondenten varit ”hemmafru” eller ”ej yrkesaktiv”. Endast 8 % av de kvinnliga folkpensionärerna anger sig på basis av enkätsvaren ha varit huvudsakligen lönearbetare innan pensioneringen. Eftersom det finska pensionssystemet ger bättre inkomster om

man har en arbetspension än en folkpension har kvinnorna som är födda på 1920-1940-talen ofta en lägre pensionsinkomst än männen. Socialbidrag och – förmåner som baserar sig på arbetslivet och arbetsinkomster kan därmed ofta skapa ojämlika situationer för kvinnorna i jämförelse med männen (Gunnarsson 2002). Därmed kan man konstatera att kvinnorna som i många fall förväntats stanna hemma med barnen delvis hamnat utanför välfärdssamhällets utveckling vars förmåner ofta baserats på lönearbete.

Kvinnornas livsberättelser visar, som tidigare nämnt, att kvinnorna delvis agerat utifrån de normer och värderingar som varit rådande under deras uppväxt och vuxenliv. Detta syns bland annat i omsorgen av familjemedlemmarna, den låga utbildningen och i många fall i avsaknaden av deltagandet i arbetslivet. Kvinnorna har med undantag av Maggi (2) och Maria (1) också vuxit upp på landsbygden där välfärdens utveckling skred i en långsammare takt än i städerna och de individuella livshändelserna och hälsoproblemen har ytterligare inverkat på kvinnornas arbetslivsdeltagande. Oberoende av orsakerna till att stanna hemma och bära ett större ansvar över omsorgen av familjen har denna omsorg lett till en lägre pensionsinkomstnivå för kvinnorna i jämförelse med männen, vilket visar att pensionssystemet inte varit fördelaktigt för kvinnorna. Även om kvinnorna vuxit upp under en period då Finland utvecklats från ett agrart, fattigt land till ett välfärdssamhälle kommer denna utveckling därmed ändå vagt fram i kvinnornas livsberättelser.

En intressant aspekt som Snellman (2009) lyfter fram är att man ändå inte automatiskt skall utgå ifrån att kvinnor är ekonomiskt eller socialt mera utsatta än männen, även om kvinnor genom historien ofta varit ekonomiskt mera missgynnade än männen. Snellman anser att denna typ av förhandsuppfattning kan leda till att man förbiser de positiva aspekterna i det kvinnliga åldrandet. Snellman påpekar också att utgångspunkten i att kvinnor är missgynnade inte nödvändigtvis överensstämmer med kvinnors subjektiva upplevelser och erfarenheter av sina liv. Därför anser hon att det är viktigt att kunna betrakta kvinnors livsloppserfarenheter som positiva och fördelaktiga. Snellman betonar också att de äldres livserfarenheter skapas av individen själv i olika samhällskontexter och i och med olika samhälleliga händelser över tiden. Individen skapar alltså själv en mening av sina erfarenheter (ibid.). Ett bra exempel på detta är då jag frågade Lena vad som varit den bästa perioden i hennes liv och hon svarade följande: *”Nå jag måste nästan säga att det är tiden som, först har jag skött pappa och sen har jag skött*

mamma. Det måste jag säga att det är nog det bästa. Inte kan jag säga, nu har jag ett bra liv nu, inte är det frågan om det, men det var så meningsfullt och det var så, man kan känna sig lugn inombords [...].”

Att kvinnorna själva kan uppleva sina livslopp som fördelaktiga betyder ändå inte att man kan förbise det faktum att kvinnor generellt sätt möter andra utmaningar än männen, vilket i sin tur har en inverkan på kvinnors ekonomiska förutsättningar (Snellman 2009). Sigrid (1) är ett bra exempel på detta, eftersom hon betonar att hon inte ångrar en dag att hon stannade hemma och tog hand om föräldrarna och brodern, men konstaterar samtidigt att hon inte kunnat lämna dem ensamma eftersom de inte skulle ha klarat sig. Sigrids fall kan man tolka som att hon upplever att det var hennes uppgift att stanna hemma, eftersom familjen inte skulle ha klarat sig utan henne. Lenas (2) beskrivningar påminner också mycket om Sigrids. Lena menar likaså att hon är nöjd med valet att stanna hemma med föräldrarna, men menar samtidigt att vården av föräldrarna var tung och att hon inte hade någon hjälp av sina tre bröder som steg in i arbetslivet. I sina berättelser framställer kvinnorna därmed att de å ena sidan valt att stanna hemma, men att de å andra sidan egentligen inte skulle ha kunnat välja annorlunda. Att framställa omvårdnaden av föräldrarna som ett eget val kan ändå inverka på ett positivt sätt på det upplevda livsloppet och nöjdheten i det nuvarande livet.

Sammanfattningsvis är samspelet mellan familj, institutioner, ålder och historia betydande för livsloppen. Ett exempel på ett samspel mellan institutioner och ålder är statens pensionssystem. Pensionssystemet institutionaliserar livet enligt ålder (Henretta 2003, 92.) Annat som också påverkar livsloppen är som tidigare nämnt t.ex. hälsa, familjerelationer, möjlighet till utbildning etc. Alla dessa faktorer i individers liv samspelar och skapar ett multidimensionellt perspektiv gällande analyser av livsloppen (Settersten 2003c, 195). Sambandet mellan utbildning, jobb och familj visar sig ändå inte på ett likadant sätt i mäns och kvinnors liv, i synnerhet inte med tanke på kvinnorna födda på 1920-1940-talen i Finland.

7.2.5 Kvinnornas uppfattningar om sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern

De intervjuade kvinnorna verkade uppleva en ekonomisk trygghet och de flesta var nöjda med sina tillgångar. Till skillnad från männen kan nöjdhetsparadoxen i kvinnornas fall delvis förklaras med att folkpensionen för en del av kvinnorna innebar en regelbunden inkomst för första gången i livet. Upplevelsen av att få en egen, regelbunden inkomst kan i sin tur inverka positivt på upplevelsen av ens ekonomiska trygghet (se t.ex. Hansen et al. 2008; Snellman 2009). Fanny berättar följande då jag frågar om något ändrades i hennes liv då hon blev pensionär: *”Nä de kan ja int säga på nå annat vis än att, att ja fick ju, man har ju som lite egna pengar då man blir pensionär, man e ju int beroende utav sin egen man då hela tiden o han ska försörja. Men att, man behöver ju, då man e två personer så, om man vill röra på sej lite så räcker ju int en pension då int. Fastän han har någorlunda stabil pension.”* När jag frågar Sigrid (1) hur hon upplevde det att bli pensionär svarar hon följande: *”Det var bra [...], jag [var] ju glad att jag fick pension, så fick jag ju pengar från eget, och själv, vi levde ju tretton år bara på hans [broderns] pension, inte fick vi något bidrag och ingenting. Man levde knappt.”*

Snellman (2009) menar att en egen pensionsinkomst kan för många kvinnliga pensionärer betyda att de för första gången i livet är ekonomiskt självständiga. De intervjuade kvinnornas nöjdhetsparadox kan därmed säkert delvis förklaras med Snellmans argument om den positiva inverkan av den egna pensionsinkomsten, men i denna studie kan man ändå ifrågasätta om kvinnor med endast full folkpension som egen inkomst verkligen kan beskrivas som ekonomiskt oberoende av sina makar. Bland annat Fanny (1) konstaterar i citatet ovan att familjen inte skulle klara sig på endast hennes pensionsinkomster.

De intervjuade kvinnorna verkade också lika som männen ha små konsumtionsbehov och låga fordringar gällande sin levnadsstandard. Några av kvinnorna betonade att de finner innehåll och mening i livet i annat än materiella faktorer. T.ex. Lena (2) betonade att hon lever och har hela livet levt ett otroligt rikt liv trots sitt handikapp och sina låga inkomster. Lena säger att hon klarar sig ekonomiskt, men att hon måste leva noggrant. Hon säger att hon är nöjd med sitt liv och sin levnadsstandard för att hon inte har några fordringar. Sigrid (1) är likaså nöjd med sin ekonomi, men säger att hon måste leva

sparsamt och spara in pengar av sin pension varje månad för att klara sig. Gunilla (1) är rätt nöjd med sin ekonomi, men också hon säger att hon inte har några fordringar. Maria är likaså nöjd med sin ekonomi och i och med att hon bor med sin man känner hon sig trygg. Hon kan konsumera nästan allt vad hon vill, men hon säger att man som gammal inte har ett så stort behov av att konsumera. Fanny (1) säger att hon och maken inte har råd med fritidsresor eller onödig konsumtion, men de kan leva ett bra liv eftersom de inte har stora fordringar. Hon är van vid att spara pengar och leva sparsamt och med tanke på det betydde pensioneringen ingen stor förändring i det ekonomiska. De små konsumtionsbehoven tolkar jag därmed utgöra en förklaring till nöjdhetsparadoxen även i kvinnornas fall.

Lika som männen beskrev också kvinnorna att den ekonomiska tryggheten skapas förutom av pensionen också av besparingar, egendom och i några fall av samboendet med en make eller en väninna. T.ex. Brita (2) säger att hon klarar sig ekonomiskt bra och upplever inga ekonomiska svårigheter eller ekonomisk otrygghet, men det beror på att hon delar på hyran och på matkostnaderna med sin väninna som hon bor tillsammans med. Fanny (1), som bor med sin make betonar vikten av att ha ett parförhållande och menar att *” tack vare de så kan man leva rätt så sådär hygglit o tryggt ”*. Hon fortsätter med att säga att: *”de e väldigt viktit dedär att man, de e viktit att få vara två, för då klarar man sej bättre, än om man e ensam, så blir man, kanske övergiven av bekanta o släktingar, o vänner, o egna, släktingar ja, men så länge man e två så har man en viss trygghet, e där vi har vår trygghet.”* Gunilla (1) som nu bor ensam i familjens egnahemshus i och med att hennes man nyss flyttat in i ett servicehus betonar likaså att besparingar och mannens pensionsinkomster är en förutsättning för att de skall kunna hålla sitt hus kvar. Också Maria (1) finner ekonomisk trygghet i samboendet med sin man.

Även om samboendet/äktenskapet utgör en trygghetsfaktor i en del av de intervjuade kvinnornas och männens liv kan man fråga sig om en make/maka eller en väninna kan utgöra en långsiktig trygghetsfaktor. Kvinnorna uttryckte nämligen samtidigt att de inte skulle veta vad som skulle hända om hälsan skulle försvagas eller om de skulle bli ensamstående. Detta funderade även Jan (1) över. Av kvinnorna menade bland annat Fanny (1) att hon upplever en ekonomisk trygghet så länge som hon kan hållas frisk och bo med sin make. Hon var ändå lite orolig över vad som skulle hända om hälsan skulle brista eller om hon skulle bli änka, eftersom hon inte visste hur hon skulle klara av det

ekonomiskt. Hon sade att hon då väl borde kontakta socialmyndigheterna, men att hon inte känner till det hela så bra. De andra fruarna, Gunilla (1) och Maria (1), sade likaså att de upplever en ekonomisk trygghet p.g.a. sina makars pensionsinkomster och familjens egendom. Också Brita (2) påpekade att samboendet med väninnan underlättar ekonomin.

Många av kvinnorna visste inte heller hur den kommunala äldreomsorgen fungerar eller var de kunde bo om de inte längre kunde bo hemma. Å andra sidan var det inte heller aktuellt för någon av kvinnorna att flytta hemifrån. Lena (2), som bor ensam trots sitt handikapp, menar att hon är nöjd så länge hon kan bo hemma och syssla med handarbete. Lena har haft många bakslag av FPA gällande hennes rehabilitering och hon verkar ha tappat förtroendet för både FPA och socialvårdsmyndigheterna. Hon säger att hon absolut inte vill bo på något åldrings- eller servicehem. Hon säger att: ”*Jag ska inte sista i livet ligga och vara rädd*”.

Det intressanta är att varken kvinnorna eller männen förväntade sig att barnen skulle ta hand om dem i framtiden, trots att många av de kvinnor jag intervjuade själva tagit hand om sin egen familj och/eller sina föräldrar. Tvärtom menade de intervjuade att barnen inte har tid för dem, eftersom de måste ta hand om sina egna barn och jobba hårt. Alla av de intervjuade kvinnorna hade ändå till skillnad från de intervjuade männen kontakt med sina barn och barnbarn. Fanny (1) säger följande om hur hennes barn skulle reagera om hon skulle behöva ekonomiskt och socialt stöd: ”*[...] om vi sku nu riktigt, lämna(s) på gatan tar di väl no hand om oss, men no ska vi nu va ganska svårt, ha de ganska svårt innan dom gör de heller, dom har ju sina egna utgifter di också. O sina familjer, ti ta hand om. [...]. Men, man kan int börja gå o grubbla o tänka på allt, de e såna saker som kommer efter, vartefter di kommer. Så så länge vi nu e två går de bra.*” Jag tolkar detta som att det i och med välfärdssamhällets framväxt i Finland skett normförändringar gällande familjelivet. De anhöriga anses inte längre ha huvudansvaret för äldre generationen och i fall de anhöriga inte bor i samma hushåll med den äldre utgör de inte den främsta källan till ekonomisk trygghet. De intervjuade folkpensionärerna ansåg enligt min tolkning att de är de själva som i första hand är ansvariga för sin ekonomiska och sociala trygghet. Bland annat Snellman (2009) påpekar att möjligheten till att leva oberoende och självständigt är något som idag förknippas med ett gott åldrande. En intressant synpunkt som Snellman lyfter fram är att ett självständigt liv ses som framgångsrikt åldrande; då man bor ensam hemma och

klarar sig självständigt är man inte en belastning varken för samhället eller för sina anhöriga (ibid., 213).

Kvinnornas tankar om folkpensionen påminde delvis om männens. Den allmänna åsikten var att summan kunde vara större, men att man ändå skall vara glad att pensionsförmånen finns för i annat fall skulle man inte klara sig. En del av kvinnorna tyckte ändå att det var onödigt att grubbla över summan, eftersom den är som den är. De kvinnor som hade en maka, bodde med en väninna eller hade egendom ansåg ändå att summan är väldigt liten om man skall klara sig bara på den.

De av kvinnorna som bor ensam och erhåller endast folkpension som inkomst är Lena (2) och Sigrid (1). Då jag ställer Lena frågan om vad hon anser om nivån på folkpensionen svarar hon att hon tycker att det är onödigt att grubbla över vad man skulle behöva och vad summan kunde vara, eftersom folkpensionen är den som den är och därefter måste man leva. Sigrid säger i samma ton att hon är nöjd med pensionen för hon måste vara nöjd, eftersom om folkpensionen inte skulle finnas skulle hon vara helt utan inkomster. Folkpensionen är därmed enligt Sigrid bättre än ingenting. Hon beskriver sina tankar om folkpensionen på följande sätt: *”jag tycker att när man får ändå, man får nästan gratis pengar från folkpensionen, så nog ska man måste försöka att man klarar sig med det. Man måste leva därefter som man får.”* Sigrid tar ändå avstånd från sin situation som låginkomsttagare genom att säga: *”Jag tycker att nog skulle de äldre borde få mer hjälp, såna som har det svårt. Jag kan inte klandra med nånting, det finns nog såna som har svårt”*.

Också Brita (2) har endast folkpension som inkomst, men hon bor tillsammans med en väninna. Hon är nöjd med FPA:s förmåner och tycker att garantipensionen är bra, trots att hon säger att hon klarade sig redan innan införandet av garantipensionen. Också Brita tar avstånd från låginkomsttagarnas situation då jag frågar vem hon tror att har det svårast i det finska samhället. Hon svarar på min fråga på följande vis: *”Nå di fattiga förstås.”* Detta tolkar jag som att Brita inte upplever sig själv vara fattig.

De kvinnor som lever tillsammans med sin make och har ett ekonomiskt stöd av denne är Fanny (1), Maria (1) och Gunilla (1). Alla tre anser att folkpensionssumman kunde vara större. Fanny är glad över instiftandet garantipensionen, eftersom det ändå var bättre än ingenting. Hon säger ändå att det facto att de är två med pensionsinkomster underlättar ekonomin. *”Om int min man sku ha arbete o ha pension, så sku vi ju int*

klara oss, men genom att han har pension, så vi, o vi lever efter våra tillgångar, så därför så klarar vi oss", säger hon. Fanny tycker också att folkpensionen kunde vara lite större än den är, men hon menar att de klarar sig, eftersom de levt knapert hela sitt liv är inte vana vid att *"strö pengar omkring sig, utan man håller vara på dem"*. Maria säger i samma i samma ton som Fanny att folkpensionen är bra för att *"annars skulle det ju vara riktigt dåligt, om det bara skulle vara en pension, det skulle vara dåligt"*. Hon tycker att det är bra att människor får folkpension, eftersom hon anser att alla borde ekonomiskt kunna klara av att bo hemma så länge som möjligt. Om garantipensionen säger hon att den är bättre än ingenting. Förutom Fanny och Maria tycker Gunilla att folkpensionen kunde vara större, även om hon inte upplever några ekonomiska svårigheter i och med att också hennes man har pensionsinkomster.

Maggis (2) tankar om folkpensionen är mera i likhet med männens än med de andra kvinnornas. Hon menar att *"man tär ju på kapital, ja får ju en alldeles löjli liten folkpensionssumma, så de e de"*. Maggi får ingen arbetspension, men har egna investeringar och kapital samt en god ekonomisk bakgrund från sin familj. Dessutom har Maggi en pensionsinkomst från ett annat land, vilket gör att hon har en större pension än en genomsnitts folkpensionär. Maggi anser ändå att det skulle vara svårt att leva endast på folkpensionen. En orsak till att Maggis åsikter skiljer sig starkare från de andra kvinnorna kan vara att hon är den av kvinnorna som haft den mest självständiga ekonomin under sitt livslopp. De andra kvinnorna har haft endast tillfälliga egna inkomster under sitt livslopp, medan Maggi haft inkomster från sitt företag samt egen egendom.

Ur socialpolitisk synvinkel är det viktigt att beakta att kvinnorna upplevde en ekonomisk trygghet skapad av andra faktorer än bara folkpensionen. Faktorer som skapade trygghet var hemmaboendet, en skuldfri lägenhet, det eventuella samboendet samt besparingarna. Tidigare forskning har visat att folkpensionärskvinnor i åldern 75-år och äldre statistiskt sätt löper för en fattigdomsrisk och orsak till detta är att kvinnor ofta lever längre än männen och har också igenomsnitt lägre pensionsinkomster än männen (Rantala & Suoniemi 2007). Därmed anser jag det viktigt att ifrågasätta om folkpensionärer som har full folkpension som inkomst men saknar egendom, besparingar, en make/maka kan uppnå en ekonomisk trygghet och i vilken mån t.ex. samboendet/äktenskapet kan utgöra en långsiktig ekonomisk trygghetsfaktor.

7.3 GENERATIONSBUNDNA ERFARENHETER OCH UPPLEVELSER

I mitt intresse låg att skapa en uppfattning om hur generationstillhörigheten inverkat på folkpensionärernas livslopp och därmed på de uppfattningar de har om sin ekonomiska trygghet i nuläget. De svar jag fick analyserade jag i koppling till de tre olika perspektiv av generationsteorier som jag presenterade i kapitel 4.2. I det följande presenteras det första perspektivet av Purhonen som ser på generationer som ett uttryck av en kollektiv ”vi-anda”, men som inte nödvändigtvis beskrivs på lika vis av alla generationsmedlemmar (2008b, 159). Det andra perspektivet representeras av Mannheim och baserar sig på generationer som en kohort som delar vissa gemensamma händelser och erfarenheter (1928, ref. Purhonen 2008b, 16). Det tredje perspektivet som jag tar upp är Roos (1987) beskrivning av finländska generationer utifrån en samhällslig och historisk koppling. I det följande beskriver jag mina analyser av generationens betydelse för min undersökning där jag utnyttjar alla dessa tre perspektiv.

7.3.1 Generationsmedvetenhet och nyckelerfarenheter ur ”massans” perspektiv

Frågorna om generationsmedvetenhet och uppfattningar av olika generationer upplevde många av de intervjuade folkpensionärerna vara svåra. De intervjuade hade svårt att hitta ord för att beskriva sin generation och många hade svårt att tänka i sig tillhöra någon viss generation. När jag frågade t.ex. Sigrid om hon upplever sig tillhöra en viss generation svarade hon: *”Näe. Bara man är här, så vad, vem tillhör vi? [skratt]”*. När jag frågade Niklas om hans uppfattning om den generation han tillhör var hans spontana reaktion följande: *”Nej, de e no så att int förstår ja mej rikit på de där o, nä ja kan no int, int kan ja svara på såndänt, nä. Ja e int så skolad”*.

De flesta svarade på generationsfrågorna utifrån ett individperspektiv, dvs. de knöt inte sina egna erfarenheter och upplevelser i en större kontext. Endast Dan (1) och Uvis (2), som båda har universitetsstudier bakom sig, försökte medvetet knyta ihop deras generationsuppfattningar med en viss samhällskontext, även om de upplevde frågorna vara svåra. Semi Purhonen har visat i sin egen forskning om den stora åldersklassen att ”icke-eliten”, dvs. människor som inte tillhör den samhällsliga eliten, ofta formar sina livsuppfattningar i stark samverkan med sitt eget personliga liv snarare än i en större samhällslig kontext (Purhonen 2008b, 161). Purhonen menar ändå att man kan finna

generationserfarenheter och därmed generationsmedvetenhet också i individuella livsberättelser om erfarenheterna beskrivs i en vi-anda. Ett exempel på detta kunde vara att man beskriver en händelse i form av att ”vi” hade det svårt eller att ”vi” fick kämpa. Inom generationsforskning blir det då enligt Purhonen intressant att analysera hur individer formar sin generations vi-anda och vilka meningar de ger sin generation. Purhonen menar vidare att om man kan finna liknande erfarenheter och berättelser i individuella livsberättelser kan man tala om en generationsmedvetenhet, även om de intervjuade inte själva medvetet uttrycker en generationsmedvetenhet (ibid.). Detta betyder paradoxalt att man kan finna en generationsmedvetenhet i informanternas berättelser även om informanterna inte själva känner igen den eller är medvetna om den (Purhonen 2005, 227).

Även i mina intervjuer kommer det fram att informanterna berättar om sitt liv främst utgående från sina individuella livserfarenheter än utgående från vissa samhällliga eller samhällspolitiska händelser. T.ex. välfärdssamhällets utveckling kommer vagt fram i folkpensionärernas livsberättelser. Detta är kanske inte så förvånansvärt med tanke på att största delen av de intervjuade saknar en högre utbildning och varit delvis eller helt utanför ”traditionellt” eller typiskt lönearbete i Finland. Jag anser ändå att det finns ett tema som framkom i de flesta intervjuerna – nämligen ekonomisk knapphet i barndomen och krigets betydelse. Jag uppfattar därmed att den ekonomiska knappheten och krigserfarenheterna utgör generationsmedvetenheten och nyckelerfarenheterna i de intervjuade folkpensionärernas liv. Med krigserfarenheterna menar jag både de intervjuades egna erfarenheter samt de erfarenheter de har via sina föräldrars berättelser.

Nyckelerfarenheterna och den omedvetna generationsmedvetenheten förekom på olika vis i intervjuerna. När jag t.ex. frågade Maggi (2) om vad som är typiskt för hennes generation och vilken generation hon anser sig tillhöra svarar hon följande: *”Nå men ja e ju sånhänt krigsbarn, så att vi e väl alla uta samma skrot o korn. Att, ja, mycke ska, ja alltså man tar ju int allt för givet för att man ha ju sett ändå att, föräldrarna hade de jättejobbigt under krige och, att vi e no mera återhållsamma tycker jag, än följande generation.”* Gustav (1) trodde i sin tur att livssynen förändrats mellan olika generationer: *”Nå det är ju klart att det blir en stor skillnad. Det som vi har bakom oss, di vet ju ingenting vad som hände, vad ska vi säga, från 30- till 50-talet, utan det är nytt allting för dem. Allting verkar ju säkert behagligt. Man har ju det där gamla från 30-talet som man aldrig kommer å glömma”*. Han säger att den svåraste tiden i hans liv var

då hans pappa dog i kriget och hans mamma måste försöka ensam ta hand om familjen. *"[...] det fanns ju ingenting, alla var ju lika illa utsatta, butikerna var tomma och, int fanns det kläder ordentligt. Det var nog en dyster period. Men som sagt, det hade vi ju alla. Att det finns ju ingen orsak och va missnöjd med det heller [...]"* säger han.

Många av informanterna berättar om ekonomiska svårigheter i barndomen och beskriver i en nästan beundrande ton hur föräldrarna klarade av att ta hand om familjen trots knappheten efter kriget. Intressant är att också Purhonen (2008b, 165) menar att tyngdpunkten i icke-elitens berättelser bland den stora åldersklassen snarare ligger i berättelser om föräldrarnas krigserfarenheter och knappheten i barndomen än i samhällseliga förändringar under deras eget livslopp. Även de pensionärer jag intervjuade sade att deras föräldrar haft det mycket svårt ekonomiskt och att de varit tvungna att jobba och slita hela livet. Niklas (1) beskriver sina föräldrars generation och livssyn i jämförelse med sin egen generation med följande ord: *"Nå int går de ju, nu förr va de hårt arbete. De va, äta o sova arbeta, så va de, förr. Före min tid. O nu blev de sen också min generation nästan samma"*.

De intervjuade påpekade också att deras föräldrar inte hade samma möjligheter till varken arbets- eller folkpension, vilket skilde sig från deras egen situation. Många tyckte också att de inte alls kunde jämföra sina föräldrars generation med sin egen, eftersom samhället förändrats så radikalt. Av de beskrivningar som de intervjuade gav om sina föräldrars generationer och dagens generationer fick jag den uppfattningen att de intervjuade var stolta över sina föräldrar som klarat sig förhållande vis bra trots sina knappa tillgångar. De verkade uppskatta sina föräldrar och i många fall fick jag den bilden att de intervjuade jämförde sin egen ekonomiska situation med sina föräldrars situation snarare än med dagens generationer. Om de knappa resurserna görs till en dygd, dvs. som något som uttrycker tapperhet och sparsamhet försvinner skammen och stigmat. Detta kan vara en förklaring till den s.k. nöjdhetsparadoxen och "fattigstoltheten" som jag återkommer till i kapitel 7.3.3.

Många av de intervjuade hade en liknande åsikt om generationer efter dem. Den mest allmänna åsikten var att generationerna som i dagens läge är ungdomar eller unga vuxna inte är nöjda med något och kan inte uppskatta tillräckligt alla de möjligheter och tillgångar som de har. Många tyckte att dagens generationer har alltför stora begär och förväntningar gällande både det materiella och icke-materiella i livet. Inte behöver man resa runt och delta i olika fritidsaktiviteter jämt, tyckte många av informanterna. Maggi

(2), som menar att hennes egen generation är mera återhållsam i konsumeringen än de följande generationerna, säger såhär: *"Nå hela denhä konsumtionen e ju helt vansinni, tyckä ja. Man köper ju på lånade pengar, kanske int lika mycke här i Finland som i Sverige men i Sverige lånar man ju, för att kunna konsumera o de tycker ja ju e helt, helt märklit."* Om generationer efter sin egen generation säger Niklas (1) följande: *"Nå i dagens läge de finns ju int nå annat, dom får ju gratis pengar, när dom e utan arbete, ja säger de e no så orättvist hela dedär systeme där, att när man ska få betalt, för att sitta på krogen o dricka öl. De e de som int ja tycker om. Int fick vi någo, vi som va utan arbet, då på 30-tale, elä börja nog före krige o efter krige, int fanns de någo pengar. Gå o sök arbete åt dej sa föräldrarna. Men här, nu, vart kommer domdär pengarna ifrån, att ge åt domhär. Där e nånting att fundera på"*.

Speciellt Lena (2) betonade tanken om att det skulle vara viktigt att kunna njuta av stunden och nöja sig med färre materiella resurser. Hon är själv mycket nöjd med sitt liv, även om hon har ett handikapp och måste vara noggrann med sin ekonomi. Uvis (2) menade i sin tur att: *"Vi var mera måttliga med våra krav. Vi hade inte så, i Finland så kom, det var ju krigen och det var ju knapert här under 50- och 60-talet, och det var på 80-talet som pengarna kom"*.

Sammanfattningsvis beskriver de intervjuade folkpensionärerna gemensamma nyckelerfarenheter och ger liknande beskrivningar av de äldre och yngre generationerna, även om de inte medvetet uttrycker en generationsmedvetenhet. Purhonen (2008b) har ändå kritiserat teorier som utgår ifrån att gemensamma erfarenheter är viktiga för generationsmedvetandet genom att hävda att viktiga erfarenheter bedöms utgående från elitens bedömningar, vilket betyder att erfarenheterna nödvändigtvis inte representerar "massans" eller icke-elitens uppfattningar om vilka händelser och erfarenheter som är viktiga för den ifrågavarande generationen. Eftersom det oftast är eliten som definierar generationen uppstår det automatiskt en distinktion mellan eliten och "de andra", dvs. "massan", menar Purhonen (2005). De intervjusvar jag fick gällande generationerna tolkar jag ändå att representera "massans" erfarenheter och upplevelser av sin generation, eftersom de folkpensionärer jag intervjuade i de flesta fallen inte tillhörde "eliten" då de saknade en högskoleutbildning och hade inte deltagit i vanligt lönearbete i Finland. De flesta av de intervjuade folkpensionärerna hade också åtminstone till en del av livet arbetat antingen som företagare, i utlandet eller som frilansare och därmed deltagit i det samhälleliga

livet i likhet med ”massan”. Vad gäller nyckelerfarenheterna och den omedvetna generationsmedvetenheten bland folkpensionärerna anser jag att den ”vi-anda” som de beskriver kan förutom till den samhälleliga kontexten och de historiska händelserna hänföras till deras liknande livslopp och socioekonomiska position över livsloppet. Jag anser därmed i likhet med Purhonen att man borde analysera generationsupplevelsorna även mot bakgrunden av individens socioekonomiska status och livslopp (2008b, 210), eftersom dessa påverkar hur man formar sin generationsmedvetenhet.

7.3.2 Generationstillhörighet ur ett samhälleligt perspektiv

I min analys har jag använt mig av JP Roos (1987) beskrivningar om finländska generationer som ett teoretiskt verktyg och Roos beskrivningar och grupperingar passar också bra ihop med de intervjuade folkpensionärernas livsberättelser. Som tidigare nämnt har Roos forskat kring vanliga finländares livshistorier och beskrivit fyra olika generationer på basis av sina forskningsresultat. Den första generationen kallar Roos för krigets och nödens generation som är född på 1910- och 1920-talen. Gemensamt för denna generation är krigsupplevelsorna, fattigdom, hårt jobb, knaperhet, låg utbildning med mera. Den andra generationen kallar Roos för återuppbyggnads generation som föddes efter kriget, dvs. under mitten av 1920-talet och slutet av 1930-talet. Typiskt för denna generation är enligt Roos krigsupplevelsorna och knaperheten i ungdomen, men också bevittnandet av återuppbyggnadstiden. Denna generation har därmed också upplevt en förbättring i levnadsstandarden och samhällslivet. Roos påminner ändå, att den andra generationen kan också delvis ha samma erfarenheter som den första generationen, eftersom livet på landsbygden ännu präglades av en fattigdom i en annan grad än i stadsorterna. Den tredje generationen kallar Roos för den stora förändringens generation. Denna generation föddes under kriget eller direkt efter kriget på 1940-talet. Denna generations livslopp skiljer sig redan ganska mycket från de tidigare generationerna, eftersom 1940-talisterna inte behövde lida i samma grad av bland annat fattigdom, sjukdomar och osäkerhet. Trots detta menar Roos att denna generation bär med sig krigserfarenheterna via sina föräldrars liv och berättelser och historieskrivningar, även om de inte själva upplevt kriget i samma bemärkelse som de tidigare generationerna. Den fjärde generationen får i Roos forskning namnet förörternas generation, och består av 1950-talister som inte behandlas här (ibid.).

Roos (1987) beskrivningar påminner om de beskrivningar folkpensionärerna ger under intervjuerna. De intervjuade som är födda på 1920-talet beskriver erfarenheter om fattigdomen och det hårda jobbet i likhet med Roos. Roos (ibid.) menar att 1930-talisternas erfarenheter inte skiljer sig mycket från 1920-talisternas erfarenheter och detta stämmer också för mitt material. Detta kan också ha att göra med att det faktum att de jag intervjuade för det mesta var uppvuxna på landsbygden eller på små orter där fattigdomen var mera framträdande ännu på 1930-talet än i staden. Därmed tolkar jag att 1920- och 1930-talisterna utgör en generation som påminner om varandra i mitt material. Vad gäller 1940-talisterna så var möjligheterna som Roos (ibid.) beskriver redan flera, men detta betyder inte att 1940-talisterna skulle ha kunnat undgå krigens spår eller fattigdomens kvarlevor i sina liv. Bland de intervjuade var det ändå just några av 1940-talisterna som hade haft möjligheten att utbilda sig i en högskola eller i ett universitet, medan de äldre hade en yrkesutbildning och hade börjat jobba i en tidig ålder. Därmed anser jag att 1940-talisterna utgör en generation (2) som skiljer sig delvis från 1920- och 1930-talisterna bland annat med tanke på utbildningsmöjligheter.

Alwin och McCammon (2003) menar att även om det inom en generation nästan alltid finns en gemensam kulturell identitet som skiljer sig från den tidigare och senare generationens identitet, så kan historiska evenemang eller processer ändå ha långtgående effekter som påverkar flera generationer. Dessa så kallade periodeffekter (period effects) beskriver det att vissa händelser påverkar alla samhällsmedlemmar, oberoende generation eller ålder. Krig är enligt Alwin och McCammon ett exempel på denna typ av händelser. Skillnaden ligger då bara i att olika generationer upplever händelserna på varierande vis (ibid.). Jag tolkar därmed på basis av intervjuerna och Roos (1987) samt Alwin och McCammons (2003) teorier att kriget utgör en periodeffekt i 1920-1940-talisternas liv, eftersom de intervjuade på ett eller annat sätt uttrycker att kriget haft en effekt på deras livslopp och värderingar.

Även om Purhonen (2008b) kritiserat Mannheims och andra 1920-talets generationsteorier för att de utgår ifrån att gemensamma historiska händelser som sammanför en ålderskohort är viktigare än de faktorer som eventuellt skiljer åt medlemmarna av en kohort, så anser jag ändå att de generationsbeskrivningar som Roos (1987) ger kan hänföras till de beskrivningar som folkpensionärerna själva ger och därmed anser jag Roos indelning är relevant för min analys.

7.3.3 ”Fattigstoltheten” uttryckt i de två olika generationerna

Trots att folkpensionärerna i generation (1) och (2) hade gemensamma nyckelerfarenheter i barndomen och gav liknande beskrivningar gällande kriget, den knappa ekonomin och det hårda arbetet kom det ändå fram att generationerna hade delvis annorlunda tankar och uppfattningar gällande samhällets hjälp. Jag anser att de intervjuades livslopp, det samhälle de växt upp i och den generation de tillhör har en inverkan på deras attityder gentemot välfärden, anlitaandet av socialservice och därmed på upplevelsen om den ekonomiska och sociala tryggheten. Eftersom min forskningsfråga var att förstå hur generations- och könsspecifika aspekter påverkar den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten i pensionsåldern anser jag denna fråga vara relevant att ta upp.

Vad gäller attityderna gentemot att ansöka om socialvård- eller förmåner uttrycker generation (1) en mera negativ attityd än generation (2). För den äldsta generationen verkade det vara särskilt viktigt att inte vara till besvär för andra och klara sig självständigt, även om generation (2) likaså uttryckte en strävan efter att leva ekonomiskt självständigt. Detta tolkar jag som det som Martti Kortteinen på finska kallar för ”pärjäämisen ideologia” (1982, 127) eller ”selviytymisen eetos” (1992, 301). Begreppet syftar till individens strävan efter frihet och att vara oberoende av andra individer. Tanken är att människorna är ansvariga över sig själva och strävar efter att leva självständigt för att känna sitt egenvärde (ibid.). Kortteinen menar att idealet om att klara sig självständigt trots knappa tillgångar föddes redan i det agrara Finland och syns ännu i den stora åldersklassens generation. Kortteinen kallar det för ett kulturellt arv som har sina rötter i det agrara samhället (1992). Att kunna klara sig självständigt med sina knappa tillgångar gör också fattigdomen till en dygd, eftersom det kan anses vara uppskattat att klarar sig med små tillgångar. De intervjuade pensionärerna som tillhör generation (1) uttryckte därmed ”fattigstoltheten” både gällande att klara sig självständigt och genom att beundra sina förnuftiga föräldrar som klarat av att uppfostra dem med sina knappa tillgångar.

I intervjuerna kom det därmed fram att generation (1) mycket ogärna skulle ansöka om social eller ekonomisk hjälp från kommunen eller socialmyndigheterna. Av de intervjuade som tillhör generation (1) var det endast Fanny och Gunilla som sade att de skulle kunna tänka sig att kontakta socialmyndigheterna om det skulle behöva hjälp,

men att de sade att de nu inte hade något behov av hjälp. Gunilla sade att hon nog säkert skulle kunna få hjälp, men att hon inte ”brytt sig” om att söka om det. Fanny menade att hon kunde tänka sig att kontakta socialmyndigheterna om hon skulle vara i behov av ekonomiskt stöd, eftersom hon menade att hon inte kunde få ett ekonomiskt stöd någon annanstans ifrån heller. De andra som tillhörde generation (1) uttryckte oberoende av kön att de vill klara sig självständigt till det sista och att de skulle kunna tänka sig att kontakta myndigheterna endast i ett nödfall om det inte skulle finnas några andra alternativ. Sigrid (1) menade att hon inte erhåller några tjänster ”*när jag inte behöver [dem]. Nu ska jag säkert få, men jag vill klara mig själv så länge så jag måste orka. [...] Jag ska alltid göra själv så länge som jag orkar. Då kan [man] bli till, i vägen sen. När man ingenting orkar.*” Förutom de som tillhörde generation (1) var Lena (2) mycket negativ gentemot att söka hjälp. Detta kan ändå förklaras med att Lena lider av ett handikapp och har dåliga erfarenheter av att få den hjälp hon ansökt om. Hennes motreaktion till alla avslag har blivit att den att hon inte vill ha någon hjälp, utan vill klara sig självständigt.

Bland den yngre generationen (2), födda 1940- 1945, var attityderna gentemot att ansöka socialförmåner eller hjälp i allmänhet inte lika negativa. De flesta av de yngre intervjuade menade att de kunde tänka sig att kontakta kommunen eller socialen vid behov, men de sade sig inte ha något behov just nu. Den enda av de intervjuade som sade sig gärna ta emot socialhjälp var den före detta sjömannen Berndt (2). Han sade att han ”självfallet” skulle ta emot hjälp om han skulle vara berättigad till något. Han kände ändå dåligt till det finska socialskyddssystemet, eventuellt eftersom han inte är finsk medborgare. Enligt sig själv hade han bra inkomster under sin arbetskarriär, men hade ändå inte fått någon arbetspension för sitt arbete. Hans ekonomi sjönk därmed rejält då han blev pensionär, vilken kan delvis förklara det att han var missnöjdare än de andra intervjuade med sin ekonomi och önskade därför ett större ekonomiskt stöd från samhället.

Alwin & McCammon (2003, 26) menar att föräldrarna till individer av en viss generation har en inverkan på hur generationen upplever samhället; föräldrarna är nämligen ofta ansvariga för att överföra och adaptera de sociala förändringarna till nästa generation. Med andra ord menar de att föräldrarna delvis är ansvariga för socialisationen av sina barn, vilket i folkpensionärernas fall kan betyda att föräldrarna inverkat på sina barns attityder gällande anlitaandet av socialvård och fått dem att

uppskatta självständigt hushållande. Som tidigare nämnt verkade folkpensionärerna också beundra sina föräldrar för att de klarat sig med så små tillgångar. Fanny (1) säger följande då jag ber henne beskriva familjens ekonomi i hennes barndom: ”*Ja, den kanske inte va så bra men vi, vi behövde aldri svälta. Vi hadd en förständig mor, som kunde me sitt, me att hushålla, o di brukar kalla de att man kan koka en soppa utav en spik, inte för att hon gjorde de, men vi hadd allti mat på bordet. Jo, så vi svälte aldri. O de va no föräldrarnas förtjänst.*”

Jag tolkar att folkpensionärernas, och i synnerhet medlemmarna av generation (1), attityder gentemot att ansöka om socialvård påverkats av den ekonomiskt knappa uppväxten de haft, av krigserfarenheterna och av en viss samhällelig och generationsbunden uppfattning om välfärden och socialvården (se även Arber & Evandrou 1993; Snellman 2009). Som ovan nämnt kan också den uppfostran de intervjuade haft ha inverkat på deras värderingar. Intressant nog så verkar ändå ingen av de intervjuade folkpensionärerna, oberoende av kön och ålder, uppleva folkpensionen som en socialförmån. De intervjuade ansåg folkpensionen i stället vara en rättighet. ”Fattigstoltheten” sträckte sig därmed inte till att erhålla folkpension, eftersom pensionen inte uppfattades som något ”extra” samhälleligt stöd, utan snarare som något som folkpensionärerna förtjänar. Folkpensionen sågs av de intervjuade som något som de räknat med att få och något som de inte skämdes för. Det som inte uppfattas som en förmån saknar också stigma. Som tidigare nämnt var just folkpensionslagen ett stort socialpolitiskt steg i landet mot en folkförsäkring, eftersom lagen innebar att socialförsäkringen började utvecklas från en arbetarförsäkring till en folkförsäkring (Häkkinen et al. 2005, 68). Detta ändrade också attityden gentemot socialförsäkringar mot en positivare inriktning (Niemelä & Salminen 2006), vilket enligt mig syns i folkpensionärernas uppfattningar om folkpensionen.

Att folkpensionen av de intervjuade upplevs som en rättighet anser jag vara positivt, eftersom det som upplevs som en rättighet inte är stigmatiserat eller något man behöver skämmas över. Virkkunen (2010), som är känd för sin fattigdomsforskning i Finland, menar att individens egna uppfattningar och den omgivande omgivningens uppfattningar om de fattiga påverkar hur man värderar och upplever sin situation som fattig. Omgivningens differentiering och stigmatisering påverkar därmed den fattigas självbild och deras erfarenheter av sin sociala status (ibid., 19). Att folkpensionen inte

uppfattas som stigmatiserande kan därmed inverka positivt på den subjektiva upplevelsen av folkpensionärernas ekonomiska och sociala trygghet.

7.4 ”Int kan man klandra” - Den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten bland folkpensionärerna

Vad gäller den upplevda ekonomiska tryggheten illustrerar en sammanfattande analys av männens och kvinnornas intervjuer att ingen av de intervjuade upplevde sig vara fattig i nuläget. Den före detta sjömannen Berndt (2) var mest missnöjd med sin ekonomi och upplevde den vara svår ibland. Även Sigrid (1) hade någon gång under pensionsåren upplevt ekonomiska svårigheter. För övrigt uttryckte pensionärerna sällan att de skulle uppleva ekonomiska svårigheter i dagens läge. Vad gäller de intervjuades uppfattningar om sin levnadsstandard och sina konsumtionsmöjligheter ansåg alla sig kunna konsumera allt det nödvändiga och klara av sin ekonomi så länge de hålls friska. De som hade en sambo/ var gifta uttryckte ändå en oro över vad som skulle hända om de skulle bli änkor/änklingar. ”Int kan man klandra” var ändå ett uttryck som förekom i flera intervjuer då pensionärerna beskrev sin ekonomi. Ingen av de intervjuade, oberoende av kön, generation och civilstånd använde ordet ”fattig” eller ”fattigdom” då de beskrev sin nuvarande livssituation och sin ekonomi.

Även en korstabell (tabell 6.) gjord på enkätmaterialen över kön och upplevd nöjdhet gällande hushållets nuvarande levnadsstandard och konsumtionsmöjligheter visar ett liknande mönster; 47,8 % av folkpensionärsmännen anser sig vara synnerligen nöjda eller ganska nöjda med sin nuvarande levnadsstandard och konsumtionsmöjligheter medan den motsvarande procenten för kvinnorna är 56,2 %. Enkätmaterialen visar även att endast få av folkpensionärerna var ganska missnöjda (11,6%) eller synnerligen missnöjda (3 %) med sin levnadsstandard och sina konsumtionsmöjligheter.

Tabell 6. Hur nöjda svenskspråkiga folkpensionärer är med hushållets nuvarande levnadsstandard och konsumtionsmöjligheter (%). N= 529.

	Synnerligen nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Synnerligen missnöjd	Bortfall	Totalt
Män	11,1 %	36,7 %	28,9 %	11,1 %	10,0 %	2,2 %	100 %
Kvinnor	15,8 %	40,4 %	28,6 %	11,8 %	1,7 %	1,7 %	100 %
Totalt	14,8 %	39,5 %	28,5 %	11,6 %	3,0 %	2,5 %	100 %

Tabellen visar vidare att en större procent av männen (10 %) i jämförelse med kvinnorna (1,7 %) var synnerligen missnöjda. Detta kan säkert påverkas av många olika faktorer, men en faktor som antagligen inverkar på männens missnöjdhet är att en större del av männen är ensamstående i jämförelse med kvinnorna. Denna typ av statistik kan därmed inte direkt visa könsbundna skillnader i männens och kvinnornas upplevelser, eftersom bland annat samboendet har en statistisk betydelse för hur man upplever sin levnadsstandard och sina konsumtionsmöjligheter (Airio et al., i tryck). De som lever tillsammans med sin maka/make har nämligen allmänt taget högre inkomster än de ensamstående, vilket bland annat har en positiv inverkan på den upplevda levnadsstandarden och konsumtionsmöjligheterna (ibid.).

När de intervjuade i min studie funderade över sin levnadsstandard som pensionärer tyckte de flesta av de intervjuade därmed att de hade all orsak att vara nöjda. Många påpekade att behoven som en pensionär är relativt små, eftersom man inte längre ens skulle ha krafter att åka på resor eller att delta i olika fritidsaktiviteter. De flesta hade inte heller förväntat sig att kunna göra allt de vill eller konsumera allt de vill som pensionärer. Pensionärerna menade att man inte är missnöjd med sin levnadsstandard om man inte har för stora förväntningar och fordringar och när man accepterar levnadsstandarden som den är. Dessutom sade många att de inte hade ett behov av att konsumera något utöver det nödvändiga. Enligt vissa forskare kan konsumtionsmöjligheterna berätta mera om den verkliga situationen än vad själva inkomsterna gör, men som Niemelä (2005) påpekar så berättar konsumtionen nödvändigtvis inte direkt om konsumtionsmöjligheterna, eftersom individer har olika konsumtionsvanor som inte alltid styrs direkt av konsumtionsmöjligheterna. Detta är

viktigt att beakta i pensionärernas fall, eftersom tidigare forskning visar att pensionärerna inte har samma konsumtionsbehov som den yngre befolkningen (t.ex. Niemelä 2008).

De flesta av de intervjuade sade alltså att de måste vara noggranna med sin ekonomi och att den egendom och de besparingar de har skapar en viss ekonomisk trygghet. Att leva med folkpension betydde för många att man måste planera sin ekonomi och se till att man inte köper något onödigt. Attityden bland många var ändå att man inte kan klaga så länge man har mat på bordet och tak över huvudet. Dessutom påpekade de intervjuade att man som pensionär inte längre har så stora fodringar eller konsumtionsbehov.

Många av de intervjuade, i synnerhet de som tillhörde generation (1), hade upplevt ekonomisk knapphet i barndomen och upplevt fattigdomen i Finland efter krigstiden. Ingen av de intervjuade hade ändå behövt direkt hungra, trots att det kunde vara brist på mat i barndomen. Det typiska livsloppet bland de intervjuade med tanke på ekonomin var att de haft det ekonomiskt relativt knappt under hela livsloppet med undantag av några av de intervjuade männen som haft välbetalda jobb utomlands och en kvinna som varit företagare. Pensionsåldern utgjorde därför för de flesta ingen stor förändring i det ekonomiska, varken mot det positiva eller negativa. Trots att inkomsterna varit små bland många upplevde största delen av folkpensionärerna att de inte haft stora ekonomiska svårigheter under sitt vuxna liv eller under pensionsåren.

Få av de intervjuerna berättade att de lånat pengar av släktingar eller vänner. Socialmyndigheterna, som t.ex. hemhjälpen, hade få kontaktat, men alla hade nog varit i kontakt med FPA. De flesta sade att de skulle kunna tänka sig att kontakta socialmyndigheterna i fall de skulle uppleva ekonomiska svårigheter, men många betonade att de ogärna skulle göra det. Ingen av informanterna upplevde det nödvändigt att kontakta socialmyndigheterna i den nuvarande livssituationen. Intressant är ändå att en del köpte stadens subventionerade tjänster, så som mattjänst eller städtjänst, men detta upplevde eller uppfattade de inte som socialservice eller socialvård. Attityderna gentemot att kontakta socialmyndigheterna var bland den äldsta generationen för det mesta negativa, men själva folkpensionen verkade pensionärerna inte uppfatta som en socialförmån. Folkpensionen, det eventuella eventuellt bostadsbidraget eller de subventionerade medicinerna verkade folkpensionärerna uppfatta snarare som rättigheter än som socialförmåner.

Alla de jag intervjuade bodde ännu hemma och en del hade funderat över var de skulle bo i fall de inte längre skulle kunna bo hemma. Många var ändå omedvetna om hur allt sedan skulle ordnas, var de skulle bo och hur ekonomin skulle se ut. De flesta ansåg också sig ha för lite kunskap om den kommunala vården och de olika bidragsmöjligheterna. De flesta ansåg informeringen vara dålig och de visste inte hur de skulle få reda på om alla möjligheter till hjälp i fall hälsan skulle bli sämre. Det uttrycktes därmed en oro över hur ekonomin skulle räcka till om hälsan skulle brista eller om man skulle måsta flytta bort hemifrån. Tidigare forskning visar att det är typiskt för pensionärer i åldern 80-85 att oro sig över att bli beroende av andra människor. I den åldern är det ändå vanligt att autonomin minskar och beroendet av andra människor ökar. En undersökning av Laitalainen et al. (2008) som utreder pensionärernas hälsa och hälsobeteende i Finland visar att social otrygghet skapas främst av små pensionsinkomster samt rädslan av att hamna in på en anstalt, drabbas av minnesförlust och bli beroende av andra människor.

En allmän förklaring till att ekonomin upplevdes vara tryggad var, som tidigare nämnt, att de flesta hade andra ekonomiska tillgångar och/eller egendom än bara folkpensionen och/eller att de bodde tillsammans med sin make/maka. De flesta av de intervjuade bodde också i en lägenhet som de ägde. De som bodde på hyra fick i de flesta fallen ett bostadsbidrag. Många av de som ägde sin lägenhet hade köpt lägenheten redan i den arbetsföra åldern, vilket betyder att de knappast längre hade något eventuellt bostadslån kvar. De flesta ägde inte något annat än sin lägenhet, men många hade ändå besparingar som de sade skapa en ekonomisk trygghet.

Genom att jämföra sin livssituation som pensionär med sin och övriga finländares situation förut, upplevde de intervjuade sig ha det bra nu som pensionär. Intressant är också att de flesta intervjuade inte ansåg att pensionärerna eller ens folkpensionärerna har det svårast i Finland i dag. Många tyckte att barnfamiljer och arbetslösa har det ekonomiskt svårare. Endast få av informanterna var bekymrade över dagens pensionärer. I följande kapitel går jag avslutningsvis över till att sammanfatta, diskutera och problematisera mina resultat.

8 DISKUSSION OCH SLUTSATSER

I min avhandling var jag intresserad av att studera 65–85-åriga svenskspråkiga folkpensionärers upplevelser av sin ekonomiska och sociala trygghet. Jag valde ett livsloppsperspektiv för min forskning, eftersom att jag på basis av tidigare forskning antog att livsloppet kan inverka på hur man upplever sin ekonomiska och sociala trygghet. En central utgångspunkt för livsloppsperspektivet var även att män och kvinnor respektive äldre och yngre generationer av folkpensionärer kan uppleva sin trygghet på varierande vis av varierande orsaker.

8.1 Studiens centrala resultat

De intervjuade folkpensionärernas beskrivningar tyder på att de upplevde sin ekonomiska situation som trygg och de även var relativt nöjda med den, trots deras objektiva sätt låga inkomster. Något liknande mönster går även att finna bland de folkpensionärer som deltog i survey-undersökningen (se kapitel 7.4). Denna nöjdhetsparadox har man i tidigare forskning gett bland annat psykologiska förklaringar om att individen anpassar sig till sin situation och accepterar den som den är. Paradoxen har också förklarats genom att påvisa att ju bättre hälsa och ju flera sociala kontakter man har desto nöjdare är man med sin ekonomi (se t.ex. Palomäki 2009). Min avhandling erbjuder en ny infallsvinkel i förklaringen av nöjdhetsparadoxen genom att illustrera att det samhälle man växt upp i och de livserfarenheter man har som medlem av en viss generation kan påverka de förväntningar och upplevelser man har gällande sin välfärd.

Intervjuerna synliggjorde att många av folkpensionärerna hade vuxit upp och levt sitt vuxenliv med ganska knappa tillgångar, vilket ledde till att förväntningarna gällande ekonomin i pensionsåldern inte förefall vara höga. Pensionsåldern utgjorde därför för många folkpensionärer ingen stor förändring i det ekonomiska, varken mot det positiva eller negativa. Ett undantag i detta sammanhang utgör de folkpensionärer, ofta män, som nog arbetat som företagare under sitt livslopp och kanske fått en god inkomst av sitt arbete, men som inte varit berättigade till en lagstadgad arbetspension. Ett annat undantag utgör de kvinnor för vilka folkpensionen är den första egna, regelbundna

inkomsten. För dessa kvinnor anser jag i likhet med Snellman (2009) att folkpensionen kan utgöra en källa till en bättre ekonomi än under tidigare av livet, vilket inverkar positivt på upplevelsen av den ekonomiska tryggheten.

Trots de olika livsloppen framträdde det inte så tydliga skillnader i männens och kvinnornas upplevelser eller uppfattningar av sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern som jag hade förväntat mig. Skillnaderna mellan männen och kvinnorna framkom främst gällande livsvägarna till att få folkpension och sakna arbetspension. Kvinnorna hade ofta av samhälleliga, normenliga, individuella eller hälsorelaterade skäl stannat hemma med barnen och/eller tagit hand om sina föräldrar, vilket hindrat dem från att delta i arbetslivet under en längre period och/eller att utbilda sig. Kvinnorna med full folkpension hade därmed antingen varit hemmafruar hela livet eller stannat hemma till en stor del av livet och dragit omsorg om sina barn och/eller föräldrar. Alla av männen hade i sin tur jobbat och orsaken till att de erhöll full folkpension hade i stället att göra med hälsoproblem och arbete ”utanför” det finska lönearbetet.

Genom att jämföra sin livssituation med finländares situation tidigare i historien upplevde folkpensionärerna sig ha det relativt bra ställt. Ur vissa synvinklar ter sig de olika generationer jag intervjuat alltså snarare som *en* generation vars syn på ekonomisk trygghet och nöjdhet starkt formats av krigshändelser och ekonomisk knapphet samt fattigstoltheten. En orsak till att generation (1) och generation (2) på många vis påminner om varandra i sina beskrivningar och upplevelser kan bero på att de intervjuade folkpensionärernas livslopp enligt min tolkning inte påverkats starkt av samhällsutvecklingen inklusive socialpolitiken kanske delvis för att pensionärerna vuxit upp på landsbygden eller i småstäder och för att de utfört en annan typ av arbete än traditionellt lönearbete och dessutom i några fall lidit av hälsoproblem. Välfärdsstatens uppkomst och utveckling samt de nya ”möjligheter” som den socialpolitiska utvecklingen medförde, bland annat gällande kvinnornas bättre möjligheter att delta i arbetslivet, reflekteras därmed tämligen svagt i de intervjuades livsberättelser. Däremot kan man påpeka att välfärdsstatens betydelse i varje fall träder fram i folkpensionärernas liv i samband med att de erhåller folkpension. Dessutom finns välfärdssystemet invävt i många av de intervjuades livsberättelser i form av hälso- och sjukvårdsservice som en del varit beroende av under stora delar av sitt liv.

Även om folkpensionärerna inte själva hittade ord för att beskriva sin generationstillhörighet och/eller -medvetenhet fann jag vissa nyckelerfarenheter i de intervjuade folkpensionärernas liv som kan inverka på deras uppfattningar om sin ekonomiska trygghet. Jag tolkar att krigserfarenheterna och den ekonomiska knappheten utgjorde nyckelerfarenheter både för generation (1) och generation (2), även om det fanns små skillnader i beskrivningarna. Det intressanta som kom fram var att både generation (1) och generation (2) verkade jämföra sin ekonomiska och sociala trygghet snarare med sina föräldrars generationer än med sin egen generation. Nyckelerfarenheterna förefaller inverka positivt på nöjdhetsparadoxen i den mån att de har en betydelse för hur folkpensionärerna uppfattar sin egen trygghet och hurudan bild de har av vad ekonomisk trygghet innebär. Hur man uppfattar ekonomisk trygghet och vad man anser att en ekonomisk trygghet innebär kan därmed enligt mig påverkas av generationens gemensamma erfarenheter, dvs. nyckelerfarenheter samt av en generationsmedvetenhet som skapas av de gemensamma erfarenheterna och en vi-anda (se Purhonen 2008b).

Ur andra synvinklar fanns det dock variationer i generationernas syn på ekonomisk och social trygghet. Även om nyckelerfarenheterna var lika och de flesta intervjuade verkade jämföra sin situation med sina föräldrars så tycktes de yngre av de intervjuade ändå uttrycka det som jag kallade för en ”fattigstolthet” i en färre grad än de äldre. De äldsta av de intervjuade hade en stark princip om att klara sig själv och sträva efter ekonomiskt oberoende, medan 1940-talisterna var mera positivt inställda mot att ta emot samhällelig hjälp. Stoltheten i att klara sig självständigt förefaller därmed vara generationsbunden och kan delvis inverka positivt på den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten. Fattigstoltheten gör fattigdomen till en dygd, vilket gör att stigmat gällande fattigdomen försvinner. Jag fick den bilden att det för de äldsta intervjuade var en principalsak att klara sig själv och att leva sparsamt. De låga konsumtionsbehoven och självständigheten uttrycktes därmed som dygder. Även om generation (1) inte direkt uttryckte sig vara nöjdare än generation (2) uttryckte de en tydligare fattigstolthet, vilket kan för sin del delvis förklara nöjdhetsparadoxen i synnerhet i generation (1).

Även om de äldsta folkpensionärerna uttryckte fattigstoltheten tydligare var de låga konsumtionsbehoven något som både generation (1) och generation (2) lyfte fram. De låga konsumtionsbehoven som folkpensionärerna hade kom fram i intervjusvaren både gällande männen och kvinnorna. Detta kan utgöra en ytterligare förklaring till

nöjdhetsparadoxen. De intervjuades kommentarer om sina låga konsumtionsbehov stämmer överens med tidigare forskning i den mån att tidigare forskning om pensionärers konsumtion visat att pensionärer i allmänhet inte har samma benägenhet att konsumera som de yngre. T.ex. Niemeläs studie (2008) visar att ålder och konsumtion har ett tydligt samband i och med att konsumtionsbenägenheten minskar i och med att åldern stiger. Äldre konsumerar enligt studien i större utsträckning än de yngre främst förnödenheter, så som mat och mediciner (ibid.). Om konsumtionsmöjligheterna motsvarar konsumtionsbehoven kan ekonomin i sin tur subjektivt upplevas vara bättre än den objektivt sätt är (Weidekamp-Maicher & Naegele 2007). Resultaten i föreliggande avhandling överensstämmer med forskningen om de sjunkande konsumtionsbehoven i pensionsåldern, men de tyder även på att det inte är enbart åldern i sig utan även folkpensionärernas livslopp och generationstillhörighet (och med den sammanhängande värderingar och normer) som inverkar på deras syn på konsumtionsbehoven. Som tidigare nämnt verkade i synnerhet den äldre generationen uttrycka en fattigstolthet och enligt mig kan den kopplas till de låga konsumtionsbehoven och förklara nöjdhetsparadoxen till en del.

Den upplevda ekonomiska tryggheten bland folkpensionärerna skapas även av andra aspekter än ovannämnda, nämligen av egendom, besparingar och samboende. De intervjuade folkpensionärerna uttryckte att de inte skulle klara sig endast på sin pension, utan att egendom och besparingar är nödvändiga. Pensionsinkomsten ensam erbjöd därmed för de flesta inte den enda källan till ekonomisk trygghet. Vidare utgjorde partnern en viktig källa till ekonomisk trygghet. Detta framkommer även av enkätmaterial som samlats in bland folkpensionärerna; de folkpensionärer som bor med sin maka/make har statistiskt sätt en ökad ekonomisk trygghet via sitt samboende (Airio et al., i tryck). Enkätdata visade också att folkpensionärer som bor i en aktielägenhet upplever färre ekonomiska svårigheter än de som bor på hyra (ibid.). Tidigare forskning (t.ex. Niemelä 2008, 57) visar likaså att bostadsägandet är den mest typiska formen egendom i Finland och att det faktum att en stor del av den åldrande befolkningen bor i en lägenhet de äger underlättar deras ekonomiska situation. Samma utredning visar att undersökningar som gjordes i slutet av 1990-talet vars uppgift var att utreda hur över 60-åringar upplever sin ekonomiska välfärd visade att största delen av åldringarna upplevde sin ekonomi vara tryggad. Utredningen visade även att den ekonomiska tryggheten skapades av inkomster och pensioner samt ägandet av en lägenhet och innehavandet av egendom (ibid.). Detta reflekteras även i det material jag

undersökt, eftersom de flesta av folkpensionärerna hade andra ekonomiska tillgångar än sin folkpension.

Den sociala tryggheten skapades i sin tur av familjen, vänner, en relativt god hälsa och av möjligheten att bo hemma. Dessutom verkade känslan av att vara oberoende av andra och klara sig självständigt vara viktigt för de intervjuade folkpensionärerna. Att kunna bo självständigt kräver ändå ett relativt gott hälsotillstånd och en del av pensionärerna var oroliga över vad som skulle hända om hälsan skulle försvagas. Också tidigare forskning har visat att en god hälsa kan öka känslan av ekonomisk trygghet, medan en försvagad hälsa kan leda till en ökad ekonomisk otrygghet (Tuominen 2008, 18).

Jag tolkar vidare att den okunskap och de delvis negativa uppfattningarna som de intervjuade folkpensionärerna hade om socialservicen och äldreboendet kan orsaka en upplevelse av en ekonomisk och social otrygghet ju äldre folkpensionärerna blir. En oro över att inte få den hjälp man behöver av kommunen, familjen eller någon tredje instans hänger också enligt tidigare forskning ofta ihop med känslan av otrygghet och ensamhet (Villikko, Finne-Soveri & Heinola 2010). Gällande dessa frågor och uppfattningar delar män och kvinnor tämligen likartade upplevelser, men däremot finns det större variationer mellan generationerna: som tidigare nämnt var den yngre generationen av folkpensionärerna mindre negativ gentemot att kontakta socialmyndigheterna. Okunskapen om socialservicen fanns ändå bland alla de intervjuade, men det kan delvis förklaras med att de intervjuade inte ännu behövt fundera över vad de skulle göra i fall deras livssituation skulle förändras.

Faran med att man anpassar sig till låga inkomster kan enligt en del forskare leda till att individen i fråga inte handlar för att försöka ändra sin situation, vilket i sin tur kan leda till långtidsfattigdom (Olson & Schober 1993). På basis av mina intervjuer förefaller den ekonomiska knappheten under livsloppet och särskilt under pensionsåren ändå snarare hänga samman med strukturella och samhällseliga orsaker samt individuella utmaningar och val i livet än med att de intervjuade folkpensionärerna skulle ha så att säga "gett upp" och anpassat sig till sina låga inkomster. Som ålderspensionärer har de dessutom svårt försöka höja sina inkomster.

Sammanfattningsvis visar föreliggande avhandling att det finns också andra förklaringar till upplevelsen av den ekonomiska och sociala tryggheten än bara de faktiska

inkomsterna. Det fanns också flera olika vägar till ”folkpensionärsskapet” och inkomsterna bland folkpensionärerna varierade (en del fick t.ex. en utlandspension som inte inverkat på rätten till full folkpension). Mängden egendom och kapital varierade likaså och levnadsförhållandena bland de intervjuade var relativt annorlunda beroende på hur de bodde med mera. Det är därmed viktigt att inte dra alla folkpensionärer över en kam eller att anta att de har en liknande levnadsstandard trots sina liknande pensionsinkomster. Folkpensionärer är därmed inte är en homogen grupp, trots att de folkpensionärs män jag intervjuade haft liknande livslopp med knappa ekonomiska resurser i barndomen, något annat arbete än lönearbete i vuxenlivet, en låg utbildning och olika, främst hälsorelaterade, skäl till att inte ha kunnat jobba fram till pensionsåldern och trots att kvinnorna ofta levt ett liv präglat av omsorg av barnen och/eller föräldrarna och deltagit i arbetslivet i en begränsad utsträckning. I denna avhandling fokuserade jag ändå bara på finlandssvenska folkpensionärer, vilket kan ha en inverkan på resultaten.

Den nordiska välfärdsmodellen grundar sig på tanken om medborgarnas gemensamma ansvar (Niemelä & Salminen 2006, 65). Detta har gällt från början av utvecklandet av den nordiska och finska välfärdsmodellen. Denna utgångspunkt har också format det finska socialförsäkringssystemet (ibid.) Dessutom garanterar som tidigare nämnt grundlagens 19§ ett grundskydd för alla medborgare. Hur kan man då försäkra ett skäligt grundskydd för folkpensionärer, då deras inkomstnivå och egendom varierar stort beroende på livsloppet, bakgrund, besparingar med mera? Avhandlingen visar också att deltagandet i arbetslivet inte tryggt en arbetspension för folkpensionärerna, vilket betyder att folkpensionärerna i många fall är beroende av folkpensionen, trots eventuella andra tillgångar. Avhandlingen lyfter därmed fram frågan om man kan uppleva ekonomisk och social trygghet om man får full folkpension, men saknar egendom, besparingar och andra ekonomiska tillgångar och dessutom lever ensam i en hyreslägenhet. Visserligen har man då rätt till ett bostadstillägg och eventuellt andra social- och hälsovårdsförmåner, men frågan är om förmånerna räcker till för att uppnå en skälig levnadsstandard som pensionär. De intervjuade verkade trots allt vara av den åsikten att endast folkpension inte räcker till för en skälig levnadsstandard om man inte har egendom, besparingar eller en maka/make/sambo.

Även om folkpensionärerna lyfte samboendet eller makans/makens inkomster som en trygghetsfaktor kan man också ifrågasätta om äktenskapet eller samboendet kan utgöra en trygghetsfaktor i ett längre perspektiv. Den ursprungliga tanken bakom folkpensionen och garantipensionen är ändå att de skall kunna utgöra en minimipension som man kan leva på, utan att man behöver leva med en partner, sälja egendom eller ty till besparingar.

En annan relaterande fråga är om folkpensionärerna är tillräckligt medvetna om och villiga till att ansöka om ytterligare ekonomiskt stöd utöver folkpensionen i fall de behöver det. Vad gäller de intervjuade verkade de ha dåliga kunskaper och delvis också negativa attityder gentemot att ansöka om hjälp. Som Villikko et al. (2010) påpekar har det centrala inom den nationella ålderdomspolitiken varit att preventivt öka välmående bland den åldrande befolkningen, men i mitt intervjumaterial verkade det som att pensionärerna var beredda att få samhällelig hjälp först då det inte skulle finnas andra alternativ. På basis av intervjuerna anser jag därmed att vikten av koordineringen och informeringen av tjänster, service och socialskydd för äldre bör betonas allt mera.

Avhandlingen bidrar till forskningsområdet gällande de äldres subjektivt upplevda ekonomiska och sociala trygghet genom att belysa livsloppets, könets och generationens betydelse för den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten i pensionsåldern. Könet och generationen är aspekter som är lite uppmärksammade i nationell forskning gällande upplevd välfärd. Ett generationsperspektiv visade att den uppväxt och den samhällskontext man levt i kan ha en inverkan på de uppfattningar man har av vad ekonomisk och social trygghet innebär. Könsperspektivet skapade i sin tur en förståelse av de manliga och kvinnliga folkpensionärernas olika livslopp och valmöjligheter som lett till den ekonomiska och sociala situation de har idag. Könsperspektivet bidrog därmed till att uppmärksamma de socialpolitiska strukturer samt de normer och värderingar som påverkat kvinnornas ekonomiska trygghet under deras livslopp. Livsloppsperspektivet lyfte likaså fram de händelser som lett till att folkpensionärerna trots deltagande i arbetslivet blivit utan arbetspension. Livsloppsperspektivet bidrog därmed till att visa hur den socialpolitiska utvecklingen utgått ifrån lönearbete och en normalbiografi som innebär ”traditionellt” lönearbete i Finland fram till pensionsåldern. Genom att få pensionärernas egen röst hörd gav avhandlingen också en mera nyanserad bild av folkpensionärerna än tidigare forskning. En analys om hur folkpensionärer upplever sin ekonomiska och sociala trygghet mot bakgrunden av sitt

livslopp och i förhållande till sin generation och sitt kön gav därmed ny kunskap om folkpensionärernas subjektiva erfarenheter som är av relevans inom sociologisk, socialpolitisk och socialgerontologisk forskning.

8.3 Framtida forskning

I denna avhandling har jag utgått ifrån att livsloppet, det samhälle man vuxit upp i och den generation man tillhör är av betydelse för hur man upplever sin ekonomiska och sociala trygghet i pensionsåldern. I och med att kulturen har blivit allt mångsidigare anser ändå bland annat Purhonen att en mannheimsk analys om generationer kan börja vara föråldrad (Purhonen 2008b, 183). Purhonen anser att den stora åldersklassen kan vara den sista generationen som i någon form är tillämpbar på Mannheims teori som tidigare behandlats i och med att man ännu bland den stora åldersklassen kan finna erfarenheter som förenar massorna. Detta förklarar Purhonen med att det i Finland innan de stora åldersklasserna rådde åtminstone någon form av en enhetlig kultur, medan den nu är mera splittrad (2008b). Detta påstående hänger ihop med debatten om livsloppen är mindre standardiserade och mindre institutionaliserade idag än tidigare. Detta är en viktig fråga med tanke på hur man analyserar bland annat socialpolitikens betydelse för livsloppen. En fråga för framtida forskning är därmed i vilken grad man ännu kan anse att socialpolitiken och de olika samhälleliga strukturerna kan styra och forma våra livslopp och därmed inverka på vår ekonomiska och sociala trygghet i ålderdomen.

Frågan om i vilken mån välfärdsstaten numera kan anses forma individers livslopp diskuteras bland annat av Heidi Gautun (2007) i hennes artikel ”*Välfärdsstatens formning av individens livslopp*”. I artikeln tar Gautun upp också hur familjenormerna och kulturen inverkar på socialpolitiken och därmed på livsloppet. Utgångspunkten i Gautuns artikel är att övergången till ett modernt industrisamhälle betydde för många länder en övergång till det som man kallar för ett välfärdssamhälle. I övergången tog staten åt sig en större makt i att reglera individens liv genom regler som legitimerar olika övergångar och sociala institutioner i individens liv. Staten började med andra ord forma individers liv i en starkare grad genom sin socialpolitik. Detta kallas för en institutionalisering av livsloppen, vilket innebär att livsloppet till en viss grad standardiseras och normalbiografier skapas. Institutionaleringen av livsloppen hänger därmed ihop med moderniseringen (ibid.). Gautun skriver ändå att europeiska

livsloppsforskare hävdat att livsloppen håller på att bli deinstitutionaliserade i och med det individualiserade samhället. Det individualiserade samhället har därmed gjort individers livslopp mera komplexa, vilket innebär att det är svårare att förutsäga hur individens liv formas. Därför anser en del forskare att utgångspunkten i att välfärdsstaten med dess socialpolitik formar livsloppet kan i vissa fall vara mindre relevant idag än de första årtiondena efter andra världskriget då det moderna industrisamhället växte fram (ibid.).

Till exempel Lutz Leisering (2003) menar att dagens (post)moderna livslopp formas starkt av socialpolitiken och välfärdssamhället, medan livsloppen under industrialismens tid styrdes främst av familjen och arbetet. Leisering menar vidare att individualismen gjort livsloppen mindre förutsägbara (ibid.). Också Bauman (2000) menar att dagens samhällen är ”flytande”, med vilket han avser att individerna inte längre är lika beroende av sin status, klass, bakgrund i och dylika strukturer, utan att individen fått ett större handlingsutrymme och att livet är mindre strukturerade. En mera aktuell utgångspunkt kunde enligt en del forskare därmed vara att beakta hur välfärdsstaten anpassar sig till de stora variationerna i individernas livslopp som vuxit fram i och med individualiseringens ideal som förespråkar för en större autonomi och större valmöjligheter för den enskilde individen (Gautun 2007, 61-62).

Även om livsloppen kan anses ha blivit deinstitutionaliserade anser jag ändå lika som t.ex. Settersten (2003c, 191) att en uppmärksamhet vid livsloppen som ett koncept och en metod behövs fortfarande för att kunna förbättra den socialpolitiska planeringen och struktureringen. Visserligen kommer välfärdssamhället att möta nya risker och utmaningar, men jag anser inte att individualiseringen skulle ha eliminerat de strukturer och institutioner som formar individernas livslopp. Till de strukturer som formar livsloppet hör enligt mig fortfarande socialpolitiken med bland annat dess pensionssystem. Därmed anser jag att också framtida forskning bör beakta samhällsstrukturer och socialpolitikens betydelse för individens livslopp och därmed upplevelser om sin välfärd.

I framtida forskning anser jag det också fortsättningsvis viktigt att beakta könets betydelse för upplevelsen av ekonomisk och social trygghet. Fördelen med att beakta könet är att det ger en möjlighet att analysera i vilken mån de olika livsvillkor män och kvinnor har påverkar de subjektiva upplevelserna individerna har av sin välfärd. I mitt

material kommer det fram att i synnerhet kvinnorna inte alltid kunnat påverka sitt livslopp gällande sin utbildning eller sitt deltagande i arbetslivet, eftersom möjligheterna varit begränsade av samhällliga och kulturella strukturer. Socialpolitikens roll för kvinnornas välfärd är därmed ett viktigt tema som kunde ännu tydligare tas fram i framtida forskning som kombinerar ett livsloppsperspektiv med subjektivt upplevd välfärd.

Ett ytterligare tema där könsaspekten är viktig att beakta är fattigdomsforskningen gällande distributionen av medel inom familjen. Forskning gällande ekonomisk välfärd har ofta fokuserat på att mäta inkomsterna och välfärden inom hushåll, vilket gjort individuella fattigdomsrisker och upplevelser osynliga. Forskning som har familjen eller hushållet som utgångspunkt kan ändå lätt osynliggöra i synnerhet kvinnors fattigdom, eftersom det inte alls är en självklarhet att medlen delas jämlikt inom hushållen. Allen (1989) skriver i sin forskningsredogörelse "Feminization of poverty and its economic determinants" att det skulle vara viktigt att beakta fattigdomsupplevelser på individnivå för att undvika antaganden om jämlik distribuering av medel inom familjen. Jag anser att detta är ett viktigt forskningsområde som skulle kräva en större utredning.

I denna avhandling och i tidigare forskning kommer det fram att inkomstnivån, eller i detta fall pensionsnivån, inte berättar mycket om de faktiska levnadsförhållandena eller om den upplevda ekonomiska och sociala tryggheten. Samtidigt tyckte de flesta intervjuade folkpensionärerna att de inte skulle klara sig ekonomiskt enbart på folkpensionen. Subjektiviteten i upplevelserna och de övriga ekonomiska tillgångarna som folkpensionärerna har kan göra det också svårt att uppskatta vad en lämplig nivå på den fulla folkpensionen kunde vara. Trots att enbart inkomsterna inte berättar hur en person upplever sin ekonomiska situation kan man ändå anse att det finns en viss konsumtionsnivå som kan anses vara skälig. Därför tycker en del forskare, att fattigdomsforskningen borde i stället för inkomster fokusera på levnadsförhållanden och konsumtionsbrister (se Niemelä 2005, 470). Weidekamp-Maicher & Naegele (2007) anser att viktigare än de faktiska inkomsterna är den levnadsstandard som en viss inkomstnivå kan möjliggöra. Individuer som upplever sig med sina ekonomiska resurser kunna uppnå en tillräcklig levnadsstandard är nöjdare än de som inte upplever sig kunna nå en viss levnadsstandard. Inkomster kan därmed anses vara resurser för att kunna tillfredsställa vissa konsumtionsbehov. Man är med andra ord nöjd så länge som man kan konsumera det som man själv upplever som viktigt (ibid.). Palomäki (2009)

påpekar att det är viktigt att även en pensionär med små inkomster kan uppleva att hon/han kan ta del av den för pensionärer typiska konsumtionsstilen. Också i Finlands nationella pensionsrapport (2005) påpekas det att det är viktigt att se till att pensionärer kan njuta av en sådan levnadsstandard att de kan få sin del av den ekonomiska välfärden och kan aktivt delta i det samhälleliga, sociala och kulturella livet. Därmed argumenterar jag att en fokus på konsumtionsmöjligheter- och brister kunde vara relevant för framtida forskning gällande upplevd ekonomisk och social trygghet.

I framtida forskning om folkpensionärer blir det också viktigt att analysera hur det går för följande generationer av folkpensionärer. Hur kommer, t.ex. invandrare och särskilt invandrarkvinnor som ofta varit åtminstone en viss tid utanför arbetsmarknaden att uppleva sin ekonomiska trygghet som pensionärer? Min avhandling är kulturbunden till finlandssvenskar, dvs. jag beaktar inte etniciteten eller den kulturella diversiteten, men jag anser det viktigt att i framtida forskning beakta också de etniska minoriteternas upplevelser bland folkpensionärer.

Även om en del av de intervjuade blivit beviljade garantipension redan då intervjuerna utfördes hade ändå största delen av de som besvarade enkäterna inte blivit beviljade garantipension ännu vid den tidpunkten då undersökningen utfördes. Det är därmed svårt att uppskatta garantipensionens effekter ännu i detta skede. I framtida forskning kunde det ändå vara intressant att se vilken effekt garantipensionen haft på folkpensionärernas upplevda ekonomiska och sociala trygghet.

Litteratur

Airio, I., Blomberg, H., Kangas, O., Kroll, C., & Niemelä, M. (i tryck). Kansaneläkeläisten taloudellinen ja sosiaalinen turva. I Airio, I. (red.), *Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa – kansalaisten käsitykset ja odotukset*. Kelan Teemakirja-sarja.

Ahonen, K. & Bach-Othman, J. (2009). *Vanhuusköyhyyden jäljillä – kotitalouden rakenteen merkitys sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin kahdeksassa EU-maassa*. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2009:8. Helsingfors: Edita Prima Oy.

Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. (1994). *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Helsingfors: WSOY.

Allen, T. (1989). *Feminization of poverty and its economic determinants*. Tutkimusselosteita 89/1989. Helsingfors: Työväen taloudellinen tutkimuslaitos.

Alwin, D.F. & McCammon, R.J. (2003). Generations, Cohorts, and Social Change. I Mortimer, J. T. & Shanahan, M. J. (Red.), *Handbook of the Life Course* (ss. 23-49). New York: Springer.

Arber, S. & Evandrou, M. (1993). Mapping the Territory – Aging, Independence and Life Course. I Arber, S. & Evandrou, M. (Red.), *Ageing, Independence and Life Course* (ss. 9-26). London: Jessica Kingsley Publishers.

Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Chenail, R.J. (2010). Getting Specific about Qualitative Research Generalizability. *Journal of Ethnographic & Qualitative Research*, 5, 1-11.

Eläketurvakeskus. (2012). Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2011. Helsingfors: Erweko Oy. Tillgängligt på:

http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/tilastojulkaisut/tilastovuosikirjat/tilasto_suomen_elakkeensaajista_2011_7.pdf. Hämtat 9.2.2013.

Eskola, J & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tammerfors: Vastapaino.

Estes, C. L. (2003). *Social theory, Social Policy and Ageing- A Critical Introduction*. Berkshire: Open University Press.

Finnäs, F. (1997). Social integration, heterogeneity and divorce: The case of the swedish-speaking population in Finland. *Acta Sociologica* 40, 263-277.

FPA. (2012). Statistisk årsbok 2011. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Gautun, H. (2007). Velferdsstatens forming av individers livsløp. *Nordisk sosialt arbeid* 1, 56-63.

Gunnarsson, E. (2000). Kvinnors fattigdom – könsperspektivet i forskningen om socialbidrag och fattigdom. *Socialvetenskaplig tidskrift* 1–2, 57-71. Tillgängligt på: <http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/2000/Kvinnors%20fattigdom%20av%20Evy%20Gunnarsson.PDF>. Hämtat 15.3.2011.

Gunnarsson, E. (2002). Det utsatta livsloppet i skuggan av de gynnade generationerna – Om medelålders och äldre kvinnors försörjning. *Socialvetenskaplig tidskrift* 4, 357-374. Tillgängligt på: <http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/2002/Det%20utsatta%20livsloppet%20i%20skuggan%20av%20de%20gynnade%20generationerna.%20Om%20medel%C3%A5lders%20och%20%C3%A4ldre%20kvinnors%20f%C3%B6rs%C3%B6rjning%20av%20Evy%20Gunnarsson..PDF>. Hämtat 15.3.2011.

Gunnarsson, E. (2009). The welfare state, the individual and the need for care: older people's views. *International Journal of Social Welfare* 18(3), 252-259. Tillgängligt på: <http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=41554167&EbscoContent=dGJyMMv17ESeprE4wtvhOLCmr0qeprNSsK24S7aWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGrEizprRLuePfgex%2BEu3q64A&D=a9h>. Hämtat 15.3.2011.

Hansen, T., Slagsvold, B., & Moum, T. (2008). Financial Satisfaction in Old Age: A Satisfaction Paradox or a Result of Accumulated Wealth. *Social Indicators Research*, 89 (2), 323–347.

Henretta, J. C. (2003). The Life-Course Perspective on Work and Retirement. I Settersten A. R. Jr, *Invitation to the Life-Course – Toward New understandings of Later Life* (ss. 85-106). New York: Baywood Publishing Company.

Hoikkala, T. (2008). *Suuret ikäluokat ja työ*. I Purhonen, S., Hoikkala, T., & Roos, J. P (red.), *Kenen sukupolveen kuulut?: suurten ikäluokkien tarina* (ss.68–88). Helsingfors: Gaudeamus.

Hyypä, M. T. & Mäki, J. (2001). Why do Swedish-speaking Finns have longer active life? An area for social capital research. *Health Promotion International* 16, 55–64.

Häggman, K. (1997). *Suurten muutosten Suomessa- Kansaneläkelaitos 1937–1997*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Häkkinen, A., Linnanmäki, E., & Leino-Kaukiainen, P. (2005). *Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät*. I Karisto, A. (Red.), *Suuret ikäluokat* (ss. 61–91). Tammerfors: Vastapaino.

Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (2008). *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Karisto, A., Takala, P., & Haapola, I. (1998). *Finland i förvandling: levnadsstandardens, livsföringens och socialpolitikens utveckling i Finland*. Borgå: WSOY.

Karisto, A. (2005). *Suuret ikäluokat kuvastimessa*. I Karisto, A. (Red.), *Suuret ikäluokat* (ss.17–60). Tammerfors: Vastapaino.

Kautto, M., Palomäki, L-M., Rantala, J., & Tuominen, E. (2009). Eläkeläisten tulot ja kokemukset toimeentulosta. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (3), 290–302.

Kortteinen, M. (1982). *Lähiö- Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsingfors: Otava.

Kortteinen, M. (1992). *Kunnian kenttä – Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Kuula, A. (2006). *Tutkimusetiikka – Aineistojen ja hankinta, käyttö ja säilytys*. Jyväskylä: Vastapaino.

Laitalainen, E., Helakorpi, S. & Uutela, A. (2008). *Eläkeikäisen väestön terveyskäyttäytyminen ja terveys keväällä 2007 ja niiden muutokset 1993 – 2007*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B14/2008. Helsingfors: Yliopistopaino.

Leisering, L. (2003). Government and the Life Course. I Mortimer, J.T. & Shanahan M. J. (Red.), *Handbook of the Life Course* (ss. 205-225). New York: Springer.

Mannheim, Karl. (1928). Das Problem der Generationen. *Kölner Vierteljahreshefte für Soziologie* 7 (1928/29), 157-184. Ref. Hoikkala (2008), Purhonen (2008b).

Moisio, P. (2009). *Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa: - Selvitys sosiaaliturvan kokonaisuudistus (Sata)- komitealle*. THL, Avauksia 9/2009. Helsingfors: Valopaino Oy.

Morgan, L. A., & Kunkel, S. R. (2011). *Aging, Society and the Life Course*. New York: Springer Publishing Company.

Muuri, A. (2009). Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää?. *Janus* 17 (1), 55–64.

Mäkelä, K. (1990). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. I Mäkelä, K. (red.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* (ss. 42–61). Helsingfors: Gaudeamus.

Niemelä, M. (2005). Tulot, kulutus ja toimeentulo. *Janus* 13 (4), 468 – 475.

- Niemelä, H. & Salminen, K. (2006). *Den sociala tryggheten i Finland*. Helsingfors: Folkpensionsanstalten. Tillgängligt på:
[http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/\(WWWAllDocsById\)/13047CF3B07338C4C225744A0029D8C3/\\$file/densociala.PDF](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/(WWWAllDocsById)/13047CF3B07338C4C225744A0029D8C3/$file/densociala.PDF). Hämtat 1.4.2011.
- Niemelä, M. (2008). Ikääntyvän väestön kulutustapojen muutokset vuosina 1966–2001. I Tuominen, E. (red.), *Näkökulmia eläkeläisten hyvinvointiin – toimeentulosta kulutukseen ja ajankäyttöön* (ss.31–64). Pensionsskyddscentralens rapporter 2008:4. Helsingfors: Multiprint Oy.
- Olson, G. I., & Schober, B. I. (1993). The satisfied poor- Development of an Intervention-Oriented Theoretical Framework to Explain Satisfaction with a Life in Poverty. *Social Indicators Research*, 28:2, 173–193.
- Palomäki, L-M. (2009). Mitkä tekijät selittävät pienituloisten eläkeläisten toimeentulokokemuksia?. *Yhteiskuntapolitiikka* 74, 542–553.
- Palomäki, L-M. (2011). Eläkeläisten kokemukset toimeentulosta. I Kautto, M. (Red.), *Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010*. Pensionsskyddscentralens rapporter 2011:4, 113–125. Vasa: Wasa Graphics Oy.
- Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare. *The Urban and Social Change Review* 11:1, 28–36. Ref. Gunnarsson (2000).
- Purhonen, S. (2005). Sukupolvikokemukset, sukupolvitietoisuus ja eliitti: Sukupolven ”ongelma” suurten ikäluokkien elämäntarinoissa. I Karisto, A. (Red.), *Suuret ikäluokat* (ss. 222–269). Tammerfors: Vastapaino.
- Purhonen, S. (2008a). Sukupolvikokemukset ja sukupolvitietoisuus suurten ikäluokkien elämäntarinoissa. I Purhonen, S., Hoikkala, T., & Roos, J. P (Red.), *Kenen sukupolveen kuulut?: suurten ikäluokkien tarina* (ss. 156–184) . Helsingfors: Gaudeamus.
- Purhonen, S. (2008b). *Johdanto*. I Purhonen, S., Hoikkala, T., & Roos, J. P (Red.), *Kenen sukupolveen kuulut?: suurten ikäluokkien tarina* (ss. 9-30). Helsingfors: Gaudeamus.

Rantala, J., & Suoniemi, I. (2007). *Eläkeläisten toimeentulo tulonjaon kokonaisuudessa*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2, Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 105. Helsinki: Multiprint Oy.

Regeringens proportion 50/2010 rd. Tillgängligt på <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=RP+50/2010&base=errp&palvelin=www.parlament.fi&f=WORD&kieli=ru>. Hämtat 15.2.2011.

Roos, J-P. (1987). *Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisen elämäkerroista*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysin vaiheet*. I Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (red.), *Haastattelun analyysi* (ss. 9-36). Tammerfors: Vastapaino.

Settersten, Richard A. Jr. (2003a). Propositions and Controversies in Life-Course Scholarship. I Settersten, Richard A. Jr (red.), *Invitation To the Life Course: Toward New Understanding of Later Life* (ss. 15-45). New York: Baywood Publishing Company.

Settersten, Richard A. Jr. (2003b). Age Structuring and the Rhythm of the Life Course. I Mortimer, J. T. & Shanahan Michael J. (red.), *Handbook of the Life Course* (ss.81-98). New York: Springer.

Settersten, Richard A. Jr. (2003c). *Rethinking Social Policy: Lessons of a Life-Course Perspective*. I Settersten, Richard A. Jr (red.), *Invitation To the Life Course: Toward New Understanding of Later Life* (ss.191-221). New York: Baywood Publishing Company.

Silverman, D. (2011). *Interpreting qualitative data: a guide to the principles of qualitative research*. London: Sage.

Snellman, M-L. (2009). *”Det är ju inte hela tiden bara lycka heller” -Äldre kvinnors berättade liv– om arbete, omsorg och åldrande i landsbygdsmiljö*. Avhandling i socialt arbete. Umeå: Centrum för Genusstudier, Genusforskarskolan.

Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti. (2005). Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2005:11. Helsingfors: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Tillgängligt på: <http://pre20090115.stm.fi/is1121342808622/passthru.pdf>. Hämtat 22.10.2012.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2011). *Perusturvan riittävyyden arviointiraportti*. THL, Avauksia 4/ 2011. Tillgängligt på: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/d4f9b358-3440-4894-9004-0cdfea621efe>. Hämtat 7.5.2011.

Tuominen, E. (red.). (2008a). *Näkökulmia eläkeläisten hyvinvointiin – toimeentulosta kulutukseen ja ajankäyttöön*. Pensionsskyddscentralens rapporter 2008: 4. Helsingfors: Multiprint Oy. Tillgängligt på: http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2139_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/tutkimusjulkaisut/raportit/nakokulmia_elakelaisten_hyvinvointiin_toimeentulosta_kulutukseen_ja_ajankayttoon_7.pdf. Hämtat 20.7.2011.

Tuominen, E. (2008). Eläkeläisten hyvinvoinnin jäljillä – katsaus viimeaikaiseen tutkimukseen. I Tuominen, E. (Red.), *Näkökulmia eläkeläisten hyvinvointiin – toimeentulosta kulutukseen ja ajankäyttöön*. Pensionsskyddscentralens rapporter 2008:4, (ss.13–38) . Helsingfors: Multiprint Oy.

Uusitalo, H. (1991). *Tiede, tutkimus ja tutkielma: johdatus tutkielman maailmaan*. Borgå: WSOY.

Vaarama, M., Moisio, P. & Karvonen, S. Hyvinvointipolitiikka 2010-luvulla. I Vaarama, M., Moiso, P. & Karvonen, S. (Red.), *Suomalaisten hyvinvointi 2010*, (ss.278–286). Helsingfors: Yliopistopaino. Tillgängligt på: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8cec7cec-5cf3-4209-ba7a-0334ecdb6e1d>. Hämtat 1.3.2011.

Villikko, A., Finne-Soveri, H., & Heinola, R. (2010). Ikäihmisten palvelutarpeet ja saatu apu. I Vaarama, M., Moiso, P., & Karvonen, S. (Red.), *Suomalaisten hyvinvointi 2010*, (ss. 44–59). Helsingfors:Yliopistopaino.

Virkkunen, G. (2010). *"Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin"- Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Weidekamp-Maicher, M. & Naegele, G. (2007). Economic Resources and Subjective Well-Being in Old Age. I Mollenkopf, H. & Walker, A. (Red.), *Quality of Life in Old Age -International and Multi-Disciplinary Perspectives*. *Social Indicators Research Series 31*, 65-84.

Öberg, P. (1997). *Livet som berättelse – Om biografi och åldrande*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

BILAGA 1. Intervjuguide för temaintervjuer

1. Bakgrundsfrågor:

- ålder, civilstånd, boende, familj, etc.

2. Livslopsrelaterade frågor:

- Kan ni berätta lite om Ert liv?
- Hurudan familj hade ni?
- Hur såg barndomen ut?
- Hur upplevde ni barndomen?
- Minnen från ungdomstiden?
- Vilka händelser från ungdomstiden upplever ni speciellt viktiga?
- Hurudan ekonomi hade er familj i er barndom/ungdom?
- Hurudana drömmar hade ni som ung om framtiden?
- Vad hände efter utgången från skolan?
- Hur såg livet ut i er arbetsföra ålder? (Ekonomi, familj, arbete, annat)
- Vad har varit den bästa tiden i livet? Varför?
- Vilka har varit de största utmaningarna/ de svåraste perioderna i livet? Varför?
- Hade ni gjort/valt annorlunda om ni ser på ert liv idag?

3. Livet som pensionär:

- Hur upplevde ni det att bli pensionär? Förändrades något, vad?
- Hur är det att vara pensionär?
- Hur ser ni på livet just nu?
- Vilka är era viktiga relationer idag? (familj, vänner)
- Av vem får ni stöd och hjälp i vardagen?
- Hur upplever ni er hälsa?
- Hur upplever ni er boendemiljö?

- Hur upplever ni er livskvalitet?
- Vilken betydelse har fritiden i ert liv?
- Är det någonting som oroar er just nu?
- Upplever ni er trygga?

4. Ekonomi:

- Vad har ni för inkomster i ert hushåll? (folkpension, andra bidrag, eventuella andra inkomster)
- Erhåller ni servicetjänster/ tjänster av kommunen?
- Har ni köpt tjänster? (Ex. privata läkartjänster, tandvård etc.) Varför/varför inte?
- Är ni nöjda med er ekonomi?
- Upplever ni en ekonomisk trygghet?
- Vilka möjligheter har ni att köpa det ni behöver/det ni vill?
- Hurdana konsumtionsmöjligheter anser ni er ha i jämförelse med andra pensionärer?
- Upplever ni er för tillfället ha ekonomiska svårigheter?
- Har ni haft ekonomiska svårigheter under er tid som folkpensionär?
- Om ni har/ har haft ekonomiska svårigheter, hur har ni försökt lösa dem?
- Skulle ni kunna tänka er att söka om kommunal hjälp om ni skulle ha ekonomiska problem?

5. Uppfattningar och tankar om socialskyddet, socialvården och hälsovården

- Vad har ni för tankar om folkpensionen? Upplever ni den som en rättighet eller en förmån eller något annat?
- Räcker folkpensionen till?
- Har ni hört om garantipensionen? Har ni sökt om den?
- Har garantipensionen haft en inverkan på er ekonomiska trygghet?
- Anser ni att garantipensionen haft en inverkan på er ekonomiska trygghet?

- Har ni haft kontakt med socialmyndigheterna/FPA? Hur upplevde ni att kontakta socialmyndigheterna/ FPA? OM inte: Hur skulle ni uppleva det att kontakta socialmyndigheterna/FPA?
- Hur/ av vem får ni information om socialvården/socialskyddet?
- Hurudan kunskap anser ni er ha om olika förmåner och tjänster och om hur de kan sökas?
- Hurudan kunskap har ni om de tjänster/service som kommunen erbjuder?
- Hur nöjda är ni med stadens och kommunens äldreomsorg?
- Vilka förväntningar har ni på hjälp från samhället (kommunen och staten)? Vilka förväntningar har ni på hjälp från anhöriga? Vad grundar sig förväntningarna på?
- Borde den samhälleliga bidragen/serviceformerna riktade åt åldringar förändras på något sätt? Hur?
- Borde de samhälleliga bidragen/servicen riktad åt andra än åldringar ändras på något sätt?
- Vem anser ni att borde ha huvudansvaret för äldres ekonomiska och sociala trygghet?

6. Uppfattningar om framtiden och generationer

- Vad har ni för åsikter/ tankar om dagens värld?
- Vad har ni för åsikter/tankar om generationen före er generation?
- Vad har ni för åsikter/tankar om dagens generation?
- Vilken generation anser ni er tillhöra och varför?
- Hur skulle ni beskriva den generation ni tillhör? Vad är typiskt för den generation ni tillhör?
- Hur ser ni på de fattigas/låginkomsttagarnas situation i dagens Finland?
- Vilka tankar har ni om framtiden?
- Är det någonting som oroar er? Om så, vad och varför?
- Vad hoppas ni om framtiden?

7. Om könet

- Tror ni att ert kön inverkan på ert livslopp? Varför/hur? Varför inte/på vilket sätt inte?

– Anser ni att ert kön inverkat på de möjligheter ni haft och de val ni gjort/kunnat göra under ert livslopp?